

Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

ARDAHAN'IN MERKEZ KÖYLERİNDE
GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Elvan SALTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2016

Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

ARDAHAN'IN MERKEZ KÖYLERİNDE
GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Elvan Saltaş

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Ardahan, 2016

KABUL VE ONAY

Elvan SALTAY, tarafından hazırlanan *Ardahan'ın Merkez Köylerinde Geçiş Dönemleri* adlı bu çalışma 07.10.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında *yüksek lisans tezi* olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Enver TÖRE

Danışman

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Fatih EGE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. 18.10.2016

Yrd. Doç. Dr. Levent KÜÇÜK
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- . Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- . Tezim sadece Ardahan Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- . Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

18.10.2016

Elvan SALTAS

ÖZET

SALTAŞ, Elvan, Ardahan'ın Merkez Köylerinde Geçiş Dönemleri, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2016

Tarihi çok eskilere dayanan Ardahan, çeşitli medeniyetlere sahne olmuş ve zengin kültürlerle beşiklik etmiştir. Kültürel değerlerin büyük çoğunluğunun etrafında şekillendiği geçiş dönemleri Ardahan'da bütün canlılığıyla varlığını sürdürmektedir. Geçiş dönemleri diye adlandırdığımız doğum, evlenme, ölüm çevresinde kümelenen birtakım gelenekler, uygulamalar, inanmalar, kişinin yeni dönemlere geçişi sırasında onu daha mutlu kıldığı gibi, ailenin ve toplumun diğer fertleri ile de daha uyumlu yaşamasını sağlamaktadır.

Ardahan Merkez Köylerinde Geçiş Dönemleri başlıklı bu çalışma Önsöz ve Giriş dışında doğum, sünnet düğün ve ölüm olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Ardahan'ın tarihi ve Coğrafi konumu üzerinde durulmaktadır.

Birinci bölümde Doğum, Doğum Öncesi, Doğum Sırası ve Doğum Sonrası adetleri yer almaktadır.

İkinci bölümde Sünnet, Sünnet Öncesi, Sünnet Sırası ve Sünnet sonrası adetleri yer almaktadır.

Üçüncü bölümde Düğün, Düğün Öncesi, Düğün Sırası ve Düğün Sonrası adetleri yer almaktadır.

Dördüncü bölümde Ölüm, Ölüm Öncesi, Ölüm Sırası ve Ölüm Sonrası adetleri yer almaktadır.

Bu çalışma sonucunda Ardahan Merkez Köylerinde ki geçiş dönemlerine ait inanış ve pratiklerde Hem Orta Asya'nın hem de Anadolu'nun inanç ve kültür yapısının izlerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geçiş dönemleri, Doğum, Düğün, Sünnet, Ölüm, İnanış

ABSTRACT

SALTAŞ Elvan, Transition Periods in Central Villages of Ardahan, Master's Thesis, Ardahan, 2016

Dating back to very old times, Ardahan has been a center of many civilizations and a cradle of various cultures. The transition periods, around which a majority of cultural values are shaped, maintain their existence with their utmost vitality in Ardahan. Some traditions, practices and beliefs clustered around birth, marriage and death, which we name as transition periods, make the individual happier during the passage to new periods in addition to helping him live in harmony with his family and the other members of the community.

This work describes transition periods in central villages of Ardahan and consists of Preface, Introduction and four parts apart from birth, circumcision, wedding and death. The Introduction is focused on history and geographical position of Ardahan.

The first chapter is on Birth, Prenatal, Birth order and Postnatal periods.

The second chapter is on Circumcision, Pre-circumcision, Circumcision order and Post-circumcision periods.

The third chapter is on Wedding, Pre-Wedding, Wedding order and Post Wedding periods.

The fourth chapter is on Death, Pre-Death, Death Order and Post-Death periods.

As a result of this study, it has been found out that there are many similar beliefs and cultural values between the central villages of Ardahan and both Central Asian countries and Anatolia as regards transition period beliefs and practices.

Key Words: Transition periods, Birth, Wedding, Circumcision, Death, Belief

ÖNSÖZ

Gelenek görenekler, örf ve adetler, inançlar, insan topluluklarını bir arada yaşatan, onların geçmiş ile bağlarını kuran kültür unsurlarıdır. Kültürün içinde, bir milletin değer yargısı, zevki, düşünce tarzı, inanç sistemleri yer alır. Ardahan'da yaşayan halkyüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa, babadan oğulla devam ettirerek bugüne kadar, zengin geleneklerini yaşatmışlardır. İnsan geleneğin, göreneğin, adetlerin, inançların, kısaca kültür unsurlarının oluşturduğu bir toplumunun içinde doğar, sonra da içinde doğduğu toplumun davranış kalıplarını öğrenmeye çalışır. Geçiş dönemleri diye adlandırdığımız doğum, evlenme, ölüm çevresinde kümelenen birtakım gelenekler, uygulamalar, inanmalar, kişinin yeni dönemlere geçişi sırasında onu daha mutlu kıldığı gibi, ailenin ve toplumun diğer fertleri ile de daha uyumlu yaşamasını sağlamaktadır.

Çalışmamız esas itibariyle bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında geçiş dönemleri kavramından söz edilerek Ardahan'ın Tarihi ve Coğrafi Konumu Hakkında bilgi verilmiştir.

Daha sonra geçiş dönemleri yaşamda yer alış sırasına göre doğum, sünnet, düğün ve ölüm başlıklarıyla ele alınmıştır. Genellikle kaynak kişilerden derlenen konuyla ilgili bilgiler sırasıyla olayın öncesi, sırası ve sonrası dikkate alınarak yazılmıştır.

Eski Türk inançlarını koruyarak günümüze kadar taşıyan Ardahan halkı bu gelenekleri İslamiyet adı altında değiştirerek günümüze kadar taşımıştır. Her biri bir değer taşı olarak kabul edilen bu geleneklerden vazgeçmeyen Ardahan Halkı geçmişine sıkıca bağlı kalmıştır. Geçiş dönemlerinden doğum evresi bu geleneklerin en çok yaşatıldığı ve korunduğu dönemdir. Derlenen bilgiler ile Eski Türklerin uyguladıkları pratikler arasında ki benzerlikleri ele alarak göstermeye çalıştık.

Ardahan'ın merkez köylerin de doğum, evlenme ve ölüm dönemlerinde çeşitli pratikler uygulanır. Doğum öncesinden başlayan bu uygulamalarla, kadının hamile kalması, çocuğun sağlıklı doğması, çocuğun cinsiyetini belirlemeye çalışılması,

doğduktan sonra da yaşamını sağlıklı sürdürmesi amaçlanır. Evlenme döneminde uygulanan âdet ve inanmalarla, bireyin yeni başlayan yaşantısında mutlu olması, kötülüklerden korunması amaçlanır. Eski Türklerden günümüze kadar gelen inanmalarla, aileye yeni katılan bireyi kutsamak için büyüsel pratikler uygulanır. Gittiği eve bereket getirmesi için başına saçı atılır. Gelin gitti evin ata ruhları tarafından kabul edilmek için ateşe saçı atmaktadır. Bebek sahibi olmak için atalar kültüründen yardım beklemektedir. Ölüm döneminde uygulanan âdet ve inanmalarda amaç, ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırma, orada mutlu olmasını sağlama, geride kalanları rahatlatmaktır. Bütün bu geçiş dönemlerinde ateş, su, toprak, ağaç, demir ve atalar kültürünü görmekteyiz. Her dönemle ayrı bir öneme sahip olan bu kültürler ve onlarla ilgili uygulamalar günümüzde hala bilinmekte ve uygulanmaktadır.

Tez konusunun tespitinden itibaren her aşamasında karşılaştığım bütün güçlükleri aşmamda yardım ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, danışman hocam Sayın Prof. Dr.Erdoğan ALTINKAYNAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen, bilimsel alanda bilgilerini paylaşan değerli hocalarım Yrd. Doç Dr Fatih ŞAYHAN ve Ydr. Doç. Dr Fatih EGE'ye teşekkür ederim.

Derleme sahasında beni yalnız bırakmayan arkadaşlarıma, özellikle Tülin Gümüş'e çok teşekkür ederim

İçindekiler

ÖZET	III
ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
1. Ardahan Tarihi	1
2.Ardahan'ın Coğrafi Konumu	2
I. BÖLÜM: DOĞUM.....	4
1. Doğum Öncesi.....	4
1.1.Kısırlık	4
1.2 KısırlığıGiderme	5
1.2.1Yatır ve Türbe Ziyaretleri/ Adak Adama	6
1.2.2 Muska Yaptırma	9
1.2.3 Halk Hekimliği	10
1.2.3.1 Buğra (Buhara) Oturtma	10
1.2.3.1.1 Saman Buğuna Oturma.....	10
1.2.3.1.2 Ayran Buğuna Oturtma	11
1.2.3.1.3 Ot Buğuna Oturtma	11
1.2.3.1.4 Toprak Buğuna Oturtma	11
1.2.3.1.5 Arpa Buğuna Oturtma	11
1.2.3.1.6 SobaBuğuna Oturtma	12
1.2.3.1.7 Koyun Dışkısı(Kermesi)BuğunaOturtma	12
1.2.3.1.8 Süt Buğuna Oturtma	12
1.2.3.2 ÇeşitliŞeyler İçirilerek KısırlığıGiderme	12
1.2.3.3 Bel Çekme	13
1.2.3.4 Otlardan Yapılan Kremler	13
1.3 Gebelikten Korunma Yöntemleri	14
1.4 Çocuğun Cinsiyeti	15
1.5 Hamilelik.....	17
1.6 Aşerme	18
1.7 Doğum Şekli.....	19
1.7.1 Normal Doğum	19
1.7.1.1 Oturarak Doğum.....	19
1.7.1.2 Diz Çökerek Doğum.....	20

1.7.1.3 Yatarak Doğum	20
1.7.1.4 Tutunarak Doğum.....	20
1.7.1.5 Atlayarak Doğum.....	20
1.7.2 Sezaryenle Doğum.....	21
2. Doğum Sırası	21
2.1 Düğüm Çözme	21
2.2 Havaya Ateş Etme.....	23
2.3 Yüksekten Atlatma	23
2.4 Ocaklı (Cömert)Birinden Eşya Getirme	23
3.Doğum Sonrası	24
3.1 Göbek Kesme.....	24
3.2 Doğum Yapan Kadının Yatağa Alınması	26
3.3 Bebeğin Eşi ve Göbeği ile İlgili Uygulamalar	26
3.4 Çocuğa Ad Verme.....	27
3.5 Al Basması	28
3.6 Kırk Çıkarma.....	33
3.7 Kırk Basması.....	37
3.7.1 Kırkın Kırka Karışması	38
3.7.2 Et Basması	38
3.7.3 Ölü Basması.....	38
3.9 Sarılık.....	39
3.10 Kül Mahmağı.....	40
3. 12 Nazar	41
3.13Boncuk Sıkma.....	43
3.14 Kundaklama	44
3.15 Diş çıkarma/ Diş Hediği.....	44
3.16 Erken Doğum/ Atın Perdesinde Bebeği Yaşatma	45
3.17Bebeğin Kara Tavuğa Sarılması/ Karanlık Güçlerden Korunması	45
3.18 Kuş Dokunarak Ölen Çocuklar	46
3.19 Kuklaların Canlanması	47
3.20 Çocuğun İlk Saçı/İlk Tırnağı	47
3.21 Ninniler	48
II. BÖLÜM: SÜNNET.....	52
1.Sünnet Öncesi.....	53

2. Sünnet Sırası.....	54
3. Sünnet Sonrası.....	55
4. Kirve.....	56
III. BÖLÜM: DÜĞÜN.....	58
1. Evlenme.....	58
1.2 Evlenme Biçimleri.....	59
1.2.1 Kız Kaçırma	59
1.2.1.1 Anlaşarak Kaçırma.....	60
1.2.1.2 Zorla Kaçırma.....	61
1.2.2 Beşik Kertmesi	62
1.2.3 Berdel	62
1.2.4 Taygeldi/ Dul Kalan Kişinin Bir Başka Dul ile Evlenmesi.....	63
1.2.5 Levirat/ Kayınla Evlenme/ Buhari Dönme	63
1.2.6 Sorarat/ Baldızla Evlenme.....	65
2. Düğün Öncesi	65
2.1.Evlenme Yaşı.....	65
2.2 Evlenme İsteğini Belli Etme	66
2.3 Sevgiyi İfade Etme	67
2.4 Kismet Açmayla İlgili İnanışlar.....	68
2.5 Görücü Gitme/ Kız Bakma.....	69
2.6 Söz Kesme.....	71
2.7 Nişan/ Şerbet İçme/ Beh Değişme.....	73
2.8 Nişan Alışverişi.....	73
2.9 Bohça Dizme	74
2.10 Nişan Zamanı ve Mekanı.....	74
2.10.1 Kız Evinde Nişan.....	74
2.10.2 Salonda Nişan	75
2.11 Nişan Daveti.....	75
2.12 Büyük Nişan	75
2.13 Nişanlılık Süresi	77
2.14 Damat Bohçası.....	77
2.15 Nişan Atma	78
2.16 Gelin Görme	78
2.17 Bayramlık Götürme/ Bayramçalık.....	78

2.18 Yatak Hazırlama	79
2.19 Çeyiz ve Saçı	79
2.20 Sağdıç	80
3.Düğün Sırası	81
3.1 Atlı Gelme	81
3.2 Kına Yemeği	81
3.3 Kına Gecesi	81
3.4 Gelin Çıkarma	85
3.4.1 Bel Bağlama	85
3.4.2 Kapı Basma	85
3.4.3 Sandığa Oturma	85
3.4.4 Müjde Yastığını Çalma Geleneği	86
3.4.5 Damadın Yengesinin Kız Evinden Demir Çalması	86
3.5 Papağa Kalkma	86
3.6 Gelin Erkek Evine Girerken Uygulanan Pratikler	86
3.7Düğün Yemeği	89
3.8 Takı Takma	90
3.9 Nikâh	90
3.9.1Resmi Nikâh	91
3.9.2 Dini Nikâh	91
3.10 Yenge Tepsisi	91
3.11Damadı Bağlama	92
3.12 Gerdek	92
4.Düğün Sonrası	92
4.1 Yüz Görümlüğü/Anlın Aklığı	93
4.2 Gelini Geri Gönderme	93
4.3 Duvak Açma	93
4.4 Sedir Savaşı	94
4.5 Gelin Sınama	94
4.6 El Öpme	94
4.7 Ayak Dönümü	95
4.8 Gelinlik Etme	95
4.9 Deve Bezeme	95
4.10 Düğünde Oynanan Oyunlar	95

4.11Türküler	100
IV. BÖLÜM: ÖLÜM	133
1. Ölüm Öncesi	133
1.1.Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	133
1.1.1 Hayvanlarla İlgili Olanlar	133
1.1.2 Eşyalarla İlgili Olanlar	134
1.1.3Rüyayla İlgili Olanlar:.....	134
1.1.4 Astronomik İnanmalar	134
1.1.5 Hastadaki Psikolojik ve Fizyolojik Belirtilerle İlgili İnanmalar.....	135
1.2Ölünün Arkasından Başka Birini İstememesi İçin UygulananPratikler	136
1.3 Ölü Ruhunun Kimseyi Rahatsız Etmemesi İçin Uygulanan Pratikler.....	137
2. Ölüm Sırası	137
3.Ölümden Sonra	137
3.1 Ölümü Duyurmak.....	138
3.2 Ölünün Defnedilmeye Hazırlanışı	139
3.3Ölünün Yıkanması	139
3.4 Ölünün Kefenlenmesi	140
3.5 Mezar Kazma	140
3.6 Tabut ve Tabutu Taşıma	140
3.7 Cenaze Namazı.....	141
3.8 Ölünün Gömülmesi.....	141
3.9 Devir /Iskat İşlemi.....	142
3.10 Tekbir Getirme.....	144
3.11Cenaze Defnedildikten Sonra Yapılan Uygulamalar	144
3.12 Ölünün Belirli Günleri	144
3.12.1 Ölünün Yedisi.....	145
3.12.2 Ölünün Kırkı	145
3.12.3 Ölünün Elli ikisi	145
3.12.4.Sene-i devriye	146
3.13. Yas Tutma.....	146
3.14 Kara Bayram	146
3.15 Ruhla İlgili İnanışlar.....	147
3.16 Ölen Kişinin Eşyaları.....	148
3.17 Mezar Taşları	148

3.18 Mezarlıkla İlgili İnanışlar	148
3.19 Hortlaklar	149
3.20 Ölümle İlgili Beddualar	152
3.21 Ağıtlar/ Bayatılar	153
Sonuç	162
Özgeçmiş	165
Kaynakça/ Kaynak Kişi Listesi.....	167
Ekler:.....	188

KISALTMALAR

Akt: Aktarma

Bkz.:Bakınız

C.:Cilt

Çev.: Çeviren

Ed.:Editör

E. :Erkek

Haz.: Hazırlayan

K.K:Kaynak Kişi

K. : Kadın

S.: Sayı

ss.: Sayfa Sayısı

TDK: Türk Dil Kurumu

Vb.:Ve Benzeri

GİRİŞ

1. Ardahan Tarihi

Anadolu'nun kilidi diye nitelendirilen Ardahan'ın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Ardahan İlinin tarihine ait en eski yazılı belge ıldır Gölü'nün güneybatısındaki Taşköprü Köyü Kayalığına Urartu Kralı II. Serdur'un (M.Ö. 753-735) kazdırdığı fetih kitabesidir. Yörede ilk Türk yerleşimi M.Ö. 720 yılında Kıpçakların ataları olan Kimmerlerin bölgeye gelmesiyle başlamıştır Ardahan ili yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişe sahip olup milattan sonra 628 yılında Hazar Türklerinin bir kolu olan Arda Türklerinin eline geçerek Ardahan adını almıştır. Milattan sonra 1068 yılında Alparslan tarafından fethedilerek Selçukluların egemenliğine geçmiştir. 29 Mayıs 1555 tarihinde imzalanan Amasya anlaşması ile Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı İmparatorluğuna dahil edilmiştir. Kura Nehri yukarı havzasında yer alan Ardahan, Göle, Hanak ve ıldır bölgesi 93 Harbi olarak bilinen 1877 Türk-Rus Savaşı'na kadar Osmanlıların Ardahan Sancağını oluşturuyordu. O zamanki "Sancağ" (Liva) deyimini, şimdiki "İl" (Vilayet) karşılığında kullanılıyordu.

Ardahan 1876-1877 Osmanlı Rus savaşı sonunda savaş tazminatı olarak Kars ve Batum ile birlikte 13 Temmuz 1878 Berlin Anlaşması ile Ruslara bırakılmıştır Bu süre zarfında esaret altında yaşamak zorunda kalan Ardahan'da yer yer ayaklanmalar olmuş ise de bu ayaklanmalar kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Ardahan 1918 yılında Brest- Litovsk Anlaşması ile anavatana kavuşmuş ancak 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşmasıyla ordumuzun çekilmesi sonucu Ermeni ve Gürcülerin işgaline uğramıştır. Bunun üzerine Ardahan, 5 Kasım 1918'de ilk Müdafaa-i Hukuk teşkilatımız olarak Kars'ta kurulan Milli Şura adlı geçici hükümete katılmış; altı ay süresince doğuda Ermenilerle, kuzeyde Gürcüler ile mücadele edilmiştir. Milli Şura Hükümetince Mondros Mütarekesi şartları reddedilmiş, I. Ardahan Kongresi (3-5 Ocak 1919) ve II. Ardahan kongresi (7-9 Ocak 1919) ile kurtuluşa giden yol açılmıştır. Ardahan, Kazım Karabekir Paşa ve Halit Paşa komutasındaki ordumuz tarafından 23 Şubat 1921'de düşman işgalinden kurtarılmıştır.

7 Temmuz 1921 tarihinde mutasarrıflık yapılan Ardahan 1926 yılında 877 sayılı kanunla ilçe yapılarak Kars iline bağlanmıştır. Halkın talebi ve SSCB'nin

dağılmasıyla bölgede meydana gelen gelişmeler göz önüne alınarak 27.05.1992 tarih ve 3806 sayılı kanunla yeniden İl statüsüne kavuşmuştur.¹

2.Ardahan'ın Coğrafi Konumu

Ardahan ili Doğu Anadolu bölgesinin kuzeydoğusunda ve 1.800 m yükseklikte yer alır. Ardahan İli 41°36'13" kuzey, 40°45'24" güney enlemleri ve 42°25'43" batı, 43°29'17" doğu boylamları arasında 1829 m. rakımda yer almaktadır. Anadolu'nun kuzeydoğusunda yer alan Ardahan İli, kuzeyinde Acaristan Özerk Cumhuriyeti, kuzeydoğusunda Gürcistan ve kısmen de Ermenistan, güney ve güneydoğusunda Kars, güneybatısında Erzurum ve batıda Artvin illeri ile sınırlıdır. Oltu'ya, Batum'a, Artvin'e, Ahıska'ya ve Kars'a açılan önemli geçitleri ve boğazları vardır.

Ardahan'da yağışlar; kışın Kar yılın diğer mevsimlerinde yağmur olmak üzere her mevsimde görülmekle birlikte en fazla yağış Nisan Mayıs ve Haziran aylarına rastlar. Yıllık 5334 mm. yağış ortalaması görülmektedir. Kış mevsimi genellikle Ekim ayı sonlarında başlayıp Nisan ayı sonlarına kadar sürmekte olup ortalama kar örtülü Gün sayısı 1278 gündür. 15 Yıllık ortalama Sıcaklık 37 C° ve ortalama bağıl nem oranı %71 olarak gerçekleşmiştir. 20 ile 80 arası oranında bulutluluk yıllık ortalama 2245 gün ve kapalı gün sayısının 51 olarak gerçekleşmesi; ilde iklimin genel olarak serin geçmesinin en önemli nedenleri arasında dikkat çekmektedir.

İl alanı ana çizgileriyle 1800-2100 m yükseltilerinde ovalarında yer aldığı dalgalı bir yapıya sahip plato görünümündedir. Bu plato yüzeyinde merkezi püskürmelerle oluşan Cin Dağı (2957 m), Keldağı (3033 m), Ilgar Dağı (2918 m), Kısır Dağı (3197 m) gibi volkan konileri vardır. İl platosunun kenar kısımlarından güneydoğusunu Allahuekber Sıradağları, kuzey batısını da Yalnızçam Sıradağları oluşturur. Yine bu plato alanı içinde güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan Göle, Ardahan, Çıldır ve Aktaş gibi alüvyal tabanlı ve tektonik kökenli bir takım depresyonlar bulunmaktadır. Bu depresyonlar yarma vadilerle birbirlerine bağlanmış durumdadır.²

¹ <http://www.ardahan.bel.tr/sayfa/28/ardahan-tarihi.html>, 21.03.2014, 21:08

² <http://www.ardahan.bel.tr/sayfa/28/ardahan-tarihi.html>, 21.03.2014, 22:13

2. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan hayatının başlıca üç geçiş dönemi vardır. Bunlar, doğum, evlenme ve ölümdür. Birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek bu dönemleri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde şekillendirmektedir. Bunların amacı kişinin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden korumaktır. Çünkü inanışa göre insan bu dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır. (Örnek, 2000:131)

Geçiş dönemlerinden biri olan doğum, insanoğlunun dünyanın kucağına savunmasız bir şekilde bırakıldığı dönemdir. Bu dönemde insan kendini kötü ruhlardan korumak için birçok pratiğe başvurmaktadır. Bu pratikler zamana ve mekana bağlı olarak değişmekte ve gelişmektedir. Eski Türklerden inançları günümüze kadar artarak gelişen bir kültür yumağını oluşturmaktadır. İnsanoğlu her dönemde kendini tanrılara kabul ettirmek, onların gönlünü hoş tutmak, sağlıklı bir yaşam sürmek için tanrılara kurbanlar adayarak, kendilerinin kötü ruhlara karşı korumuştur. Tezimizde doğum evresi doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası şeklinde ele alınmaktadır. Bu dönemlerde Ardahan halkı tarafından doğum döneminde yapılan uygulamalar sırasıyla ele alınmıştır.

Geçiş dönemlerinden düğün dönemi insanoğlunun iki iken bir olduğu, soyunu devam ettirdiği bir evredir. Olgunlaşan birey aile kurarak soyunu devam ettirmek ister. İki soyun birleşmesi ataların rızasıyla olmalıdır. Kızın gelin geldiği damat evinde yaşamış ataların ruhlarına adak adar, hediyeler sunar ve gelin kendini aileye, ataların ruhlarına kabul ettirir. Bu evre Ardahan'da canlı bir şekilde yaşatılmaktadır.

Son geçiş dönemi olan ölüm, artık dünya korkusunun bittiği, ahiret korkusunun başladığı en önemli dönemdir. Ölen kişilerin ruhlarından korkan aile fertleri kendilerini ruhlardan korumak için yüzyıllardır birçok farklı pratik uygulamışlardır. İslamiyet'i kabul etmek bile insanların korkularının önüne geçememiştir. Bu korkulardan korunmak için eski inanışlar İslamiyet adı altında farklı şekilde barındırarak günümüze kadar taşınmıştır.

I. BÖLÜM: DOĞUM

Doğum, geçiş dönemlerinin ilk aşamasını yani başlangıç noktasını oluşturur. Bu varoluşumun ilk halkası olan doğum binlerce yılın birikimleriyle varlığını korumaktadır. Doğum gerçekleşmeli ki diğer evreler yaşanabilsin. Doğumun gerçekleşmesini sağlayan bireyler anne-baba ve doğan çocukları ‘geçişleri’ bizzat ait oldukları toplumun sosyo-kültürel kodlarıyla paralel bir doğrultuda yaşayacaklardır. Bu paralellik geçmişin günümüze taşınmasına yardımcı olmaktadır. Doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopyu da sevindirmiştir.

Halk inançları; toplum tarafından kabul edilmiş ilahi bir dinin bilinen hükümleri ve öğretileri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yasayan, itibar gören ve bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır (Şişman, 2000:104). Toplum sürekli şekil değiştirir. Zamanla gelişir büyür ama inançları kaybolmaz. Toplumun gelenek ve görenekleri zaman içinde şekil değişir, olduğu zamana uyarlanarak devam eder. İnançlar çoğu kez alışkanlıktır. Benimsenen alışkanlıklar zevkle yapılır, yapılmadığı zaman huzursuzluk duyulur. Dinde taklit bir asama sayılır ve önemlidir (Kalafat 1996:3) Ardahan’da hayatın geçiş dönemlerinin ilk aşaması olan doğum daha evlenirken başlamaktadır. Düğün günü gelinin kucağına erkek bebek konulması buna işarettir.

1. Doğum Öncesi

1.1.Kısırlık

Evlilik sonrası çocuk sahibi olma isteği dünyanın birçok toplumunda görülür. Çocuk sahibi olamama durumu bir takım batıl itikatlara ya da tıbbi müdahalelere gereksinim duyulmasına sebep olabilir. Nitekim Türk Edebiyatı’nın yapı taşlarından biri niteliğindeki Dede Korkut kitabında, “Dirse Han’ın çocuk sahibi olmak isteği ile eşinin sözlerine kulak vererek birtakım eylemler içerisine girdiği görülmektedir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda bu durumun ifadesi; Dirse Han dişi ehlinin sözü ile büyük bir ziyafet verdi, dilek diledi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini başına topladı. Aç görse doyurdu. Çıplak görse donattı.

Borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdı, göl gibi kımız sağdırdı. El kaldırdılar, dilek dilediler. Bir ağzı dualının hayır duası ile Allah Taalâ bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu. Bir nice müddetten sonra bir oğlan doğurdu”şeklindedir.(Engin, 2005:24)

Ardahan’da kadının kısır olması kadın için zorlu bir sürecin başladığını gösterir. Doğu toplumlarında çocuk, özellikle erkek çocuk güç olarak adlandırılır. Ailenin soyun devamı olarak görülür. Kadının kısır olması durumun da kısırlığı gidermek için türlü yollara başvurulur. Çocuğun olmaması durumunda kuma getirme geleneği uygulanır. Osmanlı’ya gelen Avrupalı seyyahlardan Antonie Oliver, kısırlığın Osmanlı’daki yansımından şu şekilde bahsetmektedir:

“Kısırlık, şarkta kadınların başına gelebilecek en büyük felaket olarak telâkki edilir. Kısır kadınlar, ana olarak hak edebilecekleri büyük saygı ve itibâra hiçbir zaman mâlik olamayacakları gibi, kocalarının başka kadınların kolları arasına geçmelerine tahammül etmek ve kocalarının talep edebilecekleri boşanmaya hiçbir itiraz sesi yükseltmeden rıza göstermek zorundadırlar. İşin daha da acı tarafı, bu şekilde boşanan kısır bir kadının ikinci bir defa başka bir erkekle evlenmesine de asla imkân yoktur. Aslında kısırlık, kadını bir aşağılık duygusuna götüren bir nevi eksiklik ve sakatlık olarak telâkki edilir.”(Oliver, 1770, Akt. Gökmen 1977:88)

Kadın doğası gereği anne olmalı, gelin geldiği evin ocağını tütürmeli, soyu devam ettirmelidir. Kadın hamile kalamıyorsa bunun için çeşitli pratikler uygulanır. Anne olması gereken bir kanının annelik hakkına sahip olması için binlerce yılın birikimiyle günümüze kadar gelen yöntemler uygulanır.

Kısır kalan kadının söz hakkı olmadığı gibi üzerine kumada getirilebilir. Ardahan’da kısır kadın üzerine geçmişte kuma getirme uygulaması yaygın olsa da günümüzde yok denecek kadar azdır.

1.2 Kısırlığı Giderme

Ardahan’da yeni evlenen çiftlerin hemen anne baba olması beklenir. Çocuk ailenin devamı soyun sürekliliği için gereklidir. Uzun süre çocuğu olmayanlara çeşitli uygulamalar yaptırılarak çocuk sahibi olması beklenir. Çocuğun olamaması genellikle kadına bağlanır. Çocuk sahibi olamayan gelin toplumdan kısır, soysuz, kurat, eteğine döl düşmemiş, sonsuz, evlatsız, vb. sözlerle dışlanır.

Orhan Acıpayamlı konu ile ilgili tespitlerini “Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü” adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir

“(…) nişanlı bir genç kız bile, ilerideki zürriyetini düşünerek bu yolda birçok çarelere başvurur. Bazı kadınlar uzun bir zaman veya hiç doğuramazlar. Böylelerine kısır kadın, tutuk denir. Cumhuriyetten önce karısı kısır olan bir erkek, yeniden evlenebilirdi. Cumhuriyetle beraber şehirden uzaklaşan bu âdet, bazı köylerde hâlâ yaşamaktadır. Bu gibi evlenmelerde ilk kadın, sonradan gelen kadının yanında bir manâ ifade etmez. Hele ikinci kadın, erkek çocuk doğuracak olursa, birincinin değeri büsbütün düşer.”

Çetinsu Köyünde çocuk sahibi olamayan kişilere “kurat” denilerek toplumdan dışlanır. Dışlanan birey yüzyıllardan beri gelenek haline gelen uygulamalara başvurur. Çocuk sahibi olmadan toplumda söz sahibi olamayan adam bu sorunun kaynağı olarak eşini görür ve kuma getirir.. Kadında eksiklik olarak görülen kısırlık kadını kendine yapılan her türlü şeye susarak boyun eğmesine ve kabul etmesine zorlar.

Büyük Sütluçe Köyünde yeni evlenen çiftlerin hemen çocuk sahibi olmaları beklenir. Çocuğu olmayan kadına “kurat” ve “sonsuz” denilmektedir.

Edegül Köyünde çocuğu olmayan kadınlar ebelere götürülerek muayene edilir. Çocuk sahibi olamayan gelinlerin ya rahminin ters döndüğüne ya da rahminde et olduğu düşünülerek kadının rahmi otlardan yapılan ilaçlarla düzeltilir. Yapılan ilaçla kadının rahminde ki sorunu giderilir ve kadın çocuk sahibi olur.Eğer yapılan bu işlemde sonuç alınmazsa kadının rahmine tırmık dişi boyutunda yumuşak bir fitil verilir.

1.2.1Yatır ve Türbe Ziyaretleri/ Adak Adama

Eski Türk inancı göre, öldükten sonrada hayat vardır, hatta atalarının ruhu halk arasında dolaşır ve toplumla ilişkilerini koparmaz. Yine bu inanişe göre, insanlar ölümle bedenini kaybetmekte fakat benliğini daha doğrusu manevi varlığı yeryüzünde kalmakta, geride bıraktığı kimselerin hayatlarını etkileyebilmektedir. Bu inanişe göre; ölüm hayatın bitişi değildir. Böyle bir inançtan çıkış bulan atalar kültüründe, ancak belli kişiler özellikle kabile atası, ünlü savaşçılar, din adamları vb. gibi kişiler tapınılmaya,

kurban veya duaya hak kazanmaktadır. Bu insanları ötekilerinden ayıran insanüstü yetenekleri ölümlerinden sonra kaybolmamaktadır. Bir takım mistik güçlerle dolu bulunan bu gibi kimselerin gönüllerini hoş tutmak, anılarını tazelemek, kurban ve adaklarla anmak yoluyla bitkilerin hayvanların çoğalmasını sağlamak mümkündür. Bu amaçla bir takım figür ve maskeler yapılmakta, adlarına bayram ve törenler düzenlenmektedir. Diğer taraftan atalar dinsel ve toplumsal buyrukların, gelenek ve göreneklerin koruyucuları olarak kabul edilirler. Bunların yerine getirilmesi onları sevindirmekte, tersi ise öfkeliendirmektedir. (Örnek: 1988, Akt. Artun, 2010: 103)

Ardahan'da Atalar kültü günümüzde de canlılığını korumaktadır. Halk, ataların ruhu için canlı-cansız kurbanlar vermektedir. Hayatın geçiş dönemlerinin hepsinde ataları hoşnut etme çabası bulunmaktadır. Çocuğu olmayan kadınların adaklar adaması atalarından çocuk istemesi, evlenen bir gelinin damadın evine girerken kendini kabul ettirmek için ataların gönlünü hoş tutmak amacıyla saçı saçması, ölünün arkasından ateşe yağ, yemek gibi şeyler atarak; ataların ruhunu sevindirmek istenmesi Ardahan'da atalar kültürüne verilen değeri göstermektedir.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra da halkın yatırlara gidip dua ermesi, şifa dilemesi, niyaz etmesi, " Allah'ın sevgili kulları olan ve Allah'a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek" şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Böyle bir açıklama eski inanışlarla bağlı olan uygulamaları İslami kurallara uymasa da uygun hale getirmektir. Bu yatırlara gidip dua edenler, elbette Allah'a da dua ederler; fakat kendi gözlemlerimize göre, öncelikle o yatıra yönelik olarak dua ederler. (Kaya,2001,Akt. Artun, 2010:104)

Atalar kültü İslamiyet'in gelişiyle şekil değiştirerek varlığını korumaya devam etmiştir. Gelişen şehirlerde az olsa da Ardahan gibi yeni gelişmekte olan bir şehirde eskinin izlerini bu kadar net görmek mümkündür. Ardahan'da çocuğu olamayan gelinler genellikle yatır, türbe, ziyaret denilen yerlere giderek adaklar adarlar. Yörede hemen hemen her köyde uygulanan bu inanışÖlçek Köyünde "Ziyarat" olarak adlandırılan bir tepede yapılmaktadır. Gelinler buraya gelerek çocuk sahibi olmak için mum yakarak dua eder, adak adarlar. Köyde bu şekilde çocuk sahibi olduğuna inananlar bulunmaktadır. Daha sonra doğan çocuk için kurban kesilerek dağıtılır.

Sulakyurt köyünde ise kadınlarla birlikte erkeklerin de böyle tepelere giderek çocuk sahibi olduğu kaydedilmiştir. Bir adam çocuğu olması için adak adamıştır. Hikâyesi şekildir; “Adam Allah'a dua ediyor bana bir erkek evlat ver diyor zamanı geliyor bunun bir erkek evladı oluyor tam bayram günü kadın doğum yapıyor. Bayram günü olunca çocuğun adını Bayram koyalım diyorlar. Zamanı geliyor bu Bayram dediğimiz vatandaş, babasıyla tartışıyor. Babasını dövüyor. Babasının da canı yanıyor ya diyor "gurban olduğum Allahım gurbanımı geri ver Bayramını geri al razı değilim" diyor. Çocuğun bu adak üzerine dünyaya geldiği söylenmektedir”. (K.K.59)

Uygur Türeyiş destanı içinde Türklerin ağaç ile ilgili en tipik mitolojik motifini görüyoruz. “Bir gün, bu iki ağacın arasına gökten bir “ışık” düşmüştü. Bunun üzerine, iki yanındaki dağlar büyümeye başladı. Halk şaşkınlıkla yaklaştığında, içeriden güzel bir “müzik” sesi duydular. Her gece buraya bir ışık düşmeye başladı. Işığın çevresinde de otuz kez “şimşek” çakıyordu. Yine aynı yerde 5 tane çadır kurulmuştu. Bunların her birinde de beş tane çocuk oturuyordu. Her çocuğun karşısında, süt dolu birer emzik asılmıştı. Çadırın tabanı da gümüşle döşenmişti.(Ögel 2006: 466) Ağaçtan türeme bir başka destan olan Oğuz Destanı içinde de görülmektedir. Oğuz Kağan da çevresi sarp dağlarla çevrili, küçük bir adada bulunan ağaç kovuğu içinde doğmuştur. Ayrıca Oğuz Kağan karısını yine bir ağaç kovuğunun içinde bulmuştur. Ağaç annelik görevini üstlenmektedir. Ağaç gökyüzü ile yeryüzü arasında bağlantıyı sağlayan, gökyüzünde bulunan ruhu yeryüzünde doğuran bir anne görevini üstlenir. Anadolu'nun her köşesinde ağaçtan çocuk isteme geleneği bulunmaktadır. Bu inanışın kökeni eski Türklere gitmektedir. Ardahan'da da bebek isteyen anne adayları önce ağaçlara bez bağlar dualar eder. Ayrıca Bağdeşen Köyünde beşik içine ağaç koyma ve ağacın hareketlerine göre çocuksahibi olup olmayacağını anlamaya çalışma ağaç kültüründen başka bir şeyle açıklanamaz.

Köyde çocuğu olmayan aileler Zıyarat denilen yerlere giderek adak adarlar. Çocuk doğmadan önce ve doğduktan sonra iki adet koyun keserler. Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler bu tepeye bir beşik götürürler. Götürülen bu beşiğin içine bir ağaç, yada bir dal koyulmaktadır. Bu tepedeyken beşiğin içindeki ağaç oynarsa çocuk sahibi olabileceklerine inanılırlar. Beşiğin içinde bulunan ağaç oynamazsa bu çiftin çocuğunun olmayacağına inanılır.(K.K.202, 203,204)

Ayrıca Manas destanında ve Yakut kadınları arasında çocuk veren elma ağacı motifi dikkat çekmektedir

Ağaçlara bez bağlama geleneğinin proto-Türk inanışlarına kadar indiğini görüyoruz. Başkurt Türklerinde “ her kabilenin ormanda kutlu bir ağacı vardır. Her kabilenin kutlu ağacının üzerinde, kabilenin “tözü” sayılan bir kuş tünerdi.” Abdülkadir İnan “ ağaçlara bez bağlama” geleneği içinde şöyle der: “ Ağaçlara bağlanan paçavra, kıl,tüy gibi nezirelerde bu fetişlerdendir. (İnan: 1945, Akt. Ögel, 2006:174) Ardahan’da bazı köylerde ağaçtan medet umma ağaca, bez bağlama, şifa dileme, çocuk isteme inanışı hala bulunmaktadır.

Türk inanç sisteminde “Bay Terek”, “Temir Kavak”, “Hayat Ağacı” veya “Evliya Ağaç” gibi adlarla anılan kutsal ağaçlar, Gök Tanrı’nın sembeleri arasındadırlar. Bu ağaçlar da bazı kutsal dağlarda olduğu gibi gökte bulunan ve Tanrı’nın yaşadığına inanılan cennete kadar yükselmektedir. Ulu ağaçların Tanrı ile ilişki içinde olduğu inancı, onlara Tanrı’yı sembolize etme hakkı tanımıştır. Ancak Tanrı’yı sembolize eden veya Tanrısal niteliklere sahip ağaçlarda bazı özellikler aranmıştır. Bu ağaçlar, genellikle tek, diğer ağaçlara nazaran eşsiz ve hep canlıdırlar (Beydili, 2005: 25-26). Ağacın kutsal olarak görülmesi ve ondan dilek dilenmesi yörede görülen geleneklerdendir. Açık Yazı köyünde çocuğu olmayan kadınlar genellikle yaylada “Çermik Suyu” denilen mevkide bulunan bir ağaçtan medet umar. Çocuğu olmayan kadın veya erkek bu ağacın yanına gelerek yerden topladığı birkaç taşı bir bez içine koyarak bağlar. Bu bezi de ağacın dalına bağlanır. Yörede şifalı olarak bilinen bu ağacın farklı hastalıklara şifa olduğuna inanılır. Hastalıkla için de aynı işlem uygulanır. (K.K. 84, 81)

1.2.2 Muska Yaptırma

İslâm ülkelerinde bu tip amuletlerin çeşitli adları vardır. Kuzey Afrika’da hurz, Araplarda hamaya ya da hâfız hudâ, Türkiye’de nüsha = (muska), yafta veya hamail denir. Muska kelimesi Arapça madaka’dan gelmekte olup karşılığı “tutmak” demektir. Muskalar genellikle küçük bir teneke kutu içinde, ufak bir torbada ya da bir muşambaya sarılı olarak koltuk altına, omuz başına, gömlek içine dikilmiş olarak taşınır. Küçük boydaki Kuran’larda (en’am) bir kumaş parçasına yahut muşambaya sarılı olarak muska yerine taşınmaktadır. (Örnek 1966: 50)

Muska, bazı hastalık ve afetlerden koruduğuna ya da bunları giderdiğine inanılarak üstte taşınan, suda eritilerek içilen veya yakıp tütsülenen yazılı kâğıdı ifade eder. Muskacılıkta muska yazan hocanın, muskaya malzeme teşkil eden yazı ve nesnelerin ve ya kendisi için muska hazırlanan kişinin etkinliği söz konusudur. (İslam Ansiklopedisi 2006:266) Muska yazdırarak çocuk sahibi olmak isteyen kişiler yörede bulunan hocalara gider. Ardahan'da günümüzde muska yazan hoca yoktur. Ancak geçmişte çocuğu olmayan kadınların sık sık başvurduğu hocaların varlığı bilinmektedir. Ardahan merkez köylerinin hemen hemen hepsinde muska yazdırma, yaptırma vardır. Yapılan muska ya kişinin üzerinde taşınır ya da eve bir yere konulur. Bazen yastık üzerine dikilirken bazen yatağın başucuna konulmaktadır. Farklı olarak muskanın suyuyla yıkanma işleminin yapılmaktadır. Ardahan Sugöze Köyünde çocuğu olmayan kadınlar yakın köylerde bulunan hocalara giderek muska yaptırır. Yapılan bu muska eve getirilerek su içine atılır. Bu su ile yıkanan gelinin çocuk sahibi olacağına inanılır. (K.K. 112)

1.2.3 Halk Hekimliği

Yörede, eskiden sağlık imkânlarının olmamasından dolayı yapılan bu geleneksel kültüre ait tedavi şekilleri, bugün büyük ölçüde etkisini yitirmişse de, özellikle köylerde uygulanmaya devam etmektedir. Araştırmayaptığımız yörede, ebeler çocuğu olmayan gelini muayene ederek hastalığın ne olduğunu anlar. Hastalık genelde rahim eğriliği, kasıktaki damarların atmama durumu, soğuklama sonucu oluşun damar tıkanıklığı ve bel gevşekliğidir. Ebeler, kısır kadınların çocuklarının olması için uyguladıkları tedavi şekillerinden en yaygın olanı, buğuya oturtmadır.

1.2.3.1 Buğa (Buhara) Oturtma

Çocuğu olmayan kadınlar köylerde halk hekimliği, ebelik gibi görevler yapan yaşlı kadınların yanına giderek onlardan yardım isterler. Buğa oturtma farklı şekillerde yapılmaktadır. Buğa oturtulan gelinin çocuk sahibi olma ihtimali çok yüksektir. Bu yöntemle kadınınrahminde bulunan intihap sökülür ve gelin kısa sürede hamile kalır.

1.2.3.1.1 Saman Buğuna Oturma

Saman uzun süre bekleyince kızar ve sıcak bir buhar çıkar. Çocuğu olmayan gelin kızdırılmış saman üzerine oturtularak bekletilir. Saman buharı kadının

rahmine girerek, intihabın sökülmesine yardımcı olur. Bu saman buğuna oturtma Ardahan merkez köylerinde sıkça yapılan bir uygulamadır. (K.K.10, 32, 36)

1.2.3.1.2 Ayran Buğuna Oturtma

Ateşte bekletilerek kızdırılan tuğla, bir kabın, kovanın ya da herhangi bir derin nesnenin içine konulur. Bu tuğlanın üzerine ayran dökülür ve çıkan buhar kadının etini yakmasın diye üzerine bir tülbent çekilir. Daha sonra kadın bu kabın üzerine oturtulur. 3-4 saat kalkmadan bu buğun üstünde oturtulan gelinin rahmi bu yöntemle temizlenir. Ardından sıcak yatağa yatırılarak bir süre yataktan çıkarılmaz. (K.K. 10, 36, 37, 167)

1.2.3.1.3 Ot Buğuna Oturtma

Otlarla yapılan buğa oturma her köyde yapılmaktadır ancak biraz farklılık göstermektedir. 7 çeşit ot toplanarak suda kaynatılır. Büyük bir leğen içine dökülen suyun içine kadın oturtulur ve üzerine kalın bir çarşaf ya da battaniye örtülür. Amaç buharın içeride kalması ve kadının rahmine gitmesidir. Yaylacık köyünde papatya kaynatılarak buğuna oturtulur. Taşlıdere Köyünde ise soğan ve kekik kaynatılarak hem içilir hemde buğuna oturtulur. Ölçek köyünde papatya, sandal, evelik, cincar (ısırgan otu) gorgot (ebegümeci), bağa yaprağı gibi otlar toplanır ve kaynatılır. Kaynatılan suyun buğuna oturtulan gelinin bir hafta içinde hamile kaldığı görülür.

Edegül Köyünde yapılan derlemede sadece ısırgan otu (cincar) kaynatılır, kaynatılan su leğene dökülür. Vücudu yakmayacak sıcaklıkta olan bu suyun buharına oturtulan gelinin üzeri örtülür. Bu şekilde bekletilen gelin daha sonra yatağa yatırılır. Bu şekilde çocuk sahibi olan gelinler bulunmaktadır. (K.K.98, 180, 10, 32, 36, 37)

1.2.3.1.4 Toprak Buğuna Oturtma

Ardahan'da kara toprak buğuna oturtma işlemi de sıkça uygulanmaktadır. Toprak, hem çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından kullanılır hem de çocuk sahibi olan kadınlar tarafından çocuk için kullanılır. Kara toprak, yumuşak olur. Bu toprak ateşte bir saciçinde kavrulur. İyi kavrulan toprak üzerine oturtulan gelinin rahminde bulunan iltihabın söküldüğü, toprağın bütün pisliği çekeceğine inanılır. Bu yöntemle hamile kalan kadın sayısı çoktur. (K.K. 10,32,148)

1.2.3.1.5 Arpa Buğuna Oturtma

Arpa bir gece önceden suya konulur. Su içinde bekletilerek şişen arpa suyunun üzerine kadın oturtulur. Arpa buğunda da diğerlerinde yapılanlar aynen

tekrarlanır.Arpa, bazen de kaynayan su içine atılır. Bir müddet kaynatıldıktan sonra buharına oturtulur. Her köyde uygulanan bu yöntemle hamile kalan kadınlar bulunmaktadır. (K.K10, 37,10,134,98)

1.2.3.1.6 SobaBuğuna Oturtma

Edegül Köyünde derlediğimiz bir bilgiye göre 3 sene çocuğu olmayan bir geline uygulanmıştır. Soba içinde bulunan kor bir kova içine konulur. Gelin bu kovanın içineişer, daha sonra bu kovanın üstüne oturarak kordan çıkan buharın rahme gitmesini bekler. Bu şekilde kadının rahminin temizlenerek çocuk sahibi olduğu görülmüştür. (K.K. 195)

1.2.3.1.7 Koyun Dışkısı(Kermesi)BuğunaOturtma

Edegül Köyünde derlenen bilgilere göre koyunun fişkısı denilen koyun dışkısı kışın bekletilince ısınmaktadır. Aşırı buharı olan bu dışkının içinde bir kuyu açılır ve kadın beline kadar buraya konulur. Bu dışkı, kadının rahminde bulunan hastalığı geçirmektedir.Aynı uygulama eskiden Yokuşdibi Köyünde de görülmektedir. Davar kermesi denilen ve günümüzde tezek olarak bilinen koyun dışkısının kurutulmuş hali sıcak suya konulur. Daha sonra bu suyun buharına çocuğu olmayan kadın oturtulur. Bu kadının daha sonra çocuk sahibi olacağına inanılır.(K.K.195, 180, 10, 32)

1.2.3.1.8 Süt Buğuna Oturtma

Ardahan Edegül Köyünde halk hekimleri çocuğu olmayan kadınları süt buğuna oturtur. Ebegümece (gorgot) adı verilen ot toplanır ve bu ot sütün içine atılarak kaynatılır. Kaynatılan sütün buharına çocuğu olmayan gelin oturtulur. (K.K.183)

1.2.3.2 ÇeşitliŞeyler İçirilerek KısırlığıGiderme

Çocuk sahibi olamayan gelinler farklı şeyler içerek çocuk sahibi olmaya çalışır.soğan kekik, papatya, evelik, ısırğan otu, ebegümece, pancar gibi otlar kaynatılarak tüketilir. İltihabı tüketmek için başvuru olan bu yöntemler yanında bazı köylerde çocuk sahibi olabilmek için çok fazla şerbet tüketilir. İçilen şerbetin kadının hamile kalmasına yardımcı olacağı düşünülür. Farklı olarak Çetinsu Köyünde kadınların nazar boncuğu şeklindeki boncuklarızedikten sonra suyla karıştırarak içtikleri ve hamile kaldıkları derlenmiştir.

1.2.3.3 Bel Çekme

Çocuğu olmayan gelinlerin başvurduğu yöntemlerden biridir. Halk hekimleri ve ebeler tarafından yapılmaktadır. Muayene edilen gelinin belinde boşluk, açılma görüldüyse kadın yere yatırılır. Yere yatırılan gelinin etrafını kadınlar sarar. Bir çarşaflar yardımıyla kadının beli çekilir. Beli çekilen gelin bir hafta ağır iş yapmayarak dikkat ederse hamile kalır.

Ardahan'ın bazı köylerinde“bel çekme” işlemi yapılan gelinin beline yakı çekilir. Bu yakı kendiliğinden düşene kadar sırtında durur. Bu süre içerisinde kadın eşiyile birlikte olur ve hamile kalır.

1.2.3.4 Otlardan Yapılan Kremler

Yüzyılların verdiği tecrübelerle sahip olan halk hekimleri çeşitli otlardan kremler yaparak hastalıklara karşı durmuşlardır. Bazı otların büyüsel erdemlere ve iyileştirici güçlere sahip olduklarına inanılması, gökten gelen bir bitki mitinden ya da ilk kez bir tanrı tarafından toplandıkları olgusundan kaynaklanır. Bu bitkilerden hiçbiri tek başına değerli değildir ama bir arketiple belli bir özelliği paylaştığı için ya da bu bitkiyi kutsal olmayan alandan çıkaran bazı sözler ve hareketler nedeniyle kutsallık kazanır. Bitkisel yaşamla simgelenen yaşam ve gerçeklik kavramları da ağaçlar ve insanlar arasındaki mistik ilişkiler formülüyle açıklanabilir. Bu mistik ilişkilerden en rahat sınıflananı bazı bitki türlerinden türeyen soylar kavramıdır. (Maus 2003, Akt. Öncül 2013:2034)Toprak anne gibidir sürekli üretir ve yeniden doğumu sağlar. Topraktan çıkan her bitki toprağın kutsallığından bir parça alır. Topraktan çıkan bitkilerde bir yeniden varoluşum döngüsünde yaşarlar. Filizlenir, çiçek açar ve solarak yok olur. Ölen çiçeğin tohumu toprağa düşer ve tekrardan var olur. Bitkilerde topraktan aldıkları güç ile iyileştirme gücüne sahiptirler. Doğası gereği binbir çeşit çiçeği barındıran Ardahan dağlarında her türlü hastalığı giderecek çiçek bulunmaktadır. Hangi çiçeğin, otun ne işe yaradığını günümüzde bilen çok az kişi bulunmaktadır. Bu kişiler çocukken büyüklerinden görerek öğrenmişlerdir. Taşlıdere Köyünde halk hekimleri yörede yetişen çeşitli otlarla oluşturdukları kremleri kısırlığı giderme de kullanmaktadırlar. Bu otları karabaş otu, kılıç otu vb. (K.K.98) Toplanan otlar belirli ölçüde bir araya getirilerek bazen dövülerek

bazen kaynatılarak krem haline getirilir. Bu kremler kısır kalan kadınlar tarafından kullanılır.

Bağdeşen Köyünde ise; kadınlar çocuk sahibi olmak için ebelere başvurmaktadır. Çocuk sahibi olamayan kadınlar için bazı otlar toplanır. Tolik adı verilen başı sarı renkte olan bu bitkinin püskülleri kaynatılır. Kaynatılan bu otlar soğuduktan sonra kadının karın kasına sürülür. Bu şekilde çocuk sahibi olunacağına inanılır.(K.K.207)

1.3 Gebelikten Korunma Yöntemleri

Geleneksel kültürümüz, kadından çok çocuk doğurmasını istemektedir. Çok çocuk, özellikle kırsal kesimlerde, güç, tarlada çalışacak kişi ve neslin devamı için gereklidir. Bütün bunlar, çocuk isteğine etken olsa da, her doğan çocuk aileye ekonomik yük getirmektedir. Bundan dolayı aileler, fazla çocuk yapmamak için, çeşitli çarelere başvurmaktadır. Çalışmayaptığımız yörede, çocuğa kalmamak için çeşitli uygulamalara başvurulmaktadır. Ardadanmerkezköylerinde gebelikten korunmak için;

- Kına kaynatılarak içilmekte, (K.K.10, K.K.139, K.K36)
- Rahimağzına aspirin verilmekte, (K.K.10)
- Rahme kanat götürülerek kanama açmak,(K.K.126)
- Ağır işler yaparak kanamanın açılmasını sağlamak, (K.K.161, 177, 32,37)
- Yüksekten atlanma, (K.K 167,11,32,41,134)
- Karnı ovarak çocuğu düşürülmekte (K.K.148, K.K10)
- Bağa yaprağını kaynatarak aç karnına içilmekte, (K.K.10, K.K36, K.K32)
- Kanı sıvılaştırmak için aspirin içmektedir.(K.K.177)
- Ayrıca artık çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar doğum yaptıktan sonra bebeğin eşini³ ters çevirerek gömerler. Bu şekilde kadının hamile kalmayacağına inanılır. Eşin ters çevrilmesi rahmi kapatır. Rahme döl düşmesini engeller. (KK. 10) Günümüzde ise çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar hastanelere başvurmaktadır. Tıbbi yöntemlerde hamile kalmayı engelleyen kadın sayısı çoktur.

³Bebeğin göbek bağıyla bağlı olduğu, anne karnındayken beslendiği som. Et parçasıdır.

1.4 Çocuğun Cinsiyeti

Gebelik sırasında en çok önem verilen hususlardan birisi de doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemektir. Bebeğin cinsiyeti konusunda, anne ve babanın isteğinin dışında, kişinin bağlı bulunduğu ailenin veya toplumun isteği de ön planda yer alır. Türk kültüründe genel olarak ilk çocuğun erkek olması istenir. Bu durum gebe kadın üzerinde büyük bir baskı yaratır. Baskı altında olan anne adayı çocuğun cinsiyetini etkileyeceğine inandığı bazı uygulamaları yapmaktadırlar. Ekşi yiyecekler yenildiğinde bebeğin kız, tatlı yenildiğinde bebeğin erkek olacağı inanıldığı için Ardahan’da gelinler genellikle tatlı şeyler tüketir. Hemen hemen her köyde çocuğun erkek olması için gelinlere şerbet içirtilir.

Türk kültürünün birçok unsurunu barındıran Dede Korkut Hikâyeleri incelendiğinde erkek çocuk özlem ve isteği göze çarpmaktadır. Hikâyelere göre oğul, “babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur.” (Ergin, 200:16). Ayrıca hikâyelerin çoğunun adında, babasıyla birlikte oğlunun adı yer almaktadır. Oğlu olan ak otağda, çocuğu olmayan ise kara otağda ağırlanır. “Bir yerde ak otağ, bir yerde kızıl otağ, bir yerde kara otağ” kurulur. “Oğlu olan ak otağa, kızı onları kızıl otağ, oğlu veya kızı olmayan kara otağa” oturtulur (Ergin, 2001b:21).

Günümüz Türk toplumunda da erkek çocuk sahibi olma isteği yoğun olarak görülmektedir. Erkek çocuk için adaklar adanır, kurbanlar kesilir. Erkek çocuk soyun devamını kabul edilir ve ayrıca önem verilir.

Erkek çocuk isteği evliliğin başında, gelin damadın evine geldiğinde kucağına erkek çocuk verilmesiyle, yatağının üstünde erkek çocuk yuvarlanmasıyla kendini göstermektedir (Boratav, 1984:145).

Ardahan’ın Ölçek, Sulakyurt, Açıkyazı, Bağdeşen, Altaş gibi köylerinde hala düğün sırasında gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlatılmaktadır. Genellikle her düğünde gelinin kucağına erkek bebek, verilir. Gelinin kucağına konulan erkek bebek gelinin eteğine (rahmine) erkek bebek düşmesi için yapılmaktadır. “ Bu gece eteğine erkek döl düşün” denilerek gelinden erkek çocuk istenildiği duyurulur.

Ardahan'da doğumdan önce bebeğin cinsiyetini anlamak için değişik uygulamalar yapılmaktadır. Hamile kadının karnı ileri doğru dik ise bebeğin erkek, kalçalara doğru yayılıyor ise bebeğin kız olduğu düşünülmektedir.

Binbaşar Köyünde ise; hamile kadının karnındaki haram kemiğine dokunularak bebeğin cinsiyeti tahmin edilir. Eğer bu kemiğin üzerinde damar varsa kadının hamile olduğu anlaşılır. Karnındaki damarın düz olması, bebeğin kız olduğunu; yuvarlak ve kendini içeri doğru çeken bir damar olması halinde bebeğin erkek olduğunu gösterir. (K.K. 211)

Sugöze Köyünde doğacak çocuğun erkek olması için gökkuşağının altından geçme geleneği yaygındır. Erkek çocuk soyun devamı olarak adlandırılır ve baba ocağını tütüreceği için erkek çocuk istenir. Çocuğun cinsiyetinin tayin içinde köyde farklı uygulamalar yapılmaktadır. Bunların başında hamile kadının oturacağı minder altına bıçak ve makas konulması gelir. Hamile kadının makas olan mindere oturması bebeğin kız, bıçak olan mindere oturması bebeğin erkek olduğu anlamına gelir. Ayrıca kaynatılan yumurtanın sarısı içe doğru baskın ise bebeğin kız, dışa doğru kabarık ise erkek olacağı inancı mevcuttur. (KK.116)

Hamile kadının yüzüne bakılarakda bebeğin cinsiyeti tayin edilmektedir. Kadının yüzü güzel ise bebeğin erkek, çirkin ve sivilceli ya da çilli ise bebeğin kız olduğuna inanılır. Genellikle kız çocuğunu annesinin güzelliğini alır ve bu yüzden hamilelik boyunca kadının yüzünde sivilce ve çil olur. Doğum sırasında gelinin saçıyla yüzü silinirse bu çillerin gideceğine inanılır.

Ardahan Ölçek Köyünde kadının hamilelik boyunca gördüğü rüyalar üzerinden de çocuğun cinsiyeti tayin edilmektedir. Hamile kadın rüyada balık ve gümüş görürse bebeğin erkek, altın ve altın takı görürse bebeğin kız olduğunu anlaşılır. Su göze köyünde ise kadın rüyasında inci, boncuk takmış ise doğacak bebeğin kız olacağı düşünülür, anacak kadın rüyasında bıçak, kılıç gibi şeyler görürse bebeğin erkek olacağı düşünülür.

Taşlıdere köyünde yapılan çalışmalarda köyde bebeğin cinsiyetini tayin etmek için çok daha farklı bir uygulama yapılmaktadır. Ebe tarafından bir yumurta hamile olduğu düşünülen kadının rahim ağzına konulur. Yumurta 24 saat kadının rahminde

bekletilir.Bu yumurta tekrar ebe tarafından çıkarılarak kırılır. Bu yumurta içinde kan varsa; bu kadının hamile olduğuna işarettir. Daha sonra bu kadının göğüs uçlarına bakılır eğer kadının göğüs uçları kırmızı ise kadının çocuğu kız, siyah ise çocuğun erkek olduğu düşünülür. Ayrıca kadının karnına bakılarak bebek sağ taraftaysa erkek, sol taraftaysa kız olduğu söylenir. (K.K.98)

Rahme yerleştirilen yumurta ve karışım temas büyüüne işarettir ki doğal yollarla gerçekleşemeyen eylemin benzer bir yolla desteklenerek ve kutsaldan alınan destekle gerçekleştirilmesi yönünde benzer ilişkisini açıklamaktadır. Yumurtanın var etme gücünden ziyade var olma durumu, gerçekleşmesi gereken ancak herhangi bir nedenle gerçekleşmeyen durumun düzeltilmesine yardımcı bir unsurdur. Yumurta rahim ilişkisi insan dışı canlı organizmaların bir gerçeği olması nedeniyle, benzerlik büyüüne yönelik bir eylem uygulanmıştır. (Öncül, 2013:2034) Yumurta,yeniden doğuş olayının simgelemektedir. Yumurta; geçiş dönemlerinden doğum da sıkça kullanılmaktadır. Kadın doğurganlığıyla bilinmektedir. Anne olmayan kadın toplum tarafından dışlanır. Kadın evlendikten sonra çocuk doğurmalı ve soyu devam ettirmelidir. Hamile kalamayan gelinlerin rahmine yumurta koyarak yumurtanın bereketinden, var olma ve var etme gücünden yardım isteyerek kadının hamile kalmasını sağlamaktadır. Taşlıdere köyünde yapılmakta olan yumurta uygulaması da bu anlayıştan gelmektedir.

Açıkyazı Köyünde kadının hamilelik boyunca sürekli aşermesi ve yemek yemesi bebeğin cinsiyetinin kız olduğuna işarettir. Ancak hamile kadının bu süreçte iştahı kapalıysa ve yemek yemiyorsa bebeğin erkek olacağına inanılır. (K.K.88, 82)

Büyüksütlüce Köyünde ise hamile kadının çok hareketli olması çocuğun erkek, ağır hareketli olması çocuğuncinsiyetinin kız olduğu anlamına gelir.(K.K 215)

Yalnızçam Hasköy’de yukarıda bahsedilen cinsiyet tayin etmede uygulanan pratiklerin yanında bebeğin tekme atışlarıyla da bebeğin cinsiyeti tahmin edilir. Eğer bebek çok tekme atıyorsa erkek, az tekme atıyorsa kızdır. (K.K.221)

1.5 Hamilelik

Hamilelik veya gebelik insanların içinde geçirdiği dokuz ay on gün süren bir zamandır ve bu zaman içinde anne adayları artık bir genç kız olmadığının farkındadır. Bu

farkındalık onu toplum içinde farklı davranmaya iter. Bir kadın hamile olduğunu şu belirtiler olunca anlamaktadır.

- Baş dönmesi,
- Mide bulantısı,
- Kabızlık,
- Adet gecikmesi,
- Sık idrara çıkma
- Karında bulunan haram kemiğinin üzerinde damarın bulunması,
- Rahme koyulan yumurtanın 24 saat bekletildikten sonra kırılınca kanlı olması,

Bu gibi belirtilerden sonra hamile olduğunu anlayan anne adayları hamileliğini ilk önce eşleriyle paylaşırlar. Ardahan'da ataya saygıdan dolayı kayınpeder ve kaynanaya söylenmez. Gelinin hamile olduğunun en son büyükler duyar. Eskiden gelinin hamile olduğu, doğum yapana kadar saklanırmış aile büyüklerinden.

1.6 Aşerme

Sedat Veyis Örnek, Aşermeyi, fizyolojik bakımdan kadın bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilme ya da içilme arzusudur. Bilinçaltında yatar ve anolojik (benzetmeli) büyüünün etkisiyle de yeğlenmektedir. “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” veya “ Ye tatlıyı doğur atlıyı” tekerlemeleri ile olayı özetlemektedir. Aşermenin etimolojisini; aş yermek, aş beğenmeme, şeklinde yapmaktadır. Bu vesile ile aşermek, aş yermek, aş çalmak, yerikleme, başı kel olmak, başı döngün olmak, başı bozuk olmak, başı bulanık olmak, göynü kötü olmak tanımları üzerinde durmaktadır.(Örnek 197: 134-135)

Ardahan'da aşerme döneminde gelinin özellikle yeme, içmesinde değişiklikler olur.Bazı yiyecekleri çok isterken, bazılarında adeta tiksindir.Bu isteklerine göre çocuğun karakteri ortaya çıkar.Hatta cinsiyeti hakkında tahminler oluşur.Onun için bu dönemler geline iyi bakarlar.İstekleri yerine getirilmeye çalışılır.Bu dönemde hâmile kadının canı her zamankinden daha farklı şeyler ister.Bazı hâmileler bu durumla hiç karşılaşmayabilirler.Çünkü bazı kadınlar hamilelik dönemini her zamanki gibi sıradan, hiçbir değişiklik hissetmeden yaşamaktadır.Aşerme dönemini yaşamakta olan

hâmilekadın, canının çektiği şeyleri yemediği takdirde doğacak çocuğunun her hangi bir organının eksik olacağı inancına sahiptir. Bazı köylerde ise aşerilen şey yenilmezse çocuğun yüzünde aşerdiği yiyeceğin izinin olacağına inanılır. Elma aşeren gelin elma yemezse bebeğin yüzünde, elinde ya da kolunda elma şeklinde kalıcı bir iz olur. Dolayısıyla mümkün olduğu kadar hâmile kadının canının çektiği her şey bulunup yedirilmeye çalışılır. Aşerilen şey bir yiyecek, meyve sebze olduğu gibi aynı zamanda toprak, kum, kül gibi şeylerde olmaktadır. Ardahan'da kül ve toprak yiyen gelinler de bulunmaktadır. Aşerilen ne olursa olsun yenilmesi gerektiğinden kadınların kül, kum ve toprak gibi şeyleri yemelerine engel olunmaz. Bu inanç, çok eski zamanlardan beri süregelen bir gelenektir.

1.7 Doğum Şekli

Ardahan'ın doğuda bulunan bir il olması yaşam şartlarını zorlaştırmaktadır. Geçmişte doktorların az olması, köylerde yaşayan insanların hastaneye yetiştirilememesi, iklim şartlarının ağırlığı, ulaşımın zor olması gibi nedenlerden dolayı doğumların çoğu evde gerçekleşmiştir. Doğumun zorluğuna göre doğum şeklide değişmektedir. Köy ebeleri tarafından yaptırılan doğumlar farklıyken, günümüze hastanelerde yaptırılan doğumlar daha farklıdır.

1.7.1 Normal Doğum

Doğum sırasında herhangi bir cerrahi müdahale bulunmadan gerçekleşen doğumdur. Ardahan merkez köylerinin hemen hemen hepsinde kadınların doğumu normal yollarda olmaktadır. Eskiden doktor olmadığı için evlerde ebeler, halk hekimleri ve yaşlılar tarafından yaptırılan doğumlarda kadınlara cerrahi müdahale yapılmamaktadır. Zor olan doğumlarda ölen kadın sayısı da fazladır. Hamile olan kadın hamileliğini çoğu zaman sakladığı için doğumunu kaynana ve kaynatanın olmadığı bir oda, ahır, tarla gibi gizli yerlerde yalnız başına gerçekleştirmektedir.

1.7.1.1 Oturarak Doğum

Ardahan'da evde gerçekleştirilen doğumlarda oturarak doğum yaygındır. Hemen hemen her köyde hamile kadınlar yalnız olduklarında doğum yapmışlardır. Bu doğumlar yerde bir leğen içine oturarak yapılmaktadır. Hamile kadın leğene

oturduğunda ıkmaya başlar. Derin nefes alarak ıkmayan kadın kısa sürede doğum yapar. Bu doğum en kolay olan doğum şeklidir.

1.7.1.2 Diz Çökerek Doğum

Doğum yapacak kadın diz kapaklarının üstüne çöker. Ebe doğum sancısı çeken kadının arkasında bulunur. Elini kadının rahmine doğru uzatır. Ebenin amacı çocuğun sert bir şekilde yere üşmesini engellenmektedir. Bir başka kadın ise ön taraftan kadının karnına hafiften aşağı doğru baskı yapar. Doğum bu şekilde gerçekleşir.

1.7.1.3 Yatarak Doğum

Doğum sancısı başlayan bazı kadınların, bel ağrıları fazla olduğundan ayakta duramazlar. Varis denen damar şişkinliğine sahip olan kadınlarda daha çok uygulanan yatarak doğum, kadının ani kanamasını engellemek için tercih edilir. Bu yüzden yatakta yatarak doğum yaptırılır. Yatan kadının elleri sıkıca tutulur. Bir başka kadın hamile kadının üstüne çıkarak kadının karnını ileri doğru bastırır. Bunu genellikle ebeler yapar. Ebe diz kapaklarıyla ya da elleriyle kadının karnını ileri iterken ön tarafta bir başkası bebeğin gelişini bekler. Geçmişte sıkça karşılaşılan bu yatarak doğum hastanelerde de uygulanmaktadır.

1.7.1.4 Tutunarak Doğum

Altaylı boylarda ve Kırgızlar 'da doğum saati yaklaşınca, oba yahut oymak kadınları lohusanın evine toplanırlar. Tecrübeli bir kadın, ebe vazifesini görür. Çadırın tam orta yerine (ateş yakılan yere) bir direk yerleştirerek ona bir urgan bağlarlar. Bu urganın bir ucu duvara bağlanıp lohusanın koltukları altından geçirilir. (İnan 2015: 168) Ardahan'da da evde yapılan doğumlar zor olunca çeşitli yöntemlere başvurulmuştur. Evin ortasından ip geçirilerek iki direğe sıkıca bağlanır. Doğum sancısı çeken kadın bu iplerden tutunarak ıkmır. Bazen ip yerine gergi (ağaç) bulunan bir yerden tutunarak güç alınır. İkmayan gelin bu şekilde doğum yapar. Bu doğum şekilleri eskiden uygulanmaktayken günümüzde çok az kişi tarafından uygulanmaktadır. Bunun sebebi ise teknolojik gelişimin yaygınlaşmasıdır.

1.7.1.5 Atlayarak Doğum

Sancısı sıklaşan kadın yüksek bir yerden atlatılarak doğum yaptırılır. Bu yüksek yer bazen bir sandalye bazen bir sedir bazen de bir tekne olurdu. Hamile kadın bunların

üstünden aşağı atlatılır ve sancuların sıklaşması beklenir. Sancuları artan gelin bu şekilde doğum yapar.

1.7.2 Sezaryenle Doğum

Günümüzde kadınlar hamileliği boyunca hastaneye giderek kontrol olur. Hastaneye giden gelinin doğumunun zor olup olmayacağı önceden bilindiği için zor olan hamilelikte sezaryenle doğuma başvurulur. Sezaryenle doğum Ardahan'da tercih edilmeyen doğum şeklidir. Gelinin yaralı olması ve yaralarının geç iyileşmesi ev halkı tarafından pek hoş karşılanmaz. Özellikle köy işlerinin çok olduğu dönemlerde sezaryenle doğum yapan kadının bakımı oldukça zor olmaktadır.

2. Doğum Sırası

Boratav, doğumun sağlıklı bir biçimde gerçekleşebilmesi için hamile kadına yapılmakta olan bazı uygulamalardan söz etmiştir. "En yaygın işlemlerden biri, içine Meryem ana eli (veya Fatma ana eli) denen bitki konmuş sudan içirmektir. Kurutulmuş haliyle bu bitki su içine konulunca açılır; böylece, onda dölyatağının açılmasını sağlayan bir gücün bulunduğu inancından hareket edilmiş oluyor. Doğum sancısı çeken kadının kendi saç örgülerini çözmek gibi tedbirlerde de aynı düşünce izlenmiş oluyor." (Boratav 1983: 189-190)

Ardahan'da doğumu kolaylaştırmak için uygulanan gelenekler eskitoplumlardan kalan inançları barındırmaktadır. Günümüzde hala uygulanan bu gelenekler Ardahan halkının kültürel mirasını nasıl koruduğunu ve onlara sahip çıktığını göstermektedir. Gerek doğum öncesinde, gerek doğum sırasında gerek doğumdan sonra halk arasında uygulanan pratiklerin kökeni bizi Eski Türklere kadar götürmektedir. Ardahan'da hayatın geçiş dönemlerinden biri olan doğumda atalar kültü, su kültü, toprak kültü, ateş kültü, ağaç kültü vb. bir çok kültü görmekteyiz.

Doğum yapan kadının doğum sancısı çekerken, sancuların azalması, doğumun daha kolay olması için yapılan pratikler bulunmaktadır. Yapılan bu uygulamalarla kadınların doğumunun daha güvenli ve sağlıklı olacağına inanılmaktadır.

2.1 Düğüm Çözme

Kötülük yapmak isteyenlerin yaptığı en kolay şeydir, düğüm atarak büyü yapmak. Bir şeye düğüm atarak birini yahut bir kötülüğü bağlama büyüüne olan inancın

çıkış noktası, insanların pratik tecrübelerine dayanmış uygulamalar olmalıdır. Ardahan'da düğünde damadın erkekliğinin bağlama, gelinin doğumunu engellemek için düğüm atmak, kızın kısmetini bağlamak gibi birçok “düğüm atma” sebebi vardır. Nasıl ki, insan eli kolu bağlandığı zaman özgürlüğünü kaybeder, zararsız hale gelirse, bunun gibi bir takım kötü kuvvetleri, cinleri bağlamak, onları zararsız hale getirmek de, iplere düğüm atmak ve sembolik olarak bazı şeyleri bağlamakla mümkündür. Bu yüzden doğum sırasında kadının doğumunun engellemek için yapılmış bir büyüün varlığından rahatsız olan kişiler düğüm çözmeye başlar. Evde ne kadar düğümlü eşya varsa açılmaya başlar. Günümüzde hala düğümlü bulunan nesnelere, kilitli bulunan eşyalarda korkulmakta, doğum sırasında hepsi açılmaktadır.

Hititlerde, büyülenmiş birini, büyüün etkisinden kurtarmak için, ilkin ellerini ayaklarını ve vücudunu siyah, beyaz, kırmızı, mavi ve sarı renkli yünlerle bağlayıp, ona bu şekilde bir gece geçirttikten sonra, ertesi gün iplerini çözüyorlardı. Böylece o kimseden iplere geçmiş olan büyü de, ipler çözüldüğü için, çözülmüş kabul ediliyordu.(Sipahi 2006:52)

Düğüm geçmişten beri büyü, kötülük, zarar olarak algılandığı için doğumu zor olan kadının bulunduğu yerde kendisine kötülük yapmak için düğüm atılmış olabileceği düşünülür. Ardahan'da doğumu zor olan kadınların buldukları yerde düğümlü ne varsa açılır;

- Saç örgüleri açılır,
- Kilitli sandık açılır,
- Kilitler açılır,
- Kapalı kapılar açılır
- Düğümlü bohçalar açılır,
- Bağlı peştamal açılır,
- Kadınların üzerinde bulunan lastikler açılır,

Evin bir yerinde bulunan bağlı bir eşyanın gelinin doğumunu zorlaştıracağına inanılır. Evde bulunan düğümlü her şey doğum esnasında ebeleri ve ev halkını rahatsız etmektedir. Büyü yapılmış olma ihtimaliyle düğümlü, kilitli ya da bağlı olan eşyalar hemen çözülmektedir. Bu şekilde doğumun daha kolay olacağı düşünülür.

2.2 Havaya Ateş Etme

Havaya ateş açmak çok eski Türk geleneklerindedir ve Tanrıyla haberleşmenin yolu olarak kabul edilir. Uygulamanın temelinde yatan düşünce ise, yapılanlar hakkında göğe ve tanrıya haber iletmektir. Eski Türklerde imparatorun tahta çıkışının tanrıya, yakılan ateş aracılığıyla ve göğe ok atılarak bildirilmesi, gerçekleştirilen eylemlerden biridir. Tarihte buna benzer çok sayıda örnek mevcuttur (Ögel 2002: 527-529) Doğum sırasında havaya ateş etme aileye yeni bir bireyin katılmak üzere olduğunu tanrıya bildirmek için yapılır.

Altaylarda doğum yapan bir kadın çok ıstırap çekmeye başlarsa albastı yahut al karısı denilen kötü ruhun lohusaya musallat olduğuna hükmederler. Bu kötü ruhu korkutmak, kovmak için erkekler de toplanır, “hay,huy!” diye haykırmaya başlarlar, tüfek ile havaya ateş ederler. Bu gürültü kadın doğuncaya ve baygınlığı geçinceye kadar devam eder. (İnan 2015: 168)

Eski toplumlarda kadınlar doğum yapamayınca kötü ruhların buna engel olduğu düşünülür ve bu ruhları korkutup kaçırmak için tuhaf sesler çıkarılırdı. Tuhaf sesler çıkararak çadırın etrafında gezen erkekler havaya ateş ederlerdi. Günümüzde Ardahan’ın bütün köylerinde doğumu zor olan gelinler için havaya ateş açılır. Tabancanın sesinden korkacak olan ruhların kadından uzak duracaklarını düşünürler Bu şekilde doğumun daha kolay olacağı düşünülür. Eskiden zor olan doğumlarda kadına kötü bir ruhun iliştiğine, kadının doğum yapmasını engelleyen bir varlığın olduğuna inanılırdı. Bu düşünce çerçevesinde hem varlığı korkutmak hem de kadının korkutarak doğumun gerçekleşmesini sağlamak için havaya ateş edilirdi.

2.3 Yüksekten Atlatma

Kadının sancıları sıklaşsın doğum kolay olsun diye kadın yüksekten atlatılır. Bazen sekü (sedir),eşik, baca, bağa vb. yüksek yerden birkaç defa atlayan gelinin sancuları sıklaşır ıkınması daha kolay olur ve doğum başlar.

2.4 Ocaklı (Cömert)Birinden Eşya Getirme

Kötülüklerin bulaşmadığı kişiler bulunur toplumda; bu tür kişiler halk arasında al kız yakaladığına inanılan kişiler yada onun soyundan olan kişiler olabilir. Bu kişiler aynı zamanda cömert kişilerdir. Halk arasında eli açık, cömert, dürüst olarak tanınan kişilerden yardım istenir. Hiç okuma yazma bilmediği halde bir yılan kafasını emerek

zeki olan halk arasında bilinen bilge kişi de olabilir veya yada taşı (boncuğu) taşıyan bir kadın olabilir. Bu kişiyi özel eşyalarından biri getirilirse doğumun hızlı ve kolay olacağı düşünülür. Örneğin cömert bir adamın belinden kemer çıkartılır, bu kemer doğum yapan kadının belinden üç kez dolanırsa doğumun kolaylaşacağına inanılır. Bu cömert kişi aynı zamanda evin bacasından üç kere geçirtilirse, doğum hızlanır. Aynı şekilde yada taşına sahip kadına ait bir eşya gelinin etrafında dolandırılırsa doğum kolaylaşır. Al kızı yakalayan kişilere al kızından bir nesne ister. Al kızı özgürlüğü için verdiği nesneyle o kişiye ve onun yedi soyuna dokunmayacağına söz verir. Bu kişilere verilen nesne bazen bir tas bazen bir iğne olabilir. Bu nesneye sahip olan kişiden getirilen eşyada doğum yapan kadının yanına konulursa doğum daha kolay olur. (K.K.112, K.K.10, KK36)

Yine aynı şekilde annesinin ilk kızı olan bir kız getirilir. Bu kız, kadının etrafında dönerek “Ben annemin ilkiyim sancı sen çık ben gireyim” diyerek döner ve bu şekilde doğum daha kolay olduğuna inanılmaktadır. (K.K.29)

3. Doğum Sonrası

Doğum sonrasına Anadolu’da büyük önem verilmektedir. Doğum yapan kadının ve çocuğun korunması için bir takım tedbirler alınır. Doğumdan sonra uygulanan pratikler genellikle Eski Türklerden kalma gelenekleridir. Doğumdan sonra yapılacaklar arasında göbek kesme, yıkama, tuzlama, lohusalık, Albasması, ad verme, kırklama, gibi geçişler için bazı tedbirler yer alır.

3.1 Göbek Kesme

Doğum gerçekleşikten sonra çocuk için ezan okunur ve göbek bağı kesilir. Göbek bağı parmakla ölçülür, beş parmak bıraktıktan sonra makas veya bıçak yardımıyla kesilir ve ip ile bağlanır. Göbek bağının kısa kesilmesi durumunda dönüp içe batığına ve çocuğun ölümüne sebep olduğu söylenir. Doğumu yaptıran ebeler göbeği kesmeden önce çocuğun yaşayıp yaşamadığından emin olmak zorundadırlar. Herhangi bir sebepten dolayı ağlamayan ve baygın olan bebeğin göbeği kesilmez. Hemen soğuk su getirilerek, eş suyun içine konulur. Bu suyun içinde ovalanan eşten sonra çocuk kendine gelir. Bu uygulama ile eşte olan canın tekrar çocuğa geçtiği düşünülür. Eğer ağlamadan eş kesilirse canın eşte kalacağına ve çocuğun öleceğine inanılır. Su ile eşte

bulunan canın bebeğe geçmesini sağlamanın yanında kül ile de eşe bulunan canın bebeğe geçmesi sağlanır. (KK. 36)

Su doğumla, kadınsı prensiple evrensel rahimle, ilk özle yaşamın çeşmesiyle tazelik ve doğurganlık sularıyla bağdaştırılmıştır ve büyük ananın sembolüdür. Maddi dünyanın sürekliliği ile bilinçaltı unutkanlıklarıyla da eş değerdir. Sular sürekli çözülür, kendi kendini yok eder, arınır, arındırır ve yeniden doğar, Kuruluk ve ölümün durağan şeklinin tam tersine sular, kan dolaşımı ve nem ile bağdaştırılır. Onlar yaşama girer ve onu canlandırır. U yüzden suyun ve kanın eski yaşamlarını arındıran ve yeni yaşamı kutsal kılan bazı dinlerde su ve kanla vaftiz yapmak önemli bir yere sahiptir. Suyla yıkanma sadece eski yaşamdan ve ölümden yanı yaşam ve doğuma ve yeni saf yaşama dönüşolarak değil aynı zamanda ruhun madde dünyasına dönüşümünü de sembolize eder.(Akman 2002: 2) Su her dinde kutsal sayılmış ve sudan medet umulmuştur. Türk kültüründe ise suyun ruhu olduğu inancından hareketle su iyelerini de memnun etmek veya onlardan medet ummak sosyal hayatta yaygındır. Çocuksuz kadınların su kenarlarında, kuyu başlarında, gök kenarlarında su iyelerine hediyeler vererek çocuk sahibi olmak istedikleri de geçmişte bilinmektedir. Suyun bu kadar kutsiyet gördüğü toplumda çocuğun tekrar yaşaması için eşinin su içine konularak yıkanması, okşar gibi hareketlerde bebeğin canının eşten tekrar bebeğe geçmesi için çaba harcanması Ardahan'da su iyesine hala inanıldığını göstermektedir.

Edegül köyünde eş su ile değil ocak önünde yanan ateşin külüne konularak bebeğin canlanması istenir. Su kültü kadar öneli olan ateş kültü Ardahan'da en belirgin şekilde varlığını koruyan kültürlerdendir.

Atalar kültüründe ataların ruhunun evin ocağında olduğuna inanılması ve çocuğun eşinin ocaktaki küle konulması, atalardan bir yardım beklenildiğini göstermektedir.

Ayrıca ateşin koruyucu, temizleyici gücünden yararlanarak, ateş iyesinden bebeğin canlanması için yardım beklenildiği görülmektedir. Kül ise; ateş tanrısının yorganı olarak bilinir. Ardahan'da halkın en çok korktuğu şeylerden biri küldür. Külle yapılan beddua kolay kolay yapılmaz yapıldığında gerçekleştiği bilinir. Kül savurmak savururken beddua etmek toplum tarafından yasaklanmış gibidir. Sonucunun nerelere varıldığı görülmüş bu yüzden külle ilgili olan her şeye kutsiyet verilerek ona karşı saygı

duyulmuştur. Külden bu denli korkan halk çocuğun ağlamaması durumunda çocuğu hemen kül üzerine koyar. Kül üzerinde ovalanarak canlanan çocukların varlığı bilinmektedir. Bu yüzden doğumda ağlamayan çocuklar bu şekilde yeniden hayata bağlanır.

3.2 Doğum Yapan Kadının Yatağa Alınması

Doğum yapan kadın yatağa yatırılır. Çocuğunu kucağına vermeden önce kadına sorulur:

- Sen mi ağır bu mu ağır?
- Sen mi ağır bu mu ağır?

Bu soruya yatakta yatan kadın da şöyle cevap verir:

- Ne ben ağır, ne bu ağır.

Bu konuşmadan sonra çocuk anneye verilir. Anne için önceden yapılmış Hasuta, Guymak, Dövmeç gibi yöresel yemeklerden biri yedirilir. Bunun sebebi kadın güçten düşmesin ve bayılmasın. Kadına kesinlikle su verilmez. Lohusa kadının su içmesi kadının sağlığına zararlıdır. İçilen suyun beyne gideceği söylenir ve sudan kaçınılır. Birkaç köyde ise içilen suyun damarlara dolarak kan akışını bozduğu düşüncesiyle lohusa kadının ölümüne sebep oluşu düşünülür. Tatlı şeyler verilir kadın süte gelsin diye. Yatağa alınan gelinin hemen başına kırmızı vala yada kurdele bağlanır, yanına demir olan her hangi bir şey konulur. Konulan demir materyal genellikle bıçak, makas, maşa iğne gibi eşyalar olur. Başucuna Kuran-ı Kerim konulur. Yatağın etrafına at kılı çekilerek evin eşiğine ateş konur. Bu işlemlerin neden yapıldığı aşağıda daha ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

3.3 Bebeğin Eşi ve Göbeği ile İlgili Uygulamalar

Kadının eşi gelmeden bebeğin göbeği kesilmez. Doğum sırasında heyecanlanan kadınların eşi mideye kaçar. Bu gibi durumlarda eşin düşmesi için bazı uygulamalar yapılmaktadır. Doğum yapan kadının yukardan karın boşluğuna doğru çökülmesi gerekir. Bu şekilde annenin içinde kalan eşin düşmesi sağlanır ya da mide bulandırarak düşmesi sağlanır. Kaynak kişilerimizden Nazhanım Akay eşi düşmeyince elini ağzına götürmüş. Midesi bulanınca eş kendiliğinden düşmüş. Bebek doğduğunda ağlamıyorsa

eş soğuk su içine konularak sıvazlanır. Eş canlı olduğu için ebe tarafından yıkanır. Yıkanan eş beyaz bir beze sarıldıktan sonra gömülür. Ardahan'da eş üzerinden de farklı inanışların varlığını görmekteyiz. Eğer çocuk kız ise bundan sonra olacak çocuğun erkek olması için eş ters çevrilir. Bu uygulamadan sonra doğan çocukların erkek olduğu söylenir.(K.K. 36) Ancak bazı köylerde bu uygulama çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar tarafından da yapılmaktadır.Çocuk sayısı fazla olan ya da artık çocuk istemeyen kadınlar eşi ters çevirerek gömerler bu şekilde rahmin ağzının da kapandığına inanılır. Rahmin kapanmasıyla kadının artık çocuk sahibi olamayacağına inanılır. (K.K. 112) Doğumdan üç gün sonra çocuk ve anne ebe tarafından yıkanır. Yıkayan ebeye hediyeler verilerek gönlü hoşnut edilir.

Çocuğun göbeği üç günde veya en geç bir haftada düşüyor. Cami, okul bahçesi veya okulun duvarına bir yere konuluyor. Maksat çocuğun okuması ve dindar olmasıdır. Çocuğun göbeği nereye gömülürse çocuğun orada kök salacağına inanılır. Gelecekte ki mesleğini belirlemek için bazen okulun bahçesine bazen camiye, bazen devlet dairesinin bahçesine gömülür. Bazı aileler de çocukları evlerine bağlı olsun, eve, ataya, anaya babaya saygılı olsun diye evde ayak basmayan bir yere gömer bebeğin göbeğini.

3.4 Çocuğa Ad Verme

Yeni doğan bir çocuğa ad verme en zor görevlerden biridir. Çocuğa verilen adın çocuğun karakterini belirlemesi de bunda etkindir. Savaş adı verilen çocuğun kavgacı bir kişiliğe, barış adının barışçıl bir kişiliğe sahipolacağı düşünülerek dikkatli davranılır. Ayrıca Ardahan'da çocuklara ad verilirken bazı durumlar göz önüne alınır. Çocukları ölen bir aile doğan çocuk ölmesin diye Dursun, Yaşar, Ömür vb isimler koyar. Dağıstan'da kız istemeyen aile çocuğuna Kızıtamam adını koyar. Nahçıvan'da aynı amaçla Kızıyeter ismi konulur.(Kalafat 2011: 84) Ardahan'da da buna benzer durumlara göre bebeğe isim konulmaktadır.

Eskiden insanlar yaptıkları kahramanlıklara göre ad alırlardı. Dede Korkut Hikâyelerinde Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyu'nda Dirse Han'ın oğlu yenilmez bir boğa öldürür. Çocuğa ad versin diye Dede Korkut çağrılır. Dede Korkut "Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir. Bir boğa öldürmüştür. Senin oğlunun adı Boğaç Han olsun. Adını ben verdim yaşını Allah versin" (Gökyay 2006: 37) der.

Ardahan'da yeni doğan çocuğun kulağına evde bulunan dede ya da getirilen imam ezan okur. Önce sağ kulağına ezan okur, sonra sol kulağına kamet getirir. Daha sonra ya Fatma ya Ayşe denilerek adı verilir çocuk erkek ise Muhammet ya da Ali adı söylenir. Daha sonra bu isimler kullanılmaz. Aileler hangi ismi vermek isterse o isimle çağırır çocuğu. Dede Korkut' ta olduğu gibi çocuğa ad verme büyüklere aittir. Evin en yaşlısı dede, nene, kaynata ve kaynana ne derse çocuğun adı o olurdu. Gelinin yada babanın bir şey söylemeye hakkı yoktur. Son yıllarda çekirdek aile olduğundan çocuklara ismini anne ve babası koymaktadır.

3.5 Al Basması

Doğum sırası ve sonrasında hijyenik koşulların yetersizliği, bakteri oluşumu rahim ve doğum kanalının iltihaplanması gibi nedenlerden doğumum 2 ve 21'inci günlerinde meydana gelen ve lohusalık humması olarak da adlandırılan loğusa kadının ateşinin yükseldiği nabız atışlarının arttığı bu gibi tıbbi durum halk arasında Alkarısı, albastı vb. şekilde adlandırılmaktadır. (K.K 224)

Alkarısı ya da Albastı, bütün Türk boylarında ortak olarak inanılan bir kötü ruhtur. Yörelere ve tarihin akışına göre -birbirine benzer olmak üzere- şu sözcüklerle adlandırılmıştır: Abası, Al, Albas, Albastı, Albıs, Albız, Alkarası, Alkarısı, Almıs. Doğum sırasında ve sonrasında gerek anne, gerekse çocuk için çok büyük bir tehlike olarak görülen Alkarısı ve bu ruhla ilgili inançlar Türkler'in çok eski devirlerinden günümüze dek gelen, hala Anadolu ve Anadolu dışı Türkler arasında yaşayan önemli bir mitolojik unsurdur. Doğum sırasında meydana gelen ölümler, erken doğumlar ve sakat doğan bebeklerden Alkarısı sorumlu tutulur. (Akçam 1989:6). Bunların yanı sıra al karısı, al kızı, al gelini, al kuşu ya da gelincik ifadelerinin de aynı varlığı tanımlamak için kullanıldığı ifade edilmiştir (Tacemen 1994: 191). Yine aynı varlığa Erzurum'da Alkarısı, Malatya'da Hıbilik, Bingöl'de Kapoz, Elazığ'da Haf-dar, Gaziantep'de Tepegöz (Karabaş 1999: 402) de denilmektedir. Türk dünyasının diğer bölgelerinde de aynı motif; "al ruhu", "albıs" (UranhaTuba), "almıs" (Altaylar), "abası" (Yakutlar) (İnan 1998: 265) gibi adlarla görülmektedir.

Eski Türklerde her şeyin bir ruhu vardır. Umay ana genellikle çocukları ve lohusa kadınları korurken, albastı, Erlik gibi ruhlar kadınlara ve çocuklara zarar vermektedir. Şamanizm'de yardımcı iyi ruhlar da vardır, bunlar gök, yer ve ev iyeleri;

yayık, suyla, karlık ve utkucudur. Umay, ak ana, ak enedir. Erlik ve Albastı ise kötü ruhlardır (Ögel 1971: 59-71)

Al ruhunun şekli ve bazı hususiyetlerine ilişkin de değişik tespitler yapılmıştır: Tasavvur edilen al karısı, özellikle lohusalık döneminde anneye ve çocuğuna zarar verir, hatta onların ölümüne bile sebep olabilir. Gerek Anadolu'da, gerekse diğer Türk boylarında al ruhunun canlı bir varlık haline getirilerek somutlaştırıldığı ve uzun boylu, uzun parmak ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, memelerini omuzlarından geriye atabilen, dişlek vs. bir kadın olarak tasavvur edildiği görülmektedir. (Elçin 1998: 3812)Lohusanın ciğerini söken, kendini ve çocuklarını bununla beslediğine inanılan al karısı, ateş, kırmızı renk, demir eşya, süpürge, soğan, sarımsak, silah ve erkekten korkar (Acıpayamlı 1974: 120).

Ardahan'da albasması doğumdan sonra sıkça karşılaşılan durumlardandır. Doğumdan sonra hemen hemen her kadının karşılaştığı al karısı her köyde benzer şekilde anlatılmaktadır. Al basması yüzünden ölen kadınların sayısı çoktur. Lohusayı Alkarısından korunmak için şunlar yapılmaktadır:

Doğum yapan lohusa kadınının başucuna Kuran konulur, Kuran İslamiyet'in kabulünden sonra konulmaya başlandıysa da diğerleri Eski Türklerin inancından kalmadır.

Loğusa kadın ve çocuk al basmasın diye kırk gün yalnız bırakılmaz. Al basmasından korumak için kadının boynuna "kara şühe" adı verilen kara boncuk asılır. Ardahan'da lohusayı ve çocuğu kötü ruhlardan korumak için sürekli boncuk takılır. Boncuklar farklı dönemlerde farklı şekillerde takılır. Doğumdan sonra takılan boncuk "kara şühe" olarak adlandırılırken, beneği nazardan korumak için "maddavur" adında başka bir boncuk takılır. Nazar boncuğu bebeği nazardan korumak için takılırken, "gög taşı" olarak adlandırılan bir başka taşta nazar için kullanılmaktadır. Ayrıca çocukları yada taşı denilen taşlardan da korumak gerekir. Yada taşı bir çocuğun yanında sürtülürse o çocuk ölür. Bunun tek çaresi yine aynı boncuklar çocuğun yanında sürtülmelidir. (K.K36)

Lohusanın yattığı yatağın etrafına at kılı çekilmektedir. At ölümün ve sezginin sembolüdür. Gökyüzünde de yeryüzünde de yeri vardır. Tanrıların insanlara yardım

etmesi için onun varlığı gerekmektedir. Esrarengiz biralemi temsil eden bir hayvandır.(Seyidoğlu 1995: 93)

At ve at kılının Ardahan'da lohusa kadını kötü ruhlardan koruduğuna inanılır. Bu yüzden lohusa kadının yatağının etrafına at kılı çekilir. Bu şekilde al kızının lohusa kadına zarar veremeyeceği düşünülür. Makedonya'lı Filip'in oğlu İskender'in doğu ülkelerine olan seferlerini anlatan Mesnevi şeklindeki İskendername'lerde çeşitli efsaneler, inanışlar ve mitolojik kalıntılar bulunmaktadır. Bu mesnevide cadı kadın mağarasını korumak için at kılılarını yılanı çevirir ve yaklaşanları korkutmak ister. (Seyidoğlu 1998: 89) Cadı kadının mağarasını korumak için elinde bulunan atkuyruğunun kılıklarını etrafa dağtır. Kılıkların hepsi bir yılan olur ve mağarayı korur. Ardahan'da yatağın etrafına çekilen kılıklarla bir benzerlik gösteren bu olaydan yola çıkarak köylülerinde bu düşünceye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Ölçek Köyünde yapılan bu uygulama çocuğu ve lohusa kadını dışardan geleilecek tehlikelere karşı korumak için yapılmaktadır.

Makas, bıçak gibi demirden bir şey konulmaktadır. Demirin koruyucu gücünden aşığda ayrıntılı bir şekilde bahsettik. Demir koruyucu iyelere sahiptir. Büyüsel ve dinsel öneme sahip olan demir, kötü ruhları korkuttuğu için lohusa kadının yatağına konulur. Lohusanın başına al renkte eşarp bağlanır. Ölçek Köyünde lohusalı kadının yatağına silah konulmaktadır. Silahın demirden olması ve bir korunma aleti olması kadına kendini güvende hissettirmek için konulmaktadır. Ayrıca yatağın kenarına süpürge konulmaktadır. Süpürgeden korkan alkızının lohusaya yaklaşmayacağına inanılır. (K.K. 36)

Al kızının korktuğu bir başka şeyde erkektir. Al kızlarının yakalamakta ve onlarla evlenmekte başarılı olan erkeklerden çekinen al kızları erkeğin bulunduğu odaya giremez.

Al kızı lohusanın bulunduğu odaya girmeye kalktığında hayvanların al kızının gördüğüne inanılır. Ölçek Köyünde kedilerin alkızına yardım ettiği düşünülür. Nankör olan kedi al kızıyla birlikte lohusa kadının ciğerini yemektedir. Bu yüzden kedi lohusa kadının odasından uzak tutulur. Gece geç saatte horozun ötmesi ya da tavukların ötmeye çalışması, köpeklerin havlaması, uluması ve ineklerin bağırması eve yaklaşan

bir tehlikenin varlığını göstermektedir. Lohusa kadının bulunduğu evde bu gibi durumlarda hemen lohusa kadının bulunduğu odaya gidilir. Işıklar yakılır ve hemen ateş yakılır. Ateşin koruyucu gücü burada devreye girer ve lohusa kadını korur. (K.K 36, 10)

Ardahan'ın birkaç köyünde evin girişine yani kapı eşliğine, bazı köylerde ise yatağın yanına ateş konur. Ateş sonsuz olarak algılanan ve canlı cansız varlık türlerinin oluşumuna katılan, beş kurucu ilkedен biridir. Orta Asya tasarımlarında ateş kutsal sayılır ve aile ocağının simgesi kabul edilirdi. Şamanist Türkler ateşin tanrı Ülgen tarafından gönderildiğine inanırlardı.(Kafesoğlu 1987: 254) Altaylar'ın ateşe karşı söyledikleri dualarda “güneş ve aydan ayrılmışsın” derler. Eski Türklerde mübarek sayılan bazı şeylere küfür edilse de ateş hakkında böyle şey söylenemez. Ateşi su ile söndürmek, ateşe tükürmek, ateşle oynamak kesin olarak yasaktır.(İnan 1986: 67) Ateşin tanrı tarafından gönderilmesi onu kutsal kılmıştır. Ardahan'ın yerli halkı arasında ateş iyesinin varlığı hala korunmakta ve ateşe karşı saygı gösterilmektedir.

Bizans tarihi kaynaklarına göre İmparator Jüstinyen'in elçileri Türk Hakanı'nın sarayına geldiklerinde, Hakan onları iki ateş arasından geçirmeden huzuruna almazdı. Bu davranışın sebebi elçilerle birlikte kötü ruhların Hakan'ın bulunduğu yere girmesinin engellenmesiydi. Çünkü Hakan, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir. Kişiyile gelen kötü ruhlar ateşin koruyucu ruhu sayesinde hakanın bulunduğu yere geçemezdi. Bu inanç Ardahan'da hala uygulanmaktadır. Yeni doğum yapmış bir kadının bulunduğu eve geç saatte kimse gitmez. Gelenlerle birlikte kötü ruhların geleceğine ve anneyle çocuğa zarar vereceğine inanılır. Bu yüzden akşam olunca evin eşliğine yanan ateş konur. Gelen kişilerin ateşin üzerinden geçerek içeri girmeleri istenir. Bu şekilde gelen kötü ruhların içeri girmesi engellenir.

Ardahan'da yapılan derlemede her köyde mutlaka bir al basması olayı vardır. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir;

“Kapı açıldı ve içeri bir garalti girdi. Ondan sonra bu garalti kedi oldu kapının eşliğinde. Kara güzel bir kedi oldu. Bu kedi bir yumurta oldu. Tavuğ yumurtası. Yuğarda ekmekleri açıyorlar. Dokuz tane kadın tahtanın başında açıyorlar. Heç biri fark etmedi.Bu yumurtada yuvarlanarağ yanıma geldi. Ben de ekmek pişirdikleri yerdeyim. Yumurtayı dedi al eline. Yumurtayı elime aldım. İçinde bir adam, yumurta adam oldu.

O kedi yumurtanın içinde adam oldu. Adamın bilekleri vardı. Gülfiye, benim iki bileğimin kalınlığında bir bilek. Siyağ bir kayış var kolunda, Bana diyordu “kır bunu kır bunu.” Ben konuşamıyordum. Oradaki dayımın karısı hanım dedi ki, “ne oldu Hanife”Dedim böyle böyle yumurtadan bir şey var. Bir adam beni kır dedi. Kari eline al dedi. Ondan sonra yumurtayı aldı. Kadının gözleri olduğu gibi akıp yere düştü. Kadının gözleri düştü yere. Yumurta da kır beni kır beni diyor. Yumurtayı kırdım. Koca bir dev adam oldu. Adam yere düştü. Adam kedi kılığına girdi. Bak yine kedi oldu. Yatağımın üstüne çığıdı. Ben atarken gelip elini oraya attı. O kadar da bağırirem kimse sesimi duymir. Kendi bağırdığımi işitirimde, bizim adam işitemir. Bilmem nasıl olduysa elini boğazıma attı. Nasıl ettiysem o an bir tekme vurmamla yere düştü. Yere düşür düşmez, 15 yaşında bir çocığı oldu. Dedi sen beni yendin. Az daha yenmeyeydin senin canını almıştım ben. Kalktı kapıyı örtti, kayboldu gitti.” (K.K.148)

Yokuşdibi Köyünden Nazhanım Akay kendisini basan al kızı şöyle anlatmaktadır:

“Ben daha 3 günlük doğmuştum kaynanam yanımdan kandılı aldı gitti. Küçük kızını yanıma bırahdi ki yengen elini tut. Biraz yattım bahdım birileri beni kaldirer. “hah oyna” diyerler. Evin ortasında da bir halay var ki herkes oyun oyniyer. Beni aldılar arasında ben ele oynaöşim ele oynamişim ki heç bir düğünde bele oynamamıştım. Sonra millet dağıldı ben yatağa girdim.O zaman gelip benim boğazıma çökdiler. Bağır ki gurtulasın kimse sesimi eşitmiyer. Uyandın uyandın uyanamazsan boğerler. Önce kendilerine uydurdi oynattiler sonra boğazıma çıldi boğerler. Cahillik işte işte bilsem dua okurum o anda. Ter gana battım daha öldüm ölecem. O gadar çırpınmışım ki elimi görümümün yüzüne vurmuşum. Görümüm uyanıp bağırınca millet geldi benim kaynatam ohumiş insandı hemen ohudi bende onun ohuduhlarını tekrarladım da kendime geldim” (K.K.195)

Al basmaması için lohusa kadına at gösterilmez. Atın olduğu yerlere gitmemesi gereken lohusa kadın bu yerlere giderse atta bulunan al kızı lohusa kadını basar. Alkızının atları sevdiği, atların bulunduğu yerlerde çok olduğu söylenir. Akşamları atların üzerine binerek sağa sola sürdükleri atları yorana kadar inmedikleri yörede herkes tarafından bilinir ve söylenir.

Al karısının lohusa kadınlardan başka ahırda ki atlara da musallat olarak onların yelelerini ve kuyruklarını ördüğünü, atları sabaha kadar koşturarak yorduğuna inanılır. (Çobanoğlu 2003: 124)

Ardahan’da hemen hemen her köyde al kızını yakalan kişilerin var olduğuna dair memoratlar bulunmaktadır. Ahırda atların yorulmasında ahıra al kızının geldiğini anlayan ev sahibi bir yere saklanır. Atın üzerine kara zift sürerek bekler. Ahıra gelip atlara binen al kızlardan biri atın üzerine yapışır. O kendini kurtarana kadar adam al kızının üzerine iğneden oluşan hamayıl (muska) atar. Al kızı kaybolamazsa ve yakalanır. Bu şekilde yakalan al kızı yakalayan kişiyle evlenerek bir çocuk sahibi olur. Daha sonra bir dere kenarında küçük bir çocuğu kandırarak boynun da bulunan iğneyi çıkartır. Bu şekilde kaybolur. Ardahan’da Ölçek köyü, duduna köyü, Altaş, Dedegül, Sulakyurt, Ak yazı gibi köylerde hemen hemen aynı memorat kaydedilmiştir.

Al basan kadını ya da çocuğu kurtarmak için kadının olduğu yere bir beyaz dişi at getirilir. Yatağın ayak kısmına arpa(tahıl) konulur. At arpaya yaklaştıktan sonra kişnemeye başlarsa o kadında albasması vardır. Alkızı atı görünce lohusa kadından ata geçmektedir. O zaman at dışarı çıkartılır ve kadın kurtulur. Ardahan’da kurtulamayan bu yüzden vefat eden kadınların sayısı fazladır.

Sugöze Köyünde kendi kendine doğum yapmış bir kadına al bastığında, kadını karanlık bir odaya götürmüşler. Odanın en karanlık köşesini seçerek kadını oraya oturtmuşlar, üstüne de bir kalburla (süzgeç) arpa koyarak, siyah bir at getirmişler. At arpayı yedikten sonrakışnemeye başlamıştır. Al kızı, kendisini fark eden atı susturmak için kadından çıkarak ata geçer. At dışarı çıkarılır ve kadın kurtulur.

3.6 Kırk Çıkarma

Anadolu’nun her yerinde uygulanan bu uygulamaya, Erzurum’da “kırk dökme”, Malatya ve Denizli’de “kırk çıkarma”, Ankara Elecik’te “aydaşlama”, Bursa’da “ kırk uçurması”, Safranbolu’da “kırklama” denilmektedir (Erk, 1976: 101; Erdoğan, 1996: 188; Taş, 2002: 488; Akbulut, 2002: 11).

Ardahan'ın merkez köylerinde “kırklama”, “kırk çıkarma” “kırkını dökme” gibi sözlerle anlatılan kırklama işlemi bebeğin doğumunun kırkinci gününde doğumu yaptıran ebetarafından yapılmaktadır. Yörede farklı şekillerde yapılan kırklama bazı köylerde kırk tane taş, bazı köylerde kırk tane arpa, buğday ya da nohut ile yapılmaktadır. Toplanan ter taş için yada diğer malzemeler için birer defa İhlas Süresi okunur. Bu taş taneleri daha önce hiç kullanılmamış, ham bez olarak adlandırılan bir bezin içine konularak dikilir. Bu uygulamadan sonra el değmemiş suyun içine atılır. Ebe bu su ile önce çocuğu yıkar. Ardından anneyi yıkar. Bu suyla lohusalık dönemi boyunca kadının elinin değdiği hemen hemen her şey yıkanır. Lohusa kadın pis kadın olarak adlandırılır. Elinin değdiği her şey yıkanmalıdır aksi takdirde evin bereketinin kaçacağına inanılır.

Bulgaristan'da, çocuğun kırklanmasından sonra, onun geleceğinin sağlıklı, bereketli ve mutlu oluşuna adım atıldığına inanılmaktadır. Ayrıca bu olaydan sonra annenin ve çocuğun üzerinden ölüm tehlikesinin kalktığı inancı vardır. (Tacemen, 1995:292) Kandıra Türkmenleri arasında da, kırkinci gün lohusalıktan çıkan kadının sağlığına kavuşmasının yanı sıra temiz pak olduğuna inanılır ve kadının eşi ile birleşmesine müsaade edilmektir. (Altun, 2004: 162) Kırkı çıkmadan kadının yalnız bırakılmaması, karanlık yerde uyumaması gibi şeyler kadının kötülüklerden korumak içindir. Kırkı çıktıktan sonra kadına ve çocuğa erişecek bir tehlikenin kalmaması durumunda kadın ve çocuğun sağlıklarına kavuştukları düşünülür.

Ardahan'da yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere kırklama kadının temizlendiğine, evin bereketinin arttığına ve ölüm tehlikesinin ortadan kalktığına işaretler.

Kırklama olayında kalan su evin her köşesine dökülmektedir. Dökülen suyun evi kötülüklerden koruyacağına, bereketini arttıracığına inanılır. Kırklamanın su ile yapılması ve kötülüklerden kurtulmak için bir vasıta görevi görmesi suyun temizlik ve koruyuculuk yönünü göstermektedir. Bu yönü ile Türk kültüründeki su kültü ile bağlantılıdır. Bu da göstermiştir ki, çalışma yaptığımız yöre, Türk kültüründe ki su kültürünün izini taşımaktadır.

Kırklama pratiklerinde kullanılan temel madde sudur. Bütün Türklerdeki köklü bir inanışa göre, su kutludur ve temizdir. Kutlu ve temiz olan suyu kirletmek, uğursuzluğa ve felakete sebep olur (Sümer, 1999:75). Eski Türk inancına göre “Türk Tanrısı” nasıl Türk milletinin hamisi ise, Türk yurtları, hususiyle yüksek dağları, pınarları, suları, ata mezarları ve hatıralarıyla, öylece mukaddes ruhların makamı ve yurdun koruyucusuydu (Turan, 2000:C.1:88). Nitekim Bilge Kağan Abidesi’nde “Yukarıda Türk Tanrısı, Mukaddes Yeri, Suyu öyle tanzim etmiştir. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye.” (Ergin, 2001a:37) ifadesi yer almaktadır. Yüksek dağlar ve pınarlar hayırlı ruhları pınarlar hayırlı ruhların mekânı sayılıyordu. Bunlara yer-su deniyordu ve bunlar tazim ediliyordu. Buralarda Tanrı’ya dua ediliyor kurbanlar kesiliyordu (Turan 2000:51)

Suyun koruyucu ve arındırıcı özelliği Ardahan’ın köylerinde hala kendini korumaktadır. Suyun koruyucu gücünü arttırmak için suya atılan bu nesnelere her biri Türk inanç sisteminde önemli yeri vardır. Su gibi, ağaç, taş, demir de, Türk kültürü içerisinde koruyuculuk ve tehlikelere karşı yardım beklenen kùltürlendendir. Lohusalık döneminde kadına ve çocuğı musallat olan karabasan, erüşük ve al kızı gibi kötü ruhlardan korumak amaçlı yapılan bu uygulamadır. Bütün bu kötülüklerden arınmak için, tek başına suyun gücü yeterli görülmemektedir. Bu yüzden ek nesnelere su güçlendirilmelidir. Bu nedenlidir ki güçlülük ve sıhhat vereceğine inanılan taş, demir gibi objeler suya konmaktadır.

Değirmendere Köyünde bebeğın kırkı geldiğinde “kırk uçurma” yapılmaktadır. Kırk arpa tanesine kırk İhlas süresi okunur ve bu suyla bebek, anne, bebeğın elbiseler ve kırkgün içinde kullanılan her şey yıkanır. Ölçek, Çamlıçatak, Sarzep, Altaş, Edegül ve Dedegül gibi bazı köylerde bu uygulama taş ile yapılmaktadır.

Kırklama işlemleri bazı köylerde tesbih ile yapılmaktadır. Suyun içine atılan okunmuş tesbih su içinde üç defa çevrilir. Bu olay kırkma işinin dini boyutunu göstermektedir. Halk İslamiyet öncesi kültür ile İslamiyet sonrası kültürü karıştırarak bir mozaik oluşturmaktadır.

Eski Türk topluluklarında şamanlar hasta kişının ruhunu korumak için ya da temizlemek için yardımcıları olan davulu kullanmaktadırlar. Kullanılan bu davul ile

Ardahan'da kullanılan kalbur (harbul) yada elek aynı işlevi görmektedir. Kırklama işlevinde su harbul üzerinden lohusa kadının üstüne dökülür. Bu şekilde kötü ruhlardan temizlenir. Yine lohusa kadının kırkı çıkmadan dışarı çıkamaması, çıkmak zorunda kaldığında harbul ile göğe bakması eski kültleri hala koruduklarını göstermektedir. Su dökülürken, çocuğun başına kalbur tutma hadisesini, Bulgar Türkleri arasında da görülmektedir (Tacemen, 1995: 294).

Kırklama işlemi sırasında “kırkım çıktı, korkum gitti”, “ kırkı kırkladık, kırk birinde pakladık” “ ağırluğu, dağurluği dağlara taşlara, gökte uçan guşlara, evde galmış gızlara, kocası ölmüş dullara” gibi kalıplaşmış sözler söylenir. Su dökülürken söylenen bu kalıplaşmış sözlerde, suyun temizleyici vasfının yanında, kötülöklere karşı söylenen, suyu güçlendirici yanını da görmekteyiz. Burada da yine karşıımıza geleneksel kültürümüzün izleri çıkmaktadır.

Ardahan'da yapılan çalışmalarda bazı köylerde “Yarım Kırk” uygulaması kaydedilmiştir. Doğumu izleyen yirminci günün sonunda anne ve çocuk yıkanır. Buna yarım kırk deniler, Ancak bazı köylerde “Kırkından çalma” denilen bir işlem yapılmaktadır. Çocuk kız ise 3 gün, erkek ise 5 gün çalınarak 17'nci gün ve 15'inci günde çocuk yıkanır. Bu şekilde çocukların daha güzel olacağına inanılır ve daha çok kız çocuklarının günü çalınır.

Kırklama işlemi birçok ülkede ve şehirde farklı şekillerde yapılmaktadır. Makedonya Türklerinde kırk çıkarma işleminde dereden kırk taş toplanır. Çocuk ve annesi yıkanırken bu taşlar başlarından aşağıya dökülür. Bir hastalığa yakalanmış kimseler ve kırklılar nazardan ve büyüden anlayan “patkacı”lara götürülür. Patkacı hastayı su dökerek yıkamak suretiyle patkalamış olur (Kalafat, 2000:86).

Azerbaycan Quba'da kırklama işlemi, kırkıncı gün annenin ve çocuğun rahata kavuşma, doğa üstü güçlerin etkisinden kurtulma amacına yönelik olarak yapılmaktadır. Kırk suyuna kırk buğday, kırk arpa, kırk nohut atılır. Kırk suyunda önce bebek, sonra annesi yıkanır. Biriken su evin duvarlarına, ağaçlara, evin içine serpilir. Kırklı suyla çocuğun beşiği ve elbiseleri yıkanır (Balıkçı, 1999:10).

Türkmenistan'da “çileden çıkarma” uygulamasına göre; çocuk doğumundan 7 gün geçtikten sonra çileden çıkarılır, banyo yaptırılır. Banyo suyuna 7 kaşık tuz, 7 tane

pirinç veya buğday, beyaz gümüş koyulur. Bu şekilde çocuğun temizlik seven, konuşkan, sağlıklı ve bol rızıklı olacağına inanılır. Banyo yapıldıktan sonra çocuk 7 evi dolaştırılır. Gittiği evler çocuğu boş çevirmezler. Bir hediye vermelerinin hayrına inanırlar. Türkmenistan’da Amuderya Nehri kıyılarındaki çile, büyük ve küçük çile olarak ikiye ayrılır. Çocuk yirminci ve kırkıncı gününde banyo yaptırılır. Pişme (pişi) yapılıp ikram edilir. Böylece çocuğun muhtemel görünmeyen tehditlerden korunduğuna inanılır (Kalafat, 2000:47-48).

Afganistan'daki Hazara Türkleri’nde doğum yapan kadın kırk gün sonra en büyük çocuğu veya kocasıyla evinden dışarıya çıkar. Suyun kenarına kadar gider, su içerek oradan en yakın akrabasının evine uğrar ve böylece kırkı biter (Çelik, 2001:12).

Türk devletlerinin çoğunluğunda yapılmakta olan kırklama Ardahan’da ya görülmektedir. Her yörede farklı şekillerde yapılan kırklamanın amacı her yerde aynıdır. Kırklama kadını ve çocuğu temizleme, sağlıklı olmaları için dua etme ve kısımetli olmaları için yapılan bir uygulamadır.

3.7 Kırk Basması

Anadolu’da ve çalışma yaptığımız yörede, bu hastalığa yaygın olarak “kırk basması” denilmektedir. Yeni doğum yapan kadın ve yeni doğum yapmış çocuk, kırk gün boyunca tehlikelere açık durumdadır. Kırk basmasına neden olan kötü kötülüğün, kadına ve çocuğa çeşitli şekillerde musallat olduğu düşünülmektedir. Dünyanın birçok bölgesinde temizlik, temiz olmayış ve pislik kültürün birer değişkeni olarak açıklanmaktadır. Yeni doğum yapan kadın ve doğan bebekler kırk gün için temiz olarak kabul edilmezler. Bu nedenle temizlendikten sonra, ancak topluma saf ve temiz olarak dönerler (Cingöz Santur, 1998: 336). Erzurum’da kırk basması olan çocuk ağlar, huysuzlaşır, meme almaz, uyumaz. Kadın adetli iken veya gusül abdesti alması gerekirken, almadan kırklı görmeye gidilirse çocuğun ölümüne sebep olacağına inanılmaktadır (Taş, 1996: 205).

Ardahan’da bir kadın doğum yaptıktan sonra kırk gün evden dışarı çıkamaz. “Kırklı kadın pis kadın” diye bilinir ve elini evde bulunan hiçbir şeye vurmaz. Elinin değdiği eşyalar kırkının çıktığı gün kırklanan su ile yıkanmak zorundadır. Yine kırklı kadın evden dışarı çıkmamalıdır. Evden çıkmak zorunda kalan kadın elinde Kuran-ı

kerim ile çıkmalı aksi takdirde dolu yağacağına inanılır. Dışarı çıkmak zorunda kalan kadın elinde harbul ile gökyüzüne bakarsa yağacak olan yağmurun inceden yağacağına ve zarar vermeyeceğine inanılır. Kırklı kadın kırklyken kimin evine giderse o evi fare basar. (K.K. 36, 10, 126, 45,112)

3.7.1 Kırkın Kırka Karışması

Yeni doğum yapmış iki lohusalı kadının yan yana gelmesiyle kırk kırka karışır. Lohusa kadınlardan birinin kırkı diğerinin basar. Kırkı basılan kadın gün geçtikçe zayıflar, sütü kaçar ve korkmaya başlar. Kırkların birbirini bastığını anlayan ev büyükleri diğer lohusa kadının evinden habersizce bir bez parçası, ağaç parçası, yada kadına ait bir eşya getirterek hastalanan kırklı kadının yanında yakar. Böylece kırklı kadın iyileşir.

Kırkın kırka karışması bebekler üzerinde de olabilir. Kırkı çıkmamış iki bebek aynı anda bir yerde bulunursa iki bebeğin kırkları karışır. Böyle bir durumda bebeklerden biri zayıflamaya başlar, huysuzlaşır ve hastalanır. İki bebek birbirinin evine götürülerek yanyana konularak dua okunur. Sırayla birbirlerinin üzerine konularak kaldırılan bebekler iyileşir.

3.7.2 Et Basması

Kırkı çıkmamış bir bebeğin olduğu eve et alınarak dışarıdan getirildiğinde çocuğu et basar. Et basması olan çocuk yürümez ve konuşmaz. Et baskını olan çocuğu iyileştirmek için bir tabağa et konulur ve bu etin üzerine bebek üç kez konularak “ne sen ağır, ne ben ağır”denilir. Bu uygulama sonunda bebek iyileşir. Ayrıca kırkı çıkmamış gelinin olduğu eve etli yemekte getirilmez. Geline etli yemekte yedirilmez. Eve getirilen et mutlaka çocuğun yanına gerilir ve çocuk etin üzerine konularak “Ne sen ağır ne ben ağır” denilir. Bu şekilde çocuk, et basmasından korunur.

3.7.3 Ölü Basması

Kırkı çıkmamış bebeğin olduğu evden ya da komşu evlerden birinden cenaze çıkarken bu bebek mutlaka havaya kaldırılır. Bebeğin yerde ya da yatağında olması durumunda ölen kişinin ruhu tarafından rahatsız edileceği, huysuzlaşarak, hastalanır.

Ölünün bebeği basmaması için cenaze evden çıkarken bebek evden çıkarılır. Cenazenin arkasından baktırılarak havaya kaldırılır. Bu şekilde bebek korunur.

Artvin’de, kırk basmaması için, bir evden cenaze çıkarsa ve çocuk uykuda ise çocuk uyandırılır. Ayrıca, iki lohusa karşılaşırsa, birbirlerine kırk basmasın diye birbirlerine sarılmazlar. Çocuğun üstünden bakmazlar. Kırklı çocuğun çamaşırları ikindinden sonra dışarıda bırakılmaz (Balıkçı, 2001: 68)

3.8 Bebeğin Sancısını Önleme

Kırklı çocuk çok ağlarsa sancısı olduğuna inanılır ve sancısını kesmek için birçok uygulama yapılır. Çocuğun karnında “maddavur” denilen bir tür hastalığa karşı çocuğa; tavuk pisliğinin beyazı, ekşi hamur böceği ve anne sütü karıştırılarak çocuğa yedirilir. Böylelikle ağrının kesileceğine inanılır. Sancısı olan çocuklara yapılan diğer uygulamalarda şunlardır; karatavuk kesilip çocuğun karnına sarılır. Bunu yaparken kanlı malı haliyle yapılır. Başka bir uygulama da yeni doğmuş ham tayın perdesini getirip çocuğu buna sararmışlar. Hasta olan çocuğun iyileşeceğine inanılır. Köyde hastalanan çocuklar iyileştirmek için yapılan uygulamalar çoktur çünkü eskiden doktor yokmuş ve köy ebeleri, yaşlı kadınlar bu yöntemlerle çocukları ölmekten kurtarıyorlmuşlar. Sancısı olan çocuğun sancısını kesmek için söğüt yaprakları sıcak suda ısıtılarak çocuğun karnına sararmışlar. Batbat adı verilen bir ot toplanır ve kaynatılır bunun suyunu hem çocuğa içirirler hem de çocuğu bununla yıkarlar. Ayrıca keçi kılı ve yumurtanın sarısı karıştırılarak çocuğun başına çekilir. Bütün bunlar kırkı çıkmamış olan çocuğun sancılarını kesmek için yapılır. Bütün bunları yapınca çocuğun sancısı hala kesmemişse çocuk hocaya götürülür ve “altın kesme” işlemi yapılır. Altın kesme; hocalar tarafından dua okunarak çeyrek ya da yarım altını çapraz kesilerek çocuğun yakasına takılmasıdır. Sancısı olan bebeğin sancısını kesmek için çocuğa örümcek ağı, tavuk boku gibi şeyler yedirilir. (K.K.36, .29, 104, 208)

3.9 Sarılık

Doğumdan hemen sonra çocuğun fizyolojik bir değişiklikle geçirdiği sarılık her bebekte görülmektedir. Bebeğin kırkı çıkmadan sarılık olması bebeğin hayatını tehlikeye attığı için, bebek sarılık olmasın diye Ardahan’da bazı pratikler uygulanmaktadır. Bu uygulamalar şunlardır.

- Bebeğin beşiğine sarı iplik bağlanır,

- Bebeğin üzerine sarı vala örtülür,
- Altın takılır çocuğun elbisesine,
- Bebeğe sarı renkli kıyafetler giydirilir,
- Yumurta üzerine sarı renkte ipler bağlanarak çocuğun beşiğine asılır.
- Banyo yaptırılırken yıkama suyunun içine sarı renkte da ha önce hiç kullanılmamış bez atılır.
- Evde mısır, buğday, pirinç, mercimek, nohut, fasulye gibi şeyler pişirilmez.

Çocuk sarılık olduğunda ise o evde tane işi yemek yapılmaz. Yani bulgur, pirinç, nohut, buğday gibi malzemelerden yemek pişirilmez. Bunların hastalığı ilerleteceğine inanılır. (K.K. 26, 36, 124, 112, 224, 205)

3.10 Kül Mahmağı

Ardahan'da eskiden çocukları bezlenirken toprak kullanılırdı. Bu toprak kara toprak, ham topraktır. Kadınlar bu toprağı çuvallarla getirerek bir kış bahara kadar kullanırlar. Bu toprak önce elenir. Daha sonra saclarda kurutularak kavrulur. Hazırlanan topraklar saklanır. Çocuk bezlenirken iki bezin arasına konulur. Bu toprak çocuğun cildini yumuşak tutar ve sancısını keser. Çocukların pişik olmasını da engeller. Günümüzde ise bu şekil bezleme yoktur. Hazır bezler kullanılmaktadır. Derleme yaptığımız kişilere göre, eskiden toprak ile sarılan çocukların günümüz çocuklarına göre daha sağlıklıdırlar. Toprağın çocuk üzerinde bulunan kötü enerjiyi atması, kötülüklerden çocuğu koruması ve çocuğun daha huzurlu uyumasını sağladığı için toprak kullanmayı halk içerisinde tercih edilir.

3. 11 Süt kaçması/ Süt Çağırma

Ardahan'da emzikli kadının sütü bazı durumlarda kaçabilir. Emzikli kadın bir yabancı eve giderse oradan çıkarken mutlaka su, süt ve çay içirilir. Sütü orda kalmasın diye.

Suya giderse ya da su akan bir yere giderse sütün o suya karışacağı düşünüldüğü için yanında mutlaka biri gider. Gittiği yerdeki sudan üç avuç içer ve arkasından üç avuç su serperler sütü kalmasın diye.

İlk banyoda kadının sütü kaçması diye üç defa sağdan üç defa soldan su dökülür üzerine ve bu sudan üç defa içermiş ki sütü suya karışmasın.

Emzikli kadının gittiği evlerden birinde sütü kalırsa ve çocuğa süt veremezse gittiği yere gider “gel sütüm gel” diyerek süt geri çağırılır.

3. 12 Nazar

Geleneksel toplumda yaygın olan göz değmesi bireydeki güvensizlik ve saldırganlık- kıskançlık duygularını inkâra ve yansıtmaya yarayan bir inanç sitemidir. (Örnek 1995: 168) Nazar haktır ve nazar her türlü canlı cansız şeye değebilir. Çocuklarda nazar çok tehlikeli olmakla birlikte öldürücüdür. Ardahan’da çocukları nazardan korumak için birçok yõteme başvurulmuş ve nazara karşı çareler aranmıştır.

Nazardan korunmak için Ardahan’da şunlar yapılmaktadır:

- Çocuğa maddavur boncuğu bağlanır.

Bu boncuk siyah renktedir. Çocuğu kötürürlara karşı koruyan maddavur boncuğu, anneler tarafından da takılmaktadır. Özellikle lohusa döneminde anneyi korumak için takılırken, çocuğu nazardan ve kötü düşüncelerden korumak için kullanılmaktadır.

- Nazar duası okunur,
- Çocuk kirli gezdirilir.
- Çocuğun boynuna cevşen takılır.
- Yılan derisi beşiğe asılır ya da muska yapılarak çocuğun boynuna asılır.

Mitolojide esrarengiz bir güce sahip görülen yılan sonsuzluk, ölümsüzlük, yeniden canlanma ve korku sembolü olarak görülmektedir. (Seyidoğlu 1998:88)Yılan, yer ve su ile bağlantılı şeytani bir varlıktır. Şaman davullarındaki yılan figürü, yer altı dünyasıyla bağlantıyı sembolize eder. Altay mitolojisinde vücudu baştan aşağı yılanlarla sarılı olan Erlik, elinde kırbaç yerine yılan tutar. Gılgamış Destanı’nda Gılgamış, elindeki gençlik ve hayat veren otu yiyerek deri değıştirme özelliği kazanır. (Biray 2013, Alt Armutek,2004: 152) Ardahan’ın hemen hemen köyünde yilandan korkulur ve çocuklar yılanlardan korunur. Ancak çocuğu kötülüklerden korumak içinde

yılana sığınarak yılan derisi kullanılır. Çocuğun beşiğine yılan derisi konulması da bundandır. Yılan derisi çocuğun yastığının altına konulmaktadır, ayrıca muska şeklinde çocuğun boynuna ya da beşiğine asılır.

- Kurşun dökülür.

Kurşun Dökme alışkanlığı halk arasında nazardan korunma yöntemlerindedir. Çobanoğlu'na (2003: 197) göre nazar “insanların bakışlarındaki zararlı güce” verilen addır. “Kimi insanların bakışlarındaki zararlı güce ‘nazar’ denilmektedir. Bu niteliklere sahip bir kişinin bir insana, hayvana veya nesneye bakmasıyla bunlar üzerinde, canlıysa hastalanma, sakatlanma, ölüm, cansızsa sakatlanma veya kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesine ‘nazar değmesi’ denir.” Nazar değmesi yörede sıkça görülmektedir. Nazar özellikle çocuklar üzerinde daha etkilidir. Bu yüzden halk arasında çocuğa nazar değmesini önlemek için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır.

Nazara karşı korunma yöntemleri arasında Çobanoğlu (2003: 197) mavi boncuk, üzerlik otu, iğde çekirdeği gibi nazarlık çeşitlerini saymaktadır. Bunların dışında kurşun dökme de oldukça yaygın bir uygulama biçimidir. Söz konusu uygulamada, nazara uğradığı düşünülen kişinin başından eritilmiş kurşun dökülerek, kişinin ‘kötü’ bakışlardan arındırıldığı varsayılır. Örneğin Çorum yöresinde kurşun dökme işlemi “nazar edenin gözünü çıkarma” niyetiyle gerçekleştirilmektedir (Oğuz ve Kolcu 2006: 11) Ardahan’da ise halk arasında çocuğu korumak için kurşun dökülür. Bunu her köyde yapabilen yetenekli hocalar bulunmaktadır.

- Çocuğun olduğu odanın kapısına at nalı çakılır.
- Kurt boncuğu ipe dizilir beşiğe asılır.
- Hac hurması ipe takılarak beşiğe asılır ya da bebeğin omuzuna dikilir.
- Kuran-ı kerim konulurdu beşiğe.
- Baykuşun gözlerini, tüyünü ve ayağı bulup eşige asarlar.
- Nazar otu denilen bir ot eve asılır. Evin eşigine konuşan bu göz göz şeklinde ki ot eve nazar değmesini engeller.
- Çocuğun ilk pisliği evin eşigine konulur bu şekilde nazar değmeyeceğine inanılır.

- İtin dışkısı kurutularak bir bez içine konulur. Bu da çocuğu nazardan koruması için beşiğin altına konulur.
- At nalı konulur beşiğe.

At eski Türk inançlarında Kurt'a olduğu gibi kutsal kabul edilir. Atla ilgili hayatın her safhasında bir takım uygulamalar bulunmaktadır. Eski Türkler atı Gök Tanrıya kurban olarak keserler. Ölen kişi defnedilirken atı da onunla birlikte defnedilir.

At nalının nazarlık olarak kullanımı oldukça yaygındır. Atın kafa kemiği de keza yara iyelerine karşı koruyucu olarak kabul edilir. Kırım'da Azerbaycan'da Erbil'de be Bayır-Bucak Türklerinde atın gem ve üzengi demirinin Al karısına karşı koruyucu gücü olduğuna inanılır. (Kalafat: 2011: 90) Ardahan' da nazar değmemesi için çocuğun bulunduğu beşiğe nal konulur bazen de odanın girişine konulur çocuğu tehlikelerden koruması için.

3.13 Boncuk Sıkma

Çocuğa nazar değmemesi için yakasına boncuk takılır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi boncuklar çeşitlidir. Çocuk boncuğu çift olur ve sarı renkte damar damar şeklidir. Bu boncuktan her kimde varsa çocuklara sıkıldığında o çocuk ölür. Bu çocuğu korumak için o boncuğun içine konulduğu suyla çocuk yıkanmalı ve içmelidir aksi takdirde çocuklar ölür. (K.K. 36)

Ölçek köyünde Maral adında bir kadında bu boncuklar bulunmaktaymış. Kendisinin 27 çocuğundan sadece bir tanesi yaşamıştır. Bu kadın bu taşları kimin çocuğuna değdirse yada çocuğa bakarak taşlara dokunsa bu çocuklar hemen ölmüş. Kendi yeğeni için taşlara dokunan kadın kardeşi tarafından dövülmüş. Çocuğunu kurtarmak isteyen adam bu taşları köyün dışında bulunan çift pınarlar mevkisinde akan suya atmış. Köye geri dönen adam ertesi sabah boncukların evin eşiğinde bulmuş. Boncukların biri eşiğin için tarafında diğeri dış tarafta duruyorlarmış. Bunu gören adam köyün ortasında ateş yakmış. Bir kazan ada su doldurmuş. Köylünün gözü önünde bu boncukları bu kazan atmış ve kaynatmış. Boncuklardan ağlama sesi gibi sesler çıkıyormuş bu sesler dinene kadar kaynatmış sonra bu boncukları tuzluk taşında

dövmüş. Ezilen boncuklar toz olmuş. Toz olan bu bozcuklar havaya savrulmuş. Kadında beş ay sonra vefat etmiş.(K.K.36)

3.14 Kundaklama

Geçmişte hazır bez olmadığına çocuklar kundaklanırdı. Köylünün ekonomik durumu olmadığından eski dokuma çuvalları sökülerek çocuklar için kundak bezi yapılmış. Büyük bir kundak bezi açılır bunun üzerine kolları için ayrıca bir bez açılır. Çocuğun bacak arası için bir tane küçük, beli için biraz daha büyük bez kullanarak bezlenir. Toplamda kundaklamak için 4 bez kullanılır. Son bezi sardıktan sonra bir ip ile belinden, kollarından ve ayaklarından bağlanır. Kundaklanan çocuğa el baskını olmasın diye düğüm atıldıktan sonra sağ eli sol elin üstüne, sol eli sağ elin üstüne koyarak ip baskını dua edilir amaç ip baskını olmasın.

3.15 Diş çıkarma/ Diş Hediği

Çocuğun biyolojik gelişiminin belirtilerinden biri olan diş çıkarma halkımız tarafından geleneksel bir tören ile kutlanır. Bu kutlamanın özünde Sedat Veyis Örnek (1995: 162)'in de belirttiklerine göre yiyeceği kutsama çocuğun rızkını arttırma, bereketini çoğaltma gibi dilekleriyle birlikte çocuğun sağlam dişlere sahip olması isteği de yer alır.

Artun'a göre diş hediği törenlerinin kökeninde, hediğin ilk kez Hz. Muhammed'in ilk dişini çıkardığı zaman annesi tarafından yapılması olduğudur.(Artun,2001: 29) diş hediği olarak bilinen bu törenlere, Anadolu'da Buğday dirlimesi, Dirgit dökme,Dişası, Diş börtmesi, Diş bulguru, Diş dilgiti, Diş dirgiti, Dişedi, Dişemiş, Diş günü, Dişlik, Diş göllesi, Diş hediği, diş mısırı, diş tohumu, Duzlama, Gölle pişirme, Hedik dişi, Kolya, gibi adlar verilmektedir.(Örnek, 1979: 190-191) Anadolu'da yaygın adı "Dişhediği" olan bu törenin, Bulgaristan'da ki adı "Dişkediği", Orta Asya'da ki bilinen adı ise "Diş toyu"dur. (Tacemen 1995:309)

Çocuğun dişleri çıkmaya başladığında bunu ilk gören yakasını yırtar. Yaka yırtmanın amacı çocuğun dişinin çabuk ve ağrısız çıkması içindir. İlk görüp yakasını yırtan kişiye hediye verilir. Ayrıca dişi çıkan çocuğa hedik yapılır. Çocuğun ilk dişi çıktığında diş hediği dağıtılıyor, komşular çağrılıyor ve hediye kabul ediliyor. Hedik dağıtılan kap kimin evine giderse, o kap içinde hediyesi ile geri gönderilir. Ardahan'ın hemen hemen her köyünde yapılan bu uygulama günümüzde bazı aileler tarafından hala

yapılmaktadır. Diş hediği buğdaydan yapılmaktadır. Büyük tencerelerde pişirilen hedik komşulara dağıtılır. Hedik dağıtmak çocuğun nasibini toplamak için yapılmaktadır. Belirli bir ölçüde tabak ile dağıtır. Tabak geri boş gönderilmez ve çocuk için hediyeler konulur bu tabağa. Para, şeker, çerez, kıyafet vb. özel hediyeler verilir.

3.16 Erken Doğum/ Atın Perdesinde Bebeği Yaşatma

Ardahan yaşam koşulları zor olan bir şehirdir. Kadınların hamile olduklarını saklayarak her türlü ağır işe gitmek zorunda oldukları bu yörede çocuğunu düşüren yada erken doğuran anneler bulunmaktadır. Erken doğan çocuklardan yedi aylık olanlar yaşarken 8 aylık yada daha erken olanlar ölmektedir. Günümüzde düşük riski yada erken doğum riski olanlar hastanelerde tedavi görürken geçmişte annelerin böyle bir imkânı bulunmamaktaydı.

Erken doğan çocukları yaşatabilmek için Ardahan Ölçek Köyünde erken doğan çocuk at perdesine konulur. Günsüz olan çocuk yeni doğum yapmış “ham tay” denilen atın perdesine konulur. Günümüzde hastanelerde kullanılan küvez ile aynı işlemi gören at perdesi çocuğun yaşamasını sağlamaktadır. Bunun yapılma sebebi büyük ihtimalle at perdesinin kalın olması ve atı koruyabilecek perdenin bebeği de koruyacağına inanılmasıdır. Bu şekilde yaşatılan bebekler bulunmaktadır.

3.17 Bebeğin Kara Tavuğa Sarılması/ Karanlık Güçlerden Korunması

Şamanizm’e bağlı kalan boylarda şaman iki türlü olur: ak şaman, kara şaman. Altaylılar “ak şaman” ve “kara şaman”, yakutlar ise “ayı oyun”(iyi şaman) ve “abası oyun” (şeytanı kam)derler. Ak şamanlar şaman cübbesi ve külahı taşımazlar davul kullanmazlar kötü ruhlara ve karanlık tanrılara ayın yapmazlar, kanlı kurban vermekten sakınırlar. Kara şamanların hilafına olarak ancak gündüzleri aydınlık ruhların şerefine kansız kurban ayın ve törenleri yaparlar.(İnan 2015:83) Kara şamalar karanlık tanrılara atın ve tören yayarken kara kurban kullanırlar. Kara şamanların yaptıkları bu törenlerde kullandıkları kara, kanlı kurban bazen kara at, bazen kara tavuk gibi hayvanlar olmaktadır.

Ardahan Ölçek köyünde hastalanan ve sürekli ağlayan çocuğa kötü ruhların musallat olduğu düşünülür. Kırkı çıkmış çocuğu al basmayacağına göre karanlık ruhların çocuğa zarar vermek istediği düşüncesi oluşur. Bu durumda karatavuk kesilir. Tavuk; göksel kaynaklı olduğuna inanılan, kötü ruhları kovduğu kabul edilen koruyucu

ruhtur. (Korkmaz 2008: 147) Bu uygulamada tavuğun seçilmesi tesadüf değildir. Kesilen karatavuk göğsünden ikiye ayrılır. Hiçbir organına dokunmadan olduğu gibi çocuğa sarılır. Çocuk bir müddet kanlı tavuğa sarılı bekletilir. Daha sonra bu tavuk toprağa gömülür. Çocuğu yaşatmak için yapılan bu uygulama kara şamanların karanlık tanrılara verdikleri kara ve kanlı kurbanı benzemektedir. Çocuğun içinde olan karanlık güçlerin bu kara tavuğa geçeceğine inanılır. Tavuğun daha sonra toprağa gömülmesi kurbanın yer altında bulunan tanrılara verildiğini de göstermektedir.

Adana'nın Kozan ilçesine bağlı hacılar köyü ile Osmaniye'nin Düziçi ilçesine bağlı Yazılamazlı Köyünde "kuşpalazı" adı verilen ve yüksek ateş, öksürük, morarma, solunum sıkıntısı gibi belirtilere sahip bakteriye bağlı bir hastalıkta; lekesiz tamamen, siyah renkte bir tavuk bulunup kesilir. Eti iyice dövülüp zeytinyağı ile ezilir. Bulamaç kıvamına getirilen bu karışım hastanın başı dâhil tüm vücuduna sarılır. Hasta ateşi düşene kadar bu vaziyette bekletilir. (Çıplak 2005: 209) Bu illerde tavuk etinden özel bir ilaç yapılmaktadır. İlaç olarak kullanılacak olan tavuğun siyah renkte ve lekesiz olması Ardahan'da çocuğu iyileştirmek için aranan tavukla aynı özelliklere sahiptir. Bu büyüklük bir olaydır.

3.18 Kuş Dokunarak Ölen Çocuklar

Troščanski'nin "Yakutlarda Kara Dinin Tekamülü" adlı eserine Naumov tarafından ilave edilen makalede (s. 178) şu kayıt vardır: "Yakutların inançlarına göre Ogo ımta denilen bir ruh vardır. Harfi harfine "çocuk ımı'sı" demektir. Bu "İmi" bir kuş şeklinde çocuğun başı üzerinde öter ve bununla çocuğun nesli bereketli olacağına haber verir.

Yakut mitolojisindeki bu "İmi" Umay olduğu muhakkaktır. (İnan 2015:84) Çocukların koruyucu gücü olan Umay'ın kuş şekline girerek çocukları koruma şekli Ardahan'da yapılan çalışmalarda farklı kaydedilmiştir.

Kuş, Ardahan'da bebeklerin neslini bereketlendirmek yerine çocukları öldürmektedir. Ölçek köyünde bilinen bir kuş vardır. Bir eve musallat olduğu zaman o evde doğan her çocuğu öldürür. Doğum yaptıktan sonra çocukların bir şekilde aniden öldüğünü gören halk dikkat etmişler. Bir kuşun gelerek bebeğin bulunduğu odanın, evin camına dokunduğunda çocukların öldüğü görülmüş. Bu şekilde 5-6 çocuğunu üst üste

kaybeden aileler bulunmaktadır. Doğan çocuğu ne kadar saklalar saklasınlar o kuş gelip çocuğun canını almaktadır. Köyde bu şekilde çocuklarını kaybeden aileler evlerinden taşındıktan sonra kurtulabilmişler. Evlerini değiştiren aileler daha sonra çocuk sahibi olabilmışler. Çocukları koruyan kuş Umay ise, Ardahan'da çocukların canını alan kuş büyük ihtimalle kötü ruhlardır.

3.19 Kuklaların Canlanması

Eski Türklere atalarına saygı duyan kişilerin çadırlarında ağaçtan yapılan kuklalar bulunmaktadır. Bunlara yenilen yemeklerden sunulmakta ve kansız kurbanlar sunulmaktadır. Bu kuklalar da evi koruyan ruhların barındığı düşünölmekteydi. Ardahan'da 3 yaşından küçük olan bir bebeğin bulunduğu evde oyuncak bebek yapmak, kukla yapmak yasaktır. Yapılan kukla ya da oyuncuğun yapıldığı an bir ruha sahip olduğuna inanılır. Canlanan oyuncuğun evde bulunan bebeği istemeyeceği ve onu öldüreceğine inanılır. Bu yüzden evde kukla oyuncak gibi şeyler yapılmaz. Bebeğin etrafında ulumaz.

3.20 Çocuğun İlk Saçı/İlk Tırnağı

İlkler her zaman önemlidir. Bebeğin ilk saçı mutlaka kesilmelidir. Bebek doğduktan sonra ilk bir yıl çocuğun saçı kesilmez. Bazı köylerde altı ay olarak belirlenmiştir bu süre. Çocuğun saçının kesilmeme sebeplerinden biri bebeğin kafatasının sertleşmemiş olması. Saçı kesilen çocuk kafasından soğuk alabilir ve hasta olabilir ayrıca bebeğin kafasında "kesis" denilen bebeğin aylığı vardır. Saçların arasında olan bu pul pul kesis bebeğin başını soğuktan korumaktadır. Bununla uğraşınca bebeğin aylığı kalkabilir. Aylığı kalkan bebek uyumaz, hastalanır ve sürekli ağlar. Aylığı kalkan bebekleri aylık otu denilen otları yıkamak gerekmektedir. Eskiden keçi kılı ve yumurtanın sarısını karıştırıp bebeğin başına sürenlerde bulunmaktadır. Bu gibi sağlık sorunu yaşamak istemeyen anneler bebeklerinin saçını 6 ay yada 1 sene dolmadan kesmezler. Bazı kadınlar 3 yaşına kadar bekler. Çocuğun saçı herhangi birine kestirilmez. Eli iyi gelen yaşlı kişilere kestirilir ve hediyesi verilir. Çocuğun saçından başka anne de saçını kestiremez. Annenin saçını kestirmesi bebeğin ömrünü kısaltacağına inanılır.

İlk tırnak kesimi için belirli bir süre verilmez. Altı aydan önce kesilmesinin çocuğa fenalık getireceğine inanılır. Ayrıca kırklı kadınıntırnak kesmesi de doğru

değildir. Kesen kadınların ayaklarında yada çocuğun ayak tırnaklarında su toplama, yara açma gibi sıkıntılarla olur.

3.21 Ninniler

Beşikten mezara kadar, bir eğitim ve öğrenim süreci içinde bulunan insanoğlunun kişilik temel taşlarının oluşumunda, çocukluk döneminin ne kadar değerli ve önemli olduğu kuşku götürmez bir inançtır. Bu düşüncüyü Rousseau; “İnsanın eğitimi doğuşuyla başlar” sözü ile, Montaigne ; “ Bizim en kötü huylarımız çocukluğumuzda ediniliyor. Çünkü yönetimimiz bir süt ninenin eline kalmıştır” diye ortaya koyuyor. (Kapaklı 19989: 42)

Ardahan’da bebek döğer doğmaz annesinin sesiyle ninni dinler. Bu ninni bebeğe hayatı öğretmek için söylenir. Kız çocuklarına büyüyüp iyi bir eş, iyi bir anne olmayı öğretir. Erkek çocuklarına ise askerliği, evliliği, iyi bir eş ve iyi bir baba olmayı öğretir. Kız çocuklarına ondan beklenen davranışlar daha beşikte öğretilirken, erkek çocuklara soyun devamı, ailenin göz bebeği olduğu anlatılmaktadır.

Ninni, çocuk emzirilip kundaklandıktan sonra, salıncakta, beşikte veya bacakta sallanıp uyutulmaya çalışılırken tizden pese doğru söylenen bir ezgidir; çocuğun ağlamasının durması veya uyumasıyla nihayet bulur. Muhtelif türkü, mani, ilahi, destan ezgilerinin yardımı veya irticalen meydana getirilen ölçülü, ölçsüz, söz veya tekerlemelerle çocuğu oyalayan ninniler, hece vezni ve sade bir dille söylenirler. Umumiyetle dört mısralık bir bütün teşkil eden ninnilerin sonu bir bakıma nakarat gösteren “ ninni yavrum ninni”, “uyuşunda büyüsün ninni”, “ e.. e.. e.. ey” vb. sözlerle biter. (Elçin 1990:271) Her yöre ninnilerde kendi ağız ve dil özelliklerini göstermektedir. Ardahan’da ise ninnilerin “eee... eee..ee”, “pişşş pişş pişş”,e yavruma eee” “laay layy layy” gibi nakaratları bulunmaktadır.

1. Atem tutem ben seni
Şekere gatem ben seni
Ahşama baban gelende
Önüne atem ben seni.

(eee...eee...eee.e)(K.K.29)

2. Uyusunda büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni
Eee bebeğime eee
Ninni yavruma ninni (K.K.23)
3. Bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan
Bey babası gelir Şam'dan
Eee yavruma eee. (K.K.25)
4. Dandili dandili dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Eee bebeğime eee.
Pişş pişş pişş (K.K.7)
5. Dandili dandili danalı bebek
Anası maymun babası şebek
Ağzına verdim bebek maması,
Uyusana ulan eşek sıpası. (K.K.25)
6. Nanay gızıma nenni nenni

Nenni nenni yavruma nenni
Yavrumun beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan

Yavrum uyku dayan
Nenni gızıma nenni
Nennidiyim uyusun yavrum

Körpeyse büyüsün

Dağlar gelin gızıma arkadaş olun
Kuşlar gelin gızıma arkadaş olun
Eee yavruma eee eee ee(K.K.55.)

7. Çamlıbel'den çıhdım yayan

Dayan oy dizlerim dayan
Gardaş atlı bacı yayan
Nenni deyim yavrum sana
Nenni nenni nenni nenni bebek oyyy

Bebeğim beşiği çamdan
Yuvarlandı düşdü damdan
Bey babası gelir Şam'dan
Nenni deyim yavrum sana
Nenni nenni nenni nenni bebek oyyy

Bebeğimin beşiği paxır
Yerinden gaxmıyır axır
Ben sallarım taxır taxır
Nenni deyim yavrum sana
Nenni nenni nenni nenni bebek oyyy (K.K: 71)

8. Dolu kaldı,

Doldurdum dolu kaldı
Bala lay lay lay lay
Tamam, eller boşalttı
Benim ellerim dolu kaldı,
Bala lay lay lay lay(K.K. 198)

9. Kuzu Ardahan'a
Yol gider Ardahan'a
Bala lay lay lay lay
Özün öldün kurtuldun
Beni koydun zuluma
Bala lay lay lay lay(K.K. 198)

10. Ağlama yavrum ağlama,
Baban getirdi kaplama
Kardeşlerin yanında
Uyu yavrum ağlama(K.K. 143)

II. BÖLÜM: SÜNNET

Kelime manası “hitan” ve “hafz” olan sünnetin özellikle geleneksel toplumlarda yaygın olduğunu söylerken, dini anlamda da Yahudiler ve Müslümanlarca kabul gören, daha doğrusu yapılması zorunlu olan bir sosyal olay şeklinde görmektedir (Aksoy, 1997: 45).

Sünnet zorunluluğu İslamiyet’in kutsal kitabında açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen “İbrahim Peygamberin bu husustaki şeriatına tabii ol” ayeti genel bir kural olarak kabul edilmiştir. Çocuk sünnet yoluyla İslam topluluğuna katılmakta, Müslüman olmayan çocuklardan ayrılmaktadır. Bir Müslümanla evlenen yabancıdan öncelikle sünnet olması istenmektedir. Bu durumda sünnet dinsel bir işaret olmaktadır. Toplumumuzda yaşı gelip geçtiği halde sünnet olmamış kimselere kınayıcı yakıştırmalar yapılmaktadır (Örnek, 2000:170-172).

Ardahan’ın merkez köylerinde çocuklar genellikle 7 yaşına gelinceye kadar sünnet ettirir ancak geçmişte bu daha ileri bir yaşa sarkabilirdi. Ekonomik hayatta tarımın ağırlığı sebebiyle, sünnet ve diğer kutlamalar, işlerin azaldığı zaman olan yaza veya sonbahara kadar ertelenir. Çocuklar sünnet kutlamalarına kadar iyileşmeleri için birkaç gün öncesinden sünnet ettirilir. Sünnetin sosyal mahiyeti çok güçlüdür. Sünnet yapmayan aileler kınanır ve mahallî topluluğun sosyal yaptırımına mazur bırakılır. Böyle bir durum sadece komşuluk, arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerinde değil, aynı zamanda sünnet olmayan erkek çocuklar için de zordur. Onlar yaşamlarının geri kalan kısmında dışlanabilirler ve aileler sünnet edilmemiş kişilere kızlarını vermekten çekindikleri için eş bulmakta zorlanabilirler Ardahan’da sünnet olmayan kişilere kız verilmez ve “sünnet olmayan adam; adam değildir” denilerek toplumdan dışlanır. Herhangi bir durumda sünnet olmayan çocuğa tavuk bile kestirilmez. Sünnet olduktan sonra sünnet çocuğu için zor durumda kalınmayacaksa büyükbaş hayvan bile kestirilir. Sünnet erkeklige ilk adım olarak görülmektedir ve bu yüzden sünnet olan çocuk için mevlit okutularak düğün yapılmaktadır. Sünnet düğünü sünnet olan çocuğun yetişkinliğe attığı ilk adımı tüm dost akrabalara duyurmak için yapılmaktadır.

1.Sünnet Öncesi

Sünnet, erkek çocuklarının hayatlarındaki önemli törenlerden biridir. Sünnet çocuğunun yaşı ve törenin mevsimi üzerine kesin bir kural yoktur. Çocuklar ergenlik çağına girmeden, bazı hallerde çok erken yaşlarda sünnet edilir (Boratav, 1984:160).

Ardahan merkez köylerinde mevsim şartlarından dolayı çocuklar genellikle yaz ve sonbahar mevsiminde sünnet edilmektedir. Geçmişte ailelerin ekonomik durumu el vermediğinden sünnetler toplu halde sünnetçiler tarafından yapılırdı. Günümüzde ise aileler daha özel bir şekilde mevlit okutulur ve çalgı çalarak bir şekilde yapmaktadır.

Sünnet öncesinde bazı hazırlıklar yapılmaktadır. Sünnet olacak çocuğa kirve seçilir. Kirve çocukla sıkı bir bağ kurmak için sürekli bu çocukla vakit geçirmeli ve çocuğun kirveye güvenmesi sağlanmalıdır. Sünnet tarihi belirlenir ve tüm eş dost akraba ve komşulara haber verilir. Geçmişte bu işlem ev halkından birinin at üzerinde her eve tek tek giderek çağırmasıyla olurdu. Günümüzde ise kart basarak dağıtılmaktadır.

Ailenin durumuna göre sünnet töreni iki şekilde yapılmaktadır. Bazı aileler sadece mevlit okutmakta bazıları hem mevlit okutur hem çalgılı düğün yapar. Sünnet töreninin tarihi belirlendikten sonra sünnetçi ayarlanır, uzak köylerden getirilecekse bir gün önceden getirilerek misafir edilir.

Sünnet olacak çocuğa elbise hazırlama vazgeçilmeyen geleneklerden biridir. Bu elbise kirve tarafından alınmaktadır. Diz kapaklarına geçek şekilde hazırlanan elbiseye Ardahan'da entari denilmektedir.

Gelece misafir sayısına göre koç ya da büyük baş hayvan kesilerek düğün hazırlıları tamamlanır. Sünnet sabahı insanlar sünnet töreni yapılacak eve gelmeye başlar. Köyün imamı önceden haberdar edilerek mevlit için davet edilir. Düğün sabahı evde bir köşede yatak hazırlanır. Hazırlanan bu sünnet çocuğunun yatağı renkli vala, eşarp ve dantellerde süslenir.

2. Sünnet Sırası

Sünnet işlemi cinsel organın uç kısmındaki derinin kesilmesinden ibarettir. Çocuk varsa önceden belirlenen kirvesinin yoksa bir yakının kucağına oturtulur. Geçmişte sünnet olayı evlerde sünnetçiler tarafından yapıldığı için kirve için özel bir hastık hazırlanır. Kirve, yerde olan bu yastığa oturarak çocuğu kucağına alır. Kirve çocuğun bacak altından kollarını geçirmek suretiyle çocuğun bileklerinin tutar ve yanlara doğru açar. Çocuğun korkmaması için yüreklendirici, erkekliği vurgulayıcı sözler söylenir. Kesme işlemi esnasında tekbirler getirilir. Ayrıca “Oldu da bitti Maşaallah” şeklinde tekerleme de söylenir. Bu esnada çocuğun ağlamasını ve bağırmasını engellemek için çocuğun ağzına şeker yada lokum verilerek çocuk sakinleştirilmeye çalışılır. Sünnetçinin sünnet sırasında kullandığı eşyalar ise kaskaç ve usturadır. Kesme işlemi bittikten kanı durdurmak için geçmişte farklı işlemler uygulanmaktadır. Bazı köylerde soba borusunun içinden çıkan kurum dökülürken bazı köylerde odun talaşı ve çam ağacının tozu dökülerek bastırılmaktadır. Kanamayı engelleyecek önlemler alındıktan sonra çocuk yatağına yatırılır. Sünnet işlemini yerine getiren kişi yere bir mendil açar. Başta kirve olmak üzere aileden birkaç kişi bu mendilin içine para koyar.

Sünnet sırasında başka bir köşede koç yada koyun kesilmektedir. Yatağa getirilen çocuğun anlına kesilen kurbanın kanından vurulur. Ancak durumu olmayan ve koç kesemeyen aileler yatağa getirilen çocuğun anlına ocaktan alınan hissi sürer.

Geçmişte bu şekilde yapılan sünnet günümüzde hastanelerde doktorlar tarafından yapılmaktadır. Kirvelik geleneği ise hala korunmakta ve yaşatılmaktadır. Kesim sırasında çocuğun kanından kirvenin üzerine kan değer ve “kirvenin eteğine kanı döküldü artık bu iki aile kan bağıyla bağlıdır” denilerek ömür boyu süren bir akrabalık bağı oluşturulur. Kesim işleminden sonra hoca tarafından Yasin ve mevlit okunur. Mevlidin ardından önceden hazırlanan şerbetler dağıtılmaktadır.

Şerbetin dağıtıldığı tepsiye kırmızı bir vala açarak tepsi gezdirilir. Bu tepsi ilk başta yerde durur ve kirveye “tepsi kalkmıyor “denilerek kirveden tepsinin içine para atması istenir. Bu şekilde tepsiyi tutan kişi başta kirve olmak üzere şerbet içen kişilerden bahşiş toplar.

Kirve düğünün bütün masraflarından sorumlu olan kişidir. Her türlü işlemde önce kirveden bahşiş alınır. Düğünde yemekleri dağıtılmadan önce de kirve çağrılır ve kazan açma bahşişi vererek kazanların kapaklarını açar. Ardından gelen misafirlere yemekler dağıtır. Davul zurna eşliğinde oyunlar oynanır ve son olarak kirve tarafından alınan çerezler dağıtılır. Akşama doğru misafirler evlerine gider ve düğün biter.

Günümüzde sünnet doktorlar tarafından gerçekleştirilir. Sünnet hazırlıkları içinde çocuğun kıyafetlerinin alınması ve sünnet yatağının hazırlanmasına özen gösterilir. Takım elbise, uzun gömlek, kundura ayakkabı, “Maşallah” işlemeli şapka ve “Maşallah” işlemesi olan mavi satenden oluşan sünnet kıyafetleri yapılmaktadır. Nazar değmemesi için de sünnet şapkası mavi renktedir. Çocuk düğünden bir hafta önce sünnet edilerek düğünde koşup oynaması istenir. Sünnet yatağı, sünnetten bir hafta önce hazırlanmaya başlar. Sünnet olduktan sonra misafirlerin ziyaret edeceği düşünülerek sünnet yatağı geniş bir odaya kurulur. Yatakta işlemeli yorgan, çarşaf, yastık gibi eşyalardan başka çeşitli süslemeler de yer almaktadır. Bu süslemeler yatan çocuğu eğlendiremeye yaradığı gibi aynı zamanda yatağın gösterişli olmasını da sağlar. Yatağın üst köşesine küçük ahşap direkleri takılır. Bu direkler, tüllerle, çeşitli nakışlarla ve süslerle donatılır. Sünnet yatağının hazırlanmasına akraba ve komşu kadınlar yardımcı olurlar.

3. Sünnet Sonrası

Sünnet düğünü bitse bile, düğün evinin misafirleri eksik olmaz. Sünnet düğünün ertesi gün tekrar yemekler hazırlanır. Tüm eş, dost akrabalar “hayırlı olsun” a gelerek hediyeler getir. Getirilen hediyeler ev halkından birinin göreceği şekilde çocuğun uyuduğu yastığın altına konulur. Sünnet ten sonra çocuk iyileşerek ayağa kalkana kadar kirve her gün gelerek çocuğu ziyaret eder. Sünnetin ikinci gününde kirve çocuk için bir bohça hazırlar. Bu bohça içinde çocuk için iç çamaşırı, kıyafet, çerez ve sünnet olan çocuğun sahip olduğu erkek kardeş sayısı kadar vala bulunmaktadır. Bohça içinde getirilen valalar kardeşlere dağıtılmaktadır. Kırac Köyünde kirvenin iki günde çocuğu ziyarete gelme olayına “külден çıkarma” denir.

Sünnet olan çocuk akşam odada yalnız bırakılmaz. Sünnet olan çocuk ile doğum yapan lohusa kadın benzer görülür ve çocuğa kötü ruhların musallat olmasından korkulur. Gece odasının ışığı sürekli yanan çocuğun yanında birleri durur. Yatağın

başına Kuran-ı Kerim asılır, yastığın altına demir konulur. Sünnet olan çocuk iyileşene kadar gece dışarı çıkmaz.

Sünnetten bir hafta sonra ise kirve görme geleneği uygulanmaktadır. Düğünün bütün masraflarını karşılayan kirveyi görme sırası diğer ailededir. Kirve için bohça hazırlanmaktadır. Bu bohça içinde kirveye ve onun ailesine hediyeler bulunmaktadır. Ayrıca en az 10 kilo çerez ve altın bulunur.

4. Kirve

İslam dininin gereklerine göre yapılan sünnet töreninde çocuğu tutan kimseye “Kirve” denilmektedir. Kirve, ailenin sevdiği bir kimsedir. Kirve olan kişi sünnetin tüm giderlerini karşılamaktadır (Tezcan, 1997:90). Ardahan’da yapılan çalışmalarda kirvenin aileden biri olduğu gibi dışardan biride olabileceği görülmüştür. Kirvenin eteğine dökülen kan ile iki aile arasında sıkı bir kan bağı oluşur.

Yurdumuzun belli bölgelerinde, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da sünnetle birlikte kirvelik müessesesi bulunmaktadır. Kirve olan kimse kan bağlantısı olmasa dahi, sünnet çocuğuna amca, dayı gibi kan bağlantısı olan akrabalarından daha yakın seçilmiş akraba durumuna gelir. Sadece çocuğun değil, tüm ailenin birinci derecede sözü dinlenir, hatırı sayılır, akrabası olur. Sünnet birkaç günlük olaydır, fakat kirvelik ömür boyu sürmektedir (Köksal, 1993: 497–498).

Ardahan’da kirve evin mahremi sayılmaktadır. Kadınlar ve kızlar kirveden çekinmez ve kaçmaz. Her türlü konu ve mesele kirvenin yanında konuşulmaktadır. “Kirve bacadan geçse sorun olmaz” sözü ile ev halkının kirveden çekinmediğini göstermektedir. Baca evin penceresi sayılır ve bacadan yakın olmayan insanlar geçemez ayıp karşılanır. Kirve ile kutulan bağda aile namusunu bile kirveye emanet eder. Kirvede aynı şekilde kirvesi olduğu çocuğa evini ve ailesinin bırakabilir.

Kirvelik, iki aileyi birbirine yaklaştıran, akraba olmadığı halde akraba gibi kabul edilen, sonradan kazanılmış bir akrabalık türüdür. Özellikle Gaziantep ve Adana yöresinde, genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tavizsiz uygulanan kirvelik olgusu, vazgeçilmez bir gereklilik olarak görülmektedir. Kirve çocuğun üzerinde babalık hakkına sahiptir. Özellikle babasını kaybeden çocuklar açısından bu görev daha büyük bir önem ve işlev kazanır (Balaman, 2002: 91)

Yörede çocuğun babası vefat ederse kirve babalık görevini üstlenir ve çocuğun askerlik evlilik gibi bütün düğünlerini üstlenir. Kirvelik ile iki aile birbirinden kız alıp veremez ve bu iki ya da üç göbek sürer.

III. BÖLÜM: DÜĞÜN

Düğünler yapıldığı topluma ve zamana göre büyük değişiklikler göstermekle birlikte kız ve erkek evinde icra edilen törenler, gelinin evliliğe hazırlanması, merasimle kocasının evine getirilmesi, davetlilere koca evinde yemek verilmesi bütün düğünlerin ortak özellikleridir. Ancak Ardahan düğünlerinde bunlardan farklı olarak yapılan geçmişten kalan bazı pratikler bulunmaktadır. Ardahan'da eşi ölen kişinin kayınpeder, kayın ya da teyze ile evlenmesi bilindik bir durumdur. Ayrıca ailenin erkek çocuğunu evlendirme kararını aldıktan sonra yapılmaya başlanan birbirinden güzel ve korkutucu geleneklerle karşılaşmak mümkündür. Yapılan düğünlerde gelinin erkek evinde bulunan atalar ruhuna saçılar vermesinden başlayarak, bel bağlama, sandığa oturma, kapı basma, kapıya hamur, bal, şerbet gibi şeyler sürme, bereketiyle gelmesi için gelin başına para, çerez, şeker ve ela atma, gelinin temen alması ve kaynatanın geline hediye vermesi, gelinin sınanması, duvağın açılması gibi Ardahan düğünlerini eşsiz kılan gelenekleri görmekteyiz.

1. Evlenme

Hayatın geçiş dönemleri arasında yer alan bir diğer madde düğündür. Geçmişten günümüze canlılığını koruyarak gelen geleneklerimiz içinde düğün geleneklerimizde içinde birbirinden güzel örf ve adetleri taşımaktadır. Karşılıklı görüşüp anlaşarak evlenmek yanında, genellikle görücü usulü evlenmeler yaygındır. Düğün olgusunun, insanları bir araya getirerek eğlendirme, gelenekleri canlandırma, eğitime gibi nihaî amacının yanında kültürel ve sosyolojik anlamda da oldukça önemlidir.

Türklerin yüzyıllardır sosyal hayatını süsleyen, İslami motiflerle bezenen düğün, kendi dışında birçok geleneğin daha ortaya çıkmasını sağlamış, Türk edebiyatına, şiirine, sanatına konu olmuş, yıllarca sosyal dayanışmanın, ocak yakmanın, birlik ve beraberliğin, kaynaşmanın önemli unsurlarından biri olarak görev yapmış ve görevini sürdürmektedir. (Yakıcı; 1992: 31)

Hayatın ikinci ana geçiş evresi olan evlenme, kız ve erkek bireyin hayatlarını resmi olarak birleştirdiği bir sözleşmedir. Bu sözleşmeyle kadın ve erkeğin toplumdaki rolleri değişmekte ve sorumlulukları artmaktadır. Bununla birlikte evlenme, kız ve erkeğin sosyalleşme sürecinin en önemli aşamasını oluşturur. Kişi evlendiği zaman yaşadığı toplumda söz sahibi olur. Her hangi bir konuda bilgine ihtiyaç duyularak

danışılır. Önemli konularda görüş bildirme hakkına kavuşur.Çünkü Yaşar Kalafat (2006: 156)'ın da belirttiğine göre, “Kişi ev-bark sahibi olunca bulunduğu toplumda itibar kazanır. Çocuk sahibi olunca da bu itibarı yükselir.” Ardahan da evlilik çağı gelen bireye “Artık yaşın geldi sende evlen barklan” denilmesi ve beddua ederken “evin barkın yıkılsın” denilmesi toplumda bireylerin ev-bark sahibi olabilmelerinin en önemli şartlarından biri evlenmeler. Evlenme “ben” den “biz” e geçişin dönüm noktasını oluşturur. Evlilik müessesisiyle daha önce tek olan bireylerin artık ortak bir çatıları, evleri, hayalleri ve düşünceleri vardır. Bu ortaklık beraberinde “biz” i meydana getirmiştir. Bireyler evlilik sürecinde biz olmayı becerebildikleri ölçüde mutlu bir evlilik ve mutlu bir hayat yaşamış olurlar.

1.2 Evlenme Biçimleri

Ardahan'da evlilik şekilleri geçmişte çeşitlilik gösterirken günümüzde bu evlilik şekillerinin kalmadığını söyleyebiliriz. Yörede halk mirasın bölünmemesi, çocukların üvey anne veya üvey baba elinde büyümemesi için, emanet görülen gelinin baba evine gönderilmemesi için çeşitli evliliklere başvurmuşlardır. Bütün bu bahaneler eşi ölen gelinin kayınla ya da kaynatayla evlenmesi, eşi ölen erkeğin baldızla evlenmesi gibi durumları olağan hale getirmiştir. Ayrıca geçmişte sıkça yapılan berdel usulü evlilik ile beşik kertmesi usulü evliliklere günümüzde pek rastlanmaz.

1.2.1 Kız Kaçırma

Ardahan'da “kız kaçırma” yoluyla evlilik geçmişte az rastlanan bir olay iken günümüzde sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Kız kaçırma aileler arasında büyük sorunlara yol açmakta olduğundan zor durumda kalınmadığı müddetçe bu eyleme girişilmez. İki aile arasında kan davasına yol açabilecek kadar tehlikeli olan bu eylem,bazen sadece başlık alarak veya berdel yaparak da sonuçlana bilmektedir. Geçmişte evlilikler genellikle görücü usulü yapıldığından gençler ailelere karşı çıkamayarak anne ve babasının seçtiği kişiyle evlenirdi. Ancak sevdiği kız var ise ve aileler razı değilse bu eylem yapılmaktaydı. Böyle bir durumda jandarmaya haber verilmez bu olayı köyün ihtiyar heyeti bir araya gelerek çözer. Günümüzde kız kaçırarak evlenme şekli çoktur. Kızın yaşımın küçük olması, ailelerin evlilik için erken olduğunu düşünmesi veya kızın bir başkasıyla isteyerek ya da istemeyerek evlenecek olması durumunda da bu eyleme başvurulur.

Kaçarak evliliğin uzun sürmeyeceği, gençlerin “garğışlı gul” yani kargışlı kul olarak anılmaları onların anne babadan aldıkları bedduadan dolayı mutsuz olacağına inanılır. Ardahan merkez köylerinde kız kaçırma yoluyla evlilik, anlaşarak kaçma ve zorla kaçırma olmak üzere iki şekilde gerçekleşir.

1.2.1.1 Anlaşarak Kaçırma

Birbirini seven gençler, ailelerin baskısından kaçınma, kendi sırasını bekleyememe, gönülsün oldukları halde biriyle evlenmelerin istenilmesi gibi nedenlerden dolayı kız ile erkek anlaşarak kaçarlar. Gençlerin böyle bir eylemde bulunacaklarının erkek tarafı bilir. Bunun için önceden hazırlıklar yapılır ve gençler kaçar. Ardahan’da bu kızın isteyerek kaçması kız tarafı için büyük utanç verici bir olaydır. “babasının şapkasını yere eğdirdi” diyerek kızını ayıplarlar ve kız tarafı bu utanç karşısında kızını affetmez. Gençlerin kaçamak istediklerinden kız tarafının kesinlikle haberi yoktur. Altaylarda kız kaçırma kızın rızasıyla hatta anne ve babasının tasvibi ile olmakta, kız razı olduğunun delili olarak delikanlıya bir yüzük ve mendil gibi birşey vermektedir. Verdiği bu şey nişan yüzüğü yerini tutmaktadır. (İnan 2000:165) Ardahan’ da ise eğer kaçan kızın delikanlıya baş örtüsü verildiği duyulursa o kızın erkek de gönülsün olduğunu ve isteyerek gittiğini göstermektedir.

Eskiden anlaşarak kaçan kıza düğün yapılmaz ve baba evine gelemezdi. Günümüzde bu tür durumlarda araya yaşlı insanların girerek barıştırmadan sonra iki aile anlaşır ve düğün yapılır. Ancak hala bazı köylerde kaçan kızın yüzüne bakmayan ve baba evine almayan kız tarafları bulunmaktadır.

Anlaşarak kaçan gençler ya gece kimseden habersiz evden çıkarılır ya da çeşme yolundayken kaçıp gidilir. Geçmişte at üzerinde kaçırılan kızlar varken, günümüzde önceden ayarlanmış taksi ya da arabalarla kaçırılmaktadırlar. Daha sonra erkek tarafı kız tarafına bir elçi göndererek barışmak istediklerini söylerler. Kız tarafı kızlarının anlaşarak kaçtığını anlarsa sessizliğini korur. Kızla konuşmak ister. İki tarafın büyükleri ve sözü geçen kişileri bir araya gelir. Erkek tarafı normalde verecekleri başlıktan daha fazlasını vererek barışmaya çalışıyor. Günümüzde başlık isteme olmasa da geçmişte alınmaktaydı. Eskiden kız tarafı barışmaya razı olmayınca berdel yapmak ister ve kızlarına karşılık bir kız isterlerdi.

Ardahan’da baba evinden çıkan kız için kapılar kapanır ve artık ölsen de kalsan da kocan evindesin denir. Normal bir evlilikte bile böyle bir görüşe sahip olan halk kaçan kızın baba evine gelmesini ayıplar ve utanç verici bir olay olarak görür. Anlaşarak kaçan kızın başına gelebilecek her hangi bir sorunda yanında duracak bir ailesi yoktur artık.

Ölçek köyünde anlaşarak kaçan kızların bazıları babaları tarafından affedilmediğinden eve alınmamaktadır. Torunları olsa bile kızını affetmeyen babalar bulunmaktadır. Bunun yanında kaçan kızına sahip çıkararak düğün yapan, çeyiz kuran ailelerde bulunmaktadır. Bazen anlaşarak kaçan kızın yaşı tutmadığı için geri alınarak sevdiği çocukla evlendirilmeyen, bir başkasına evlendirilen kızlar bulunmaktadır.

1.2.1.2 Zorla Kaçırma

Zorla kaçırarak evlenme geçmişte olduğu gibi günümüzde de görülmektedir. Ancak eğitimin yükselmesi kızların okullara gitmesi ve okuyan kızları kaçırmanın büyük suç olduğunun bilinmesi bu zorla kaçırma olayını azaltmıştır. Kızın gönlü olmadığı sürece başvurulmayan bir evlenme şeklidir.

Geçmişte zorla kaçırılan kız eli silahlı kızın akrabaları tarafından aranır. Bulunmadığı durumlarda iki aile arasında büyük kavgalara neden olmakta hatta ölümle sonuçlanmaktaydı. Kız razı olana kadar saklanan gençler, iki hafta sonra ortaya çıkartılır. Bu süre içerisinde olay jandarmaya iletilmez aileler arasında tartışılır ve köyün ihtiyar heyeti tarafından çözülmeye çalışılır. Uzun süre ortaya çıkarılmayan gençler köye getirildiklerinde kız istemese bile bu evliliğe razı olmak zorundakalır. Çünkü kız artık onu kaçırın kişinin namusu sayılır ve o kızı bir daha kimse istemez. Ancak kızı alıp başka biriyle evlendiren ailelerde bulunmaktadır.

Günümüzde zorla kaçırılan kızlar aileler tarafından geri alınır ve kız kendi isteyene kadar herhangi biriyle evlendirilmez.

Kız kaçırılmayı planlayan erkek öncelikle arkadaşlarıyla toplanarak plan yapar. Toplanan kişiler genellikle gencin en yakın arkadaşları olmaktadır. Kaçırma planları yapıldıktan sonra kızı kaçırma için kullanılacak araba, kalacak yer gibi ayarlamalar yapılır. Daha sonra uygun zaman aranır. Kızın çeşmeye gitmesi ya da evden uzaklaşması en uygun zamanken bazen de evde kimsenin olmadığından emin olduğu

bir anda evden zorla götürülür. Ölçek köyünde bu şekilde kaçırılan kızlar genellikle başka köylere götürülerek orada tutulmaktadır.

1.2.2 Beşik Kertmesi

Dede Korkut Hikayeleri'nde (Gökyay 2006) de adı geçen beşik kertme yoluyla çocukların nişanlanması çok eski bir gelenektir. Beşikteyken çocukların nişanlanmasıyla gerçekleşen beşik kertme şeklinde evlilik eskiden Ardahan'da sıkça yapılmaktaydı. Günümüzde bu tür evlilikler görülmemektedir. Ardahan Açık yazı köyünde eşleri hamile olan iki iyi arkadaş daha çocuklar doğmadan çocukların birinin kız birinin erkek olması durumunda birbirleriyle evlendirmek üzere karar alır. Doğumdan sonra çocukların bir kız bir erkek olması durumunda bebeklerin beşiklerine bıçak ile bir kesik yapılır. Bu çocukların daha o yaşta nişanlı olduklarını gösterir.

1.2.3 Berdel

Bir diğer evlilik şekli, "berdel" evliliğidir. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da uygulanan bu evlenme türünde, yetişkin oğlu ve kızı olan iki ailenin anlaşarak kızlarını ve oğullarını birbirleriyle evlendirmeleri suretiyle gerçekleşmektedir. Başlık sorununu ortadan kaldıran bu evlilik, "berdel", "kepir" (Hakkari). (Balaman 2002:43), "bedel evliliği", "kızların değiş tokuşu", "değişik usulü" gibi adlar verilmektedir (Örnek, 2000: 188).

Beşik kertmesi, akraba evliliği, çocuk nişanlılığı gibi geleneklerin sürekliliğini sağlayan belirli işlevler bulunmaktadır. Kız azlığı sebebiyle gençlerin ileriki yıllarda evlenecekleri eşleri önceden belirlenmesi, namus anlayışıyla ilerde gelin olacak kızın denetlenmesi ve eğitilmesi, ahlaki yönden kızdan emin olunması, akrabalık dolayısıyla malın bölünmemesi, başlık parası verilmemesi, kızın dışarıya gelin gitmesini engellenmesi, toplumsal dayanışmayı güçlendirmek, tarımsal bir yörede erken evlenme ile çocuk sahibi olma isteği, soyun devam ettirilmesi gibi fonksiyonlar bu tür evlilik geleneklerinin devam etmesini sağlamaktadır. (Tezcan1998:202).

Bu evlilikte çeyizler dengeli düzenlenir, aynı gün yapılan düğünün bütün sorumlulukları ve harcamaları paylaşılır (Balaman, 2002:43) Ardahan'da berdel iki türlü yapılmaktadır özellikler Ardahan Hoçvan yöresinde sıkça kaçırılan bu evlilik şekli günümüzde uygulanmamaktadır. Sebeplerden birincisi zorla kaçırılan bir kız varsa ortada, aileler barışmak için berdel yapmak ister. Kızlarına karşılık kız verilmesi

durumunda barış kabul edilir, aksi takdir barış olmaz. İkincisi, Erkek babalarının kızları değiş tokuş ederek erkek çocuklarını evlendirmek istemeleridir. Berdel ile evlenen kızların her ikisine de aynı çeyiz dizilir. Düğünler ise bir hafta arayla yapılır.

Ardahan'da hemen hemen her köyde uygulanan berdel usulü geçmişte ailelerin ekonomik durumlarının kötü olmasından da kaynaklamaktaydı. Evlenme yaşı gelmiş gençleri evlendirmek için paraya ihtiyaç duyan aileler çeyiz parası, başlık parası, düğün masrafları gibi masraflardan kaçmak için kız çocuklarını karşılık olarak vermekteydiler. Günümüzde berdel usulü yok denecek kadar azdır. Ancak hala uygulayan kişilerde bulunmaktadır.

1.2.4 Taygeldi/ Dul Kalan Kişinin Bir Başka Dul ile Evlenmesi

Dul kadının eski kocasından olan çocuklarını alarak dul bir erkekle ya da dul bir erkeğin eski karsından olan çocuklarıyla dul bir kadınla evlenme biçimine taygeldi evlenme denir. (Örnek 1995:189)

Ardahan'da geçmişte sıkça görünen bu evlilik şekli günümüzde kadınların dul kadın maaşı almaları, iş imkanlarının artması ve çocukların karşı çıkması gibi sebeplerden dolayı azalmıştır. Ardahan'da derlediğimiz Besire Aktaş üç kez evlilik yapmıştır. İlk eşi vefat edince o eşinden olan çocuklarını da alarak dul bir adamla evlenir daha sonra bu eşinin de vefat etmesiyle, üçüncü eşiyle evlenir. Bu sırada ilk eşinden olan çocukları evlenmiştir.

Kadınların bakıma muhtaç olmaları, erkeklerin çocukları büyütmede ve eğitimlerinde başarısız olmaları bu evliliğin doğumuna neden olmuştur.

1.2.5 Levirat/ Kayınla Evlenme/ Buhari Dönme

Türk halk kültüründe, kayınbiraderle (levirat) ve baldızla (sorarat) evlilik görülmektedir. Baldızla evlilik kadının ölümü halinde dul kalan erkeğin, karısının kardeşiyle evlenmesidir. Kayınbiraderle evlilik erkeğin ölümü halinde dul kadının kocasının erkek kardeşiyle evlenmesidir (Tezcan, 1998b: 208).

Üvey anne ya da yenge ile evlenme biçimi olan “ levirat evlilik” (İnan C.1 1998:341) İslamiyet'in kabulünden sonra üvey anne ile evliliğin haram oluşun öğrenilmesiyle bu evlilik biçimi sadece yenge/kayınbiraderle evlenme olarak varlığını göstermiştir.

Eşlerden birinin ölmesi halinde, ölenin kardeşiyle hayatta kalanın evlendirilmesinin temelinde, geride kalan çocukların perişan olmaması, sahipsiz kalmaması, aile sırlarının dışarıya çıkmaması, yaşama alışkanlıklarının devam etmesi, ailenin sahip olduğu malların dağılmaması gibi sebepler etkilidir (Balaman, 2002: 50-51)

Levirat evlilikte, dul kadın ölen kocasının kardeşiyle evlenir. Kocasını ölen kadın bekâr kayın ile evlenebildiği gibi evli kayınbiraderle de evlenebilir. Bunun nedeni çocukların ortak mal üzerindeki haklarının bir yabancıya geçmesini engelleme ve çocuklar açısından en iyi biçimde meşru babalığın amca tarafından yapılabileceği düşüncesidir (Artun 2010: 160).

Ardahan'da geçmişte eşi ölen gelinin evden çıkmasını istemedikleri için gelini kayınıyla evlendirme vardır buna "buharı dolandırma" nedir. Evin bacasında buharının etrafını üç kez dolandırdıktan sonra evlendirilirler. Ev içinde yapılacak olan herhangi bir evlilik için bu uygulama yapılmak zorundadır. Üvey anneyle, kayınla ya da kaynatayla evlenebilmek için evin buharisinden yanı duman çıkan yerden üç kez dönmek gerekmektedir. Buhariyi dönen kişiler biriyle evlenebilir. Bazen nişan atılma olaylarında beddua etmek ya da kötü söz söylemek isteyen kız tarafı erkek tarafına "buhariyi dolan da anan al" gibi sözler söyler.

Ardahan'da amca baba yarısı olarak anılmaktadır. Vefat eden ağabeyin çocukları amcaya emanettir. Amcanın kendine emanet olan çocukları ve yengesini baba evine göndermesi ayıp karşılanır. Ayrıca mirasın bölünmemesi içinde eşi vefat eden gelin bekar kayın ile evlendirilir. Bekar kayın olmaması durumunda evli olan bir kayın ile evlendirilir.

Günümüzde kocası herhangi bir sebepten vefat eden gelinin ailede kalıp kalmaması kendisine bırakılır. Eğer gelinin çocuğu yoksa kadın altı ay sonra rahatça evi terk edip ister baba evine isterse başka bir kocaya gidebilir. Fakat arada çocuk varsa çocuğun kendini idare edebilme yaşına kadar kadının ailede kalması istenir. Aileler çocuklarının üvey babanın eli altında büyümesini şanlarına yakıştıramadıklarından hem çocuk hem de anne için elinden gelen bütün imkânları seferber eder. Çocuklar

büyüyünce artık kadının başka biriyle evlenme durumu da genellikle ortadan kalkmış olur.

1.2.6 Sorarat/ Baldızla Evlenme

Eşi ölen erkeğin bekâr baldızıyla evlenmesi şeklinde gerçekleşen “sorarat (Artun 2010: 160) evlilik” biçimine geçmişte çocukların bakımı ve eğitimini üvey anneye verme yerine çocukların anne yarısı olarak kabul edilen teyzelerine verilmesinin onların yararına olacağı düşüncesiyle başvurulmuştur. Fakat günümüzde böyle bir durumun örneklerine rastlanılmaz. Erkekler çocuklarının, teyzelerini kendi kız kardeşleri gibi gördüklerinden böyle bir eyleme girişmemektedirler. Bayanlar da çoğu kez böyle bir durumu onaylamadıklarından bu evlilik biçimine son yıllarda rastlanmaz Ardahan’da en çok karşılaşılan evlilik biçimleri gençlerin birbirlerine âşık olmaları sonucu anlaşarak evlenme ve ailelerin görücü gitmeleri şeklinde gerçekleşen evliliklerdir. Geçmişte yaşam şartlarının zorluğundan halk yukarda ele aldığımız evlilikleri yapıyordu ancak günümüzde bilinçli ve kendi ayakları üzerinde duran insanlar bu evliliklerden kaçınmaktadır.

2. Düğün Öncesi

2.1.Evlenme Yaşı

Ülkemizde medeni kanuna göre, evlenme yaşı kızlar ve erkekler için 17’dir. Kızın ergin yaşa girmesi, ev işlerine katılması ve karşı cinsle ilgilenmesi evliliğe hazır olduğunu gösteren belirtilerdir. Erkekler de ise, toplumsal rolüne bürünmesi, evin ekonomisine katkıda bulunması, askerliğini yapması evlenmesi için gerekli ölçütlerdir. Evlenme girişiminde bulunmada kızlarla erkekler birbirlerinden farklı rolleri üstlenirler. Girişim, genellikle erkekten ve erkeğin ailesinden gelir (Örnek, 2000:190).

Ardahan’da evlenme yaşı geçmişte 14’e kadar düşmektedir. Küçük yaşta anne ve babası istediği için evlenen kadın sayısı çoktur. Ayrıca bir kızın ergenlik çağına girmesi o kızın artık evlenmesi gerektiği düşüncesini doğurmaktadır. Dedegül Köyünde yaptığımız çalışmada geçmişte evlilik çağı geldiği halde evlenmemiş, bekar kalan kız ya da erkeğin evine misafirliğe gidilmediği kaydedildi. Köylüler kız babası ya da erkek babasını ayıplayarak ergenlik çağına girmiş çocuğun evlendirilmesi gerektiğini söylerler. Evlendirilmeyen kızın ya da erkeğin bulunduğu evde bereketin olmadığı,

nasibin geri kaçıdığı söylenir. Ardahan Ölçek Köyünde yaşayan Kemal Çoban'da ergenlik çağına giren kızlarını küçük yaşta evlendirmiştir. Evlenme yaşı gelen kızın evlendirilmeği durumlarda anne ve babanın günaha girdiğini söyler.

Günümüzde ise evlilik yaşı 18 ile 24 arasındadır. 25 yaşını geçen kızlara “evde kalmış, galgun, kocalmış, kız kurusu, nenemin değeneği” gibi yakıştırmalara yapılmaktadır. Erkekler için evlilik yaşı askerden geldikten sonra başlayarak 27'e kadar sürer. 27'yaşından sonra “dedemin değeneği” denilmeye başlar.

Eskiden evlenme çağına gelen kız ve erkekler geçmişte sırayı bozmadıkları için kendinden büyük olan abi veya ablanın evlenmesini beklemek zorunda kalırlardı. Günümüzde ise okuyan kızlar evlenmek istemediklerinde kendinden sonra gelen kişiye sırayı veriyor. Evlenmek isteyen kimseye sormadan evlenebiliyor. Yaşı geçen, evlenemeyen kızlar ve erkekler görücü usulü ile evlenmektedirler.

2.2 Evlenme İsteğini Belli Etme

Ardahan'da evlenmek isteyen gençler evlenmek istediklerinin açıkça söyleyemezler. Ancak toplumun erkek çocuğa değer vermesi onun bu konuda daha rahat olmasını, evlilik isteğini aileye kolayca söylemesini sağlamıştır. Ardahan'da evlenmek isteyen gençler çeşitli şeyler yapmaktadır;

- Kızlar yemeği tuzunu fazla atarlar ve yemeğin üç gün üst üste tuzlu gelmesi evlilik isteğini göstermektedir.
- Erkekler evde sürekli arkadaşlarının düğünlerinden ve çocuklarından bahsederek, anne ve babaya evlilik isteğini gösterir,
- Kız ev iş yaparken gürültü yapar, bulaşık yıkarken tabakları birbirine vurur,
- Erkek yaşadığı köyü terk edip uzaklara gitmek istediğini söyler,
- Kızlar baba evinde yorulduklarını ölmek istediklerini söylerler,
- Kızlar çeyiz hazırlıkları yapmaya başlar ve çeyizi sandıklara dizer,
- Erkek sürekli annesini yaptığı yemeklerden şikâyet eder, yemez,
- Erkekler annelerine “sana bir yardımcı gerek, çok yoruluyorsun” diyerek evlilik lafını açar,
- Erkeklerin sakal bıyık bırakması ve tespih kullanması,
- Kızların son sesle müzik dinlemeleri ve yemek yememeleri,

- Kızların saçlarını uzatmaya başlamaları da evlenmek istediklerini gösterir. Bir kız sürekli saçını keser ya da toplarsa evlenmek istemediği belli eder. Ancak bir kız saçını uzatıyor ve saçlarını açıp geziyorsa kız evlenmek istediğini gösterir.
- Erkekler ise saç sakal uzatarak, daha ağır yanı bir adam gibi giyinerek, kasket örterek evlilik isteğini belirtir.

Günümüzde ise evlenmek isteyen kızlar annelerine ya da yengelerine durumu açıklamaktadır. Erkekler anneleri ya da yakın arkadaşları yoluyla babasına evlenmek istediğini belirtir.

2.3 Sevgiyi İfade Etme

Anlatılmanın zorluğundan yahut kutsiyetinden olsa gerek sevgi, çoğu zaman farklı şekillerde anlatılmıştır. İnsan, kalbinde büyüttüğü o temiz sevgiyi en güzel şekilde dışarı vurur. Tıpkı koca bir hayatı birkaç satıra yerleştirmek gibi. Bazen birilerine bir şeyler anlatırken onu bir deyimle, bir atasözü, bir bakış ya da bir dokunuş ile anlatıp saatlerce sürecektir olan zahmetten kurtulmuşuzdur. Bazende sevdiğimiz insanın yüzüne bakmaktan korkar heyecandan ne yapacağımızı şaşırırız. Sevgiyi anlatmak da çoğu kez böyle olmuştur. Bazen bir tebessüm, bazen bir dokunuş, bazen de kilime atılmış birkaç ilmek anlatıvermiştir sevgimizi karşıdaki kişiye. Eskiden sevgiyi ifade etmek için mendiller işlenir, mektuplar yazılır ve ucu yakılır, sevilen kişinin adı halılara ilmek ilmek atılırdı. Bu kadar özel ve güzel şekilde sevgiyi ifade etme Ardahan'ın köylerinde hala varlığını korumaktadır.

Ardahan'da bir erkeğin sevgisini ifade etmesi, bir kızın sevgisini ifade etmesinden daha kolaydır. Erkekler sevdiği kıza açılmakta daha rahat davranır. Kızlar ise anne ve babaya mahcup olma, reddedilme ve bunun köylüler arasında duyulma ihtimali ile sevgilerini ifade etme konusunda erkeklere göre daha geri plandadır. Geçmişte ve günümüzde sevgiyi ifade etme şekilleri şöyledir;

- Erkeklerin çeşme başında sevdiği kıızı beklemesi ve ona maniler söylemesi,
- Erkeğin sevdiği kızın başında ki başörtüsünü çalması, kaçırmaması
- Kızı gelen elçileri dövmesi ve kaçırtması,
- Sevdiği kıza/ erkeğe mendil yada ucu yanık mektup gönderilmesi,
- Kızın arkadaşlarından biriyle sevdiğine çiçek ya da hediyeler göndermesi,

- Erkekler eskiden sevdiği kızın evinin bacasından inmezlermiş. Sürekli kızın karşısına çıkarak ona olan ilgisi belli edermiş.
- Ata binerek kızın evinin önünden geçmek,
- Kızlar ise kendilerine mani söyleyen laf atan kişiler karşılık verir,
- Çeyiz için örülen en değerli şeyin sevilen erkeğe verilmesi,
- Dokunan halıya ya da havlu kenarlarına sevgilinin adını işleme,

Ardahan ölçek köyünde yaşamış olan Aslan Bey sevdiği kaza aşkını belli etmek için çeşme başında maniler söyler. Daha sonra evin bacasına gelerek evde kimse yokken kızın oturduğu yere taş atar. Birgün kız çay içerken bardağının içine düşmüş bu taş. Kızın, kaynak kişimizi sevmemesi Aslan Beyi durdurmamış ve bir hile ile kızın çeyizinde evleneceği zaman eşine vermesi gereken elde örme yeleği ele geçirerek giyer. Bu hem kıza olan sevgisinin ve vazgeçmeyeceğinin kanıtı hem de çevresine kızı sevdiğine dair bir duyurudur.

2.4 Kısmet Açmayla İlgili İnanışlar

Anne ve babının en büyük görevi çocukların hepsini zamanında evlendirerek ev bark sahibi olmalarını sağlamaktır. Özellikle kız çocuklarının evde kalmalarını ve yenge eline düşmelerini istenmez. Yenge geldiği evde bulunan genç kız için gölgedir. Gölge arketipi olarak kızın mutluluğu istemeyen yenge her türlü kötülüğü yapmaktadır. Anne ve baba ölmeden, kız çocuklarının yenge eline düşmeden evlendirerek yuva kurmalarını isterler.

Ardahan'da evlenemeyen kız ve erkekler, kısmetlerini kapalı olduğunu, nazar değdiğini ya da birileri tarafından kendilerine büyü yapıldığı düşünürler. Eskiden muska yazdırma çok olduğu için halk evlenemeyen kişiler için de kısmet kapatma büyüsü yapıldığına inanırdı. Kısmeti kapalı olan kişiler hocalara götürülür.

Ardahan'da evlenemeyen genç kızlar ve erkekler çeşitli uygulamalar yapmaktadır;

- Ölçek köyünde evlenemeyen kız ve erkekler Ceyran Sarıçam adında o köyde yaşayan kadının yanına giderek “ Bakar mısın benim kısmetim açık mı? Kapalı mı? diye sorarmış. Kadın el falı açar ve bu şekilde kısmetinin açık ya da kapalı olduğunu söyler. Kısmeti açık ise kısa zamanda evlenebileceğini, kapalı ise bir süre daha evliliğin olmadığını söyler,

- Ayrıca yörede sıkça yapılan işlerim Cuma namazından sonra camiden çıkan ilk kişiye kapalı kilit açtırılır. Bazen de Cuma salasından sonra eve gelen ilk kişiye açtırılır.
- Nişanlanan gelininin nişan kurdelesinden bir parça yutulursa kısmetin açılacağına inanılır.
- Gelinin ayakkabısının altına bekar kızların adı yazılır. İlk önce kimin adı silinirse onun kısmetinin açılacağına inanılır.
- Kısmetinin açılmasının isteyen kişiler ziyaret ve türbelere giderek kısmetlerinin açılması için dua ederler.
- Açık yazı köyünde bekar kızların geçtikleri yol üzere bıçak atılır.
- Böyle yapıldığında, tez zamanda bahtının açılacağına ve hayırlı bir murada ereceğine inanılır.
- Taşlıdere köyünde gece geç saatte aynaya bakan kişinin aynaya bakması o kişinin kısmetinin kapanacağına inanılır. Bu yüzden gece aynalara bakılmaz.
- Herhangi bir düğün nişan veya kız isteme sırasında evde bulunan kişilerden biri el bağlarsa, elinde bulunan bir ipe düğüm atarsa, bir kilidi kitlerse o mutlu olay bozulur. Böyle durumlarda o kişinin bulunması ip veya anahtar elinden alınması gerekir. Aksi takdirde o kişilerin kısmeti kapanır. Böyle durumlarda hocalara gidilir.

2.5 Görücü Gitme/ Kız Bakma

Evlenecek delikanlıya kız bakmak/aramak/soruşturmak için başvuru için âdete görücülük, görücü gitme adı verilir. (Örnek 1995:190)

Eskiden gençlere eş seçme hakkı verilmezken günümüzde kişi kimi istiyorsa onunla evlenebiliyor. Geçmişte evin büyüğü olan kişi dede ya da baba oğluna kimin kızını munasip görürse oğlan onunla evlenir. Büyüğün sözü kız evinde daha sert uygulanır. Kıza “Seni falanın oğluna verdik” denir. Kıza ve erkeğe değil seçme hakkı verme, sorulmaz bile. Görücü usulüyle yapılan evliliklerde çiftler birbirlerini ancak gerdek gecesi görebilirler.

Gelin arama daha çok düğünlerde yapılır. Aranılan gelinin ahlaklı olması, hamarat olması, hızlı olması, büyüklerine karşı terbiyeli olması gerekmektedir. Damat adayında aranılan özelliklerden en önemlisi ise ailesinin toplumda nasıl bilindiği ve damat adayının

ahlaklı olup olmadığıdır.. Damat adayının ailesinin zenginliğinden çok saygınlığının olup olmadığı çok önemlidir. Elinin ayağının düzgün olması, içki, kumar gibi alışkanlıklarının olmaması gerekir. Kız isteyen kişilerin pantolonuna bakılır. Diz kapakları yıpranmış ise namaz kılan bir kişi olduğu düşünülür. Bu damat adayı için bir artı durumdur.

Eskiden, gelin alınacak kızlar yakın akrabalarından, köy içinden olabildiği gibi, başka köylerden de olabilmekteydi. Başka köylerden gelin alınan kızlar hısım akrabanın, eşin dostun tavsiyesine bağlı olarak veya herhangi bir yerde bir şekilde görüldükten sonra sorup soruşturulduktan, gidilip görüldükten sonra istenirdi. Günümüzde akraba evliliği oldukça azalmıştır. Halka göre gençlerin okuması, başka yerlere gitmesi ve akraba evliliklerinden sakat çocuk olması bunun en önemli sebebidir.

Kız görmeye geçmişte yakın bir yere gidiliyorsa habersiz gidilirken, uzak bir yere yani başka bir köye gidilecek olursa önceden haber verilerek gidilirdi. Yakın yerlere kadınlar giderken, uzak yerlere kadınlarla birlikte erkeklerde giderdi. Köy içinden bir kız istenildiğinde, kız evine giden kaynana adayı çeşitli denemelerle kızın hamarat olup olmadığı kontrol ederler. Kız evinde evin temizliğine dikkat edilir ayrıca kıza hamur yoğurtulur. Burada ki amaç hamurun içine buğday tanesi atmaktır. Kız hamuru yoğururken attıkları sayı kadar buğday tanesi çıkarmaz ise o kız hamarat ve titiz olmadığına kararına varılır. Bir başka kız deneme yöntemi ise; kız yürürken önüne çubuk atmaktır. Kız o çubuğun üstünden geçer giderse iyi kız değildir. Kız önüne atılan çubuğu kaldırır öyle geçerse; iyi kız olarak adlandırılır. Bu ziyaret sırasında kız tarafının mert olup olmadıkları da incelenir. Kız tarafı sadece çay hazırlarsa mert değil, yemek yaparak sofralar hazırlanırsa mert bir aile olarak görülür.

Görülen kız beğenilirse daha sonra istenmeye gidilirdi. Kız istenmeye gidilirken aileye mutlaka haber verilir. Bu isteme sırasında damat adayı olmaz, erkek tarafının aile büyükleri ve saygın kişileri giderdi. Geçmişte kız ve oğlan birbirlerini nişanda ya da düğün gecesini görünürken günümüzde kız istemeye giderken erkek de beraber gitmektedir.

Beğenilen kıza ilk olarak anne görücülük yapar. Misafirlige gittiği evde kızın annesine “ Müsait olduğunuz bir akşam çayınızı içmeye gelmek isteriz. Allah’ın emrinin anmak isteriz” gibi cümleler kurarak niyetinin belli eder. Kız annesi durumu

eşine ve aile büyüklerine sorması gerektiğini kendilerine haber vereceklerini söyleyerek uygun bir şekilde misafirleri yolcu eder. Bu görücülükten sonra kız tarafı araştırır. Eğer rızaları varsa bir sonra ki gelişlerin de yamaklar hazırlanarak sofraya kurulur. Bu bir nevi kız evinin razı olduğunu gösterir. Ancak “Yitiğiniz benim evimde değil, varın gidin başka evde arayın” denildiğinde bu işin olamayacağını, kız tarafının razı olmadığı anlamına gelir. Bazı ailelerde kız evi naz evi olarak naz yapar ve erkek tarafı birkaç gün arayla iki yada üç kez daha gider. Ailenin sonunda razı olacağı düşünülür.

2.6 Söz Kesme

Söz kesme evlilik için atılan ilk adımdır. İki gencin ailelerin rızasıyla bir ömür sürecek birlikteliğe attıkları adımdır. Aranılan gelin adayını bulduktan sonra kız tarafına haber gönderilir. Hayırlı bir iş için gelmek istediklerini duyuran erkek tarafına “Buyursun gelsinler, Hayırlısı olsun” diyen kız tarafı razı olduğunu gösterir.

Kız istemeye mübarek sayılan Perşembe ve Cuma günleri gidilir. Kız istemeye Allah’ın emri Peygamber’in kavli şeraitin hükmüyle başlanır. Erkek tarafı kızını istedikten sonra kız tarafı zaman ister. İlk istemede kız verilmez en az üç defa kız istemek için aynı eve gidilir. Kız tarafı sorup soruşturduktan sonra haber gönderir gün verir ve erkek tarafı hazırlıklı olarak gelirlermiş. Kızın ufak tefek hediyeler ve mutlaka bir yüzük götürülür. Kız isteme tekrar “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle Hasan kızını Ayşe’yi, Hüseyin oğlu Mehmet’e istiyoruz” diyerek üç kez tekrarlar. Kız isteme gerçekleşikten sonra kız tarafı kızını verir ve şerbet dağıtılır. Bu şerbetin adı “ağız tatlılığı”. Şerbet ilk olarak toy babasına yani kızını isteyen kişiye getirilir. Toy babası bir çay bardağı dolu şerbeti dökmeden ters çevirerek çay tabağının üstüne koymalıdır. Bunu yapamayan kişi genellikle ayıplanacağından yetenekli birine yaptırılır. Bu gelenek “Kızını aldım” anlamı taşıdığından önemlidir. Bu işlemden sonra şerbet ev halkına dağıtılır. Şerbeti dağıtımı, kız tarafının kızını verdiği kesin işarettir. Şerbet dağıtılmazsa verilen söz pek geçerli sayılmaz. Bu yüzden erkek tarafı bazen yanında şeker ve su da getirmektedir. Kız isteme merasiminden sonra söz verilir. Düğün için istenilen şeyler konuşur ve kesim kesilir. Şerbetler dağıtılır ve bu işin hayırlı ve iki aile arasında tatlılıkla olması temenni edilir. Kızına getirilen vala kızının yüzüne örtülür ve kız ortaya çıkarılır. Kız yedi yerde temen alır ve sekizincide el bağlar. Gelin tek tek bütün büyüklere bunu yapar ve el öper sonrada geri geri çıkar gider. Kız ve erkek tarafı

kesime başlar. Kesimde başlık parası, çeyizlik yün ve altın miktarı konuşulur. Anlaşıldıktan sonra beh için gün belirlenir. Kız tarafı ve erkek tarafı belirlenen günde alışveriş çıkar.

Söz kesimi ara geçiş özelliği taşıyan bir törendir. Sözü kesilen kız artık “başı bağlanmış kız” olarak tanımlanır ve başkaları tarafından istenmez. Kız isteme işin tamamlanıp şerbet içildikten sonra iki tarafın büyükleri toya oturur. Kız için istenilecek şeyler tek ek sıralanır. Kız tarafı başlık parası isterse arabulucular ilk önce kızın babasını istememe yolunda ikna etmeye çalışır. Eğer kızın babası vazgeçmezse makul bir miktarda buluşulur. Başlık parası geçmişte çokça olmasına rağmen günümüzde ortadan kalkmıştır.

Altın kesilir kaç adet olması gerekiyor üçü bir yerde mi veyahut bilezik olarak mı olması gerektiği konuşulur. Altın genellikle üçü bir yerde, Erzurum burması (gram ya da adet) yüzük gibi altınlar belirlenir. Kız tarafında bulunan toyun en büyüğü isterse “birini senin hatırına bağışladım, bir diğerini güzel yüzlü kızımın hatırına bağışladım” diyerek ne kadar bağışlamak isterse bağışlar ve anlaşılır. Altından sonra kızın çeyizini dizmesi, eksikliklerini tamamlaması için bir miktar para “süt parası” olarak kesilir. Bunun yanında giyecek, ayakkabı, nevresim takımı gibi eşyalar da alınacağına dair karar kılınır. Damat adayı eğer kırsal kesimde kalacaksa yatak döşek yapmak için yün istenir, şehre yerleşecekse yün istenmez. Bunlarda karar kılınarak şerbet içme yani nişan zamanında neyin götürülüp neyin götürülmeyeceği de konuşulur. Nişanda kız evine gelen erkek tarafına atlı denir. Kız tarafı kaç atlı isterse erkek tarafında o kadar atlı getirilir. Eskiden nişanda yapılacak yemeklerin malzemeleri de erkek tarafından istenilmektedir. Günümüzde nişan kız tarafına ait olduğunda böyle bir şey yapılmamaktadır. Aileler anlaştıktan sonra yemek yenilir. Söz için yöresel yemekler yapılır. Etlı yahni, pilav, ayran, feselli ya da bişi gibi yemekler verilir. Yemekler yenildikten sonra gelin ortaya çıkarılır ve “gelin görme” uygulanır. Evden çıkan kişiler sırayla gelini görerek geline hediye de ya da harçlık verilir. Kaynananın ise geline yüzük ya da değerli başka bir eşya bırakması gerekmektedir. Ayrıca o gece erkek tarafından bir kadın kız evinde misafir edilir.

Söz kesmede erkek tarafı gelinin akrabalarına hediyeler götürür. Şerbetten (nişan) önce yün götürülür. Yünler derede köyün genç kızları ve gelinleri tarafından

yıkanır. Yıkanan yünler kurutularak kabarması için dövülerek yorgan yastık olmaya hazır getirilir. Hazır olan yünü yorgan yapmasını bilen kadılar tarafından yapılır ve bir tarafa kaldırılır. Erkek tarafı da altınları alır, gelinin giyimi ve diğer ihtiyaçlarını alır.

2.7 Nişan/ Şerbet İçme/ Beh Değişme

Nişan evlilik için atılan ikinci ve en büyük adımdır. İki ailenin karşılıklı olarak güç gösterdiği meydan gibidir adeta. Büyük nişan olarak adlandırılan bu nişanda iki taraf arasında hazırlanan bohçalar özel olarak getirilir ve toy babalarının ortaya koyarak iki bohçayı ihtişamlı bir şekilde dualar eşliğinde değiştirmesi beh değiştirme olarak adlandırılır. Behler değiştikten sonra iki aile bir olur bu saatten sonra birbirlerinin söküğünü dikmek yanı hatalarını kapatmaları gerekmektedir.

Nişan ertesi bazen uzun bazen kısa sürede erkek evi namusu olan kızı fazla nişanlı bekletmez. Bu yöre halkı tarafından ayıp karşılandığı için düğün kısa sürede yapılır.

2.8 Nişan Alışverişi

Nişan alışverişi toplum tarafından yapılması şart görülen bir gelenektir. Amaç erkek tarafının güç göstermesidir. İlk olarak çevreye alınan gelini göstermek için yapılan alışverişte gelin erkek tarafıyla birlikte çarşıda gezerek boy gösterir. İkinci olarak söz sırasında kesimde kesilen altın, elbise, takı ve çeyizlik eşyaları almaktır. Eskiden bu tür alışverişi erkek tarafı ağırlıklı olarak gelirdi. Kayınpeder kasa da durur gelin ve kaynana alışverişi yapar ve çıkar. Kayınpeder ne alındığını bile sorgulamadan hesabi öder. Bu alışverişe kız tarafından birileri gelirse onlar içinde ayrıca alışveriş yapılır ve bohça hazırlanır. Genellikle etek penye, eşarp çorap, iç çamaşırı sabahlık, terlik namazlık vb. şeyler alınır.

Nişan alışverişinde ayrıca kız evinde yapılacak olan yemek hazırlıkları içinde alışveriş yapılır. Geçmişte kesim sırasında mutfak masrafları erkek tarafına bırakılırsa, erkek tarafı kesimde kesilen bütün mutfak malzemelerini almak zorundaydı. Günümüzde nişan kız tarafından yapılır ve her masraf kız tarafına aittir. Ayrıca günümüzde nişan alışverişine gelin damat ve her iki aileden bir kişi gider. Gelin neyi uygun görürse onu alır aileler karışmaz.

2.9 Bohça Dizme

Nişan töreninin en önemli işi bohça göstermedir. Nişan gecesini bohçalar ortaya konur. Kız bohçası ve erkek bohçası olma üzere. Bu bohçalar toybabaları tarafından yer değiştirilir ve beh değişmiş olur bu şekilde toplu önünde nişan kabul görülür. Nişan beh değişmeden olmadığı için nişanın en önemli unsuru olan beh değiştirmede kullanılan bohçalar özenle hazırlanır. Erkek tarafı nişan alışverişinde aldığı elbiseleri, kumaşları, ayakkabıları olmak üzere hepsini ayrı ayrı hazırlanmış el işlemeli bohçalara koyarak bohça hazırlar. Geline hazırlanan bohçalardan ayrı ailenin büyüklerine de ayrıca bohça hazırlanır. Babaanne, dede, abı, yenge, kız kardeş gibi bütün aile fertleri için bir bohça hazırlanır ve herkesi farklı hediyeler konur. Bohçaların çokluğu erkek tarafının gücünü gösterir. Nişandan önce kız tarafı kendi çevresini toplar, erkek tarafı kendi çevresini ve her iki tarafta bohça hazırlar. Kız tarafı ise damat bohçasını hazırlamak zorundadır. Bu bohçada olmazsa olmaz namazlık, fes ve tespih bulunur. Damadın namazında niyazında olması istenir. Ayrıca pijama takımı, terlik, bir takım elbise, tıraş takımı çorap, kemer gibi eşyalar konur. Hazırlanan bohçalar kızlar tarafından kırmızı kurdelelerle bağlanır. Kız tarafı kesimde eve gelmesi için kaç atlı istediye o kadar “nemer” hazırlar. Nemer kız tarafına atlı olarak gelen ve şerbet içtikten sonra şerbet tepsisine para atan kişilere verilen hediyelere denir. Kız tarafı istedikleri sayıya göre nemer hazırlar. Hazırlanan nemerlerin içinde çorap, namazlık, mendi, fes ve eşler için başörtüsü, el örmesi patik ya da havlu bulunur.

Ardahan’da bohça en değerli sözdür iki aile arasında. İlerde aileler arasında anlaşmazlık olursa yani nişan bozulursa bohçalar geri verilir. “Bohça atma” olarak adlandırılan bu olay bohçaların geri verilmesiyle iki aile arasında ki ilişkinin bozulduğu anlaşılmaktadır. Yüzükler atılsa bile bohça verilmeden nişan bozuldu sayılmaz. Bohçalar geri verildiğinde ise bu iki aile kolay kolay bir daha bir araya gelmez.

2.10 Nişan Zamanı ve Mekanı

2.10.1 Kız Evinde Nişan

Kız evinde nişan geçmişten günümüze kadar devam eden gelenektir. Nişan kız evinde yapılır ve masraflar kesimde kesilirse erkek tarafın alınır, kesilmediyse kız ailesi tarafından karşılanır.

Nişandan birkaç gün önce nişan hazırlıkları başlar. Kızın arkadaşları, komşular ve akrabalar birkaç gün önce gelerek hazırlıklara yardım eder. Erkek tarafından gelecek atlılar için ayrı oda hazırlanırken kadınlar için ayrı oda hazırlanır. Bohçalar hazırlanır ve sandıkların üzerine dizilir. Bu şekilde nişan yapılacak yer hazırlanmış olur.

2.10.2 Salonda Nişan

Ardahan'ın köylerinde yaşayan halk nişan merasimlerini geleneklerine göre evlerinde yapsa da merkezde yaşayan aileler nişan için evin küçük olması durumunda nişanı salonlarda yapmaktadırlar. Günümüzde sık sık salonda yapılan nişanlarda karşılaşmaktayız. Salonda yapılan nişanın bütün masrafları kız tarafına aittir.

2.11 Nişan Daveti

Nişana davet etme bir hafta önce ya da 3 gün önce yapılmaktadır. Nişanın tarihi belli olduktan sonra 13-14 yaşlarında bir çocuk bütün köyü dolaşarak köylüyü nişana davet eder. Bazı köylerde sadece yakın akrabalar ve komşular davet edilirken bazı köylerde birlik ve beraberlik çok olduğu için ayırım yapılmaz bütün köy davet edilir. Bütün köyün davet edilgi nişan kapı önünde çalgılı yapılır. Gelen insanlar oynasın diye ve bolca yemek yapılır. Merkezde yapılan nişan törenlerinde davetiye kullanılarak misafirler nişana davet edilir. Kız tarafından bir erkek davetiyeleri kişilere dağıtarak nişana beklediklerini söyler.

Köy yerinde yapılan nişanlara yaşlı insanların daveti daha farklı olur. Kızın annesi ya da babası giderek “bu mutlu günde seni de büyüğümüz olarak orda görmek isteriz” der. Yaşlı insanlar ancak bu şekilde katılır nişana aksi takdirde katılmazlar.

2.12 Büyük Nişan

Ardahan'da merkezde oturan kişilerin yaptıkları nişan töreni hemen hemen her şehirde olduğu gibi standart bir hal almıştır. Gerek kız evinde gerekse salonda yapılan nişanlarda gelin ve damat kendileri için ayrılmış sandalyelerde oturur. Aile büyükleri tarafından nişan yüzükleri takılır. Oğlanın en genç ablası ya da küçük kız kardeşi üzerinde nişan yüzüklerinin bulunduğu gümüş tepsiyi tutar. Gelin ve damat ayağa kalkar. Damadın babası/amcası/dayısı önce kızın nişan yüzüğünü takar. Sonra da erkeğinkini takar. Kırmızı kurdeleyle birbirine bağlı olan yüzüklerin kurdelesini makasla kesilir. Yüzüklerin takılmasından sonra gelin ve damat bütün misafirlere “hoş geldiniz”de bulunurlar. Davetliler de gelin ve damadı tebrik ederler. Fotoğraf çekme

faslından sonra erkek tarafının getirdiği tatlılar yenir. Tatlılar genelde erkek ve kız tarafının genç erkekleri tarafından önce erkek misafirlere sonra da bayan davetlilere ikram edilir. Salonda yapılan nişanlarda ise bu görev salon garsonlarına düşer.,

Geçmişten günümüze kadar büyük bir gelenek görenek yumağıyla gelen nişan töreni Ardahan'ın köylerinde canlılığını hala korumaktadır. Söz günü belirlenen tarihe göre nişan hazırlıkları yapılır ve erkek tarafı nişanın olacağı güne bir gün kala atlı toplar. Akşamdan kimlerin atlı olarak götürüleceği belirlenir ve o kişilerin evine giderek “sabah nişanımız var, atlı olarak gelir misin ?” diye sorulur. Kabul eden kişiler belirlenir. Eskiden at üzerinde bulunan erkeğin kardeşi yada bir arkadaşı bu atlı gelecek kişilerin evine giderek bütün atlı gelenekleri toplar ve damadın bulunduğu eve getirir. Erkekler önde kadınlar arkada büyük bir ihtişamla kız evine gidilir. Bu gidişte her kadının kucağında bir bohça bulunur, eğer kız evi uzak ise bohçaların düzeni bozulmasın diye araba temin edilir.

Kız evine gelen misafirler karşılanarak içeri alınır. Erkekler için evin en büyük odası hazırlanır ve gelen atlılar buraya alınır. Bir süre sohbet edildikten sonra nişan merasimi başlar. Ardahan'da nişan yüzüklerle yapılmaz bohçalarla yapılır.

Nişan yapılırken önce “beh değiştirme” denilen kız ve erkek bohçaları değiştirilir. Kız bohçasında erkek tarafına alınan hediyeler ve damada alınan hediyeler bulunmaktadır. Kızın kendi çeyizinden çıkarılan bohça el işlemeli olup, kırmızı kurdele ile bağlanmış olur. Erkek bohçasında ise kızın ailesine ve kıza alınan hediyeler bulunur. Birden fazla bohça yapılır ama nişan gecesi sadece gelin ve damat için yapılan bohçalar ortaya gelir. Toy babası denilen kişiler kız tarafının en yaşlısı ile erkek tarafının en yaşlısı olan kişilerdir. Kız ve erkek tarafının toy babası olan kişiler ortaya çıkar. Gelin ve damadın bohçası iki gencin kucağında getirilerek kalabalığın ortasına konur. Kız bohçanın yanında kız tarafının toy babası durur. Onun karşısında damat bohçası ve diğer toy babası yer alır. Gelin ve damadasihatler, dualar ve övgüler eşliğinde bohçaları birbirlerine vererek, yerlerinin değiştirirler. Bohçalar değiştikten sonra açılır ve içindekiler odada bulunan herkese tek tek gezdirilerek gösterilir. Kesimde kesilen altın başta olmak üzere alınması gerekenlerin alınıp alınmadığı herkese gösterilir. Beh değişiminden sonra kız ve erkek ortaya çıkar yüzükler takılır ve nişan gerçekleşmiş olur. Yüzük takılırken makas kesmiyor denilerek para alınır. Ayrıca gelin içeri

girmeden önce onun önünde bir kişi gelir bu kız kardeşi veya arkadaşı olabilir. Gelini ortaya çıkarır ve gelin gösterme parası alır. Gelinin önünde yürüyerek odada bulunan herkese temen alır ve el öper. Gelin onun arkasından onun yaptıklarını aynen yapar. Yüzükler takıldıktan sonra şerbet dağıtımı başlar. Odada bulunan kişilere kız kardeş veya ailen biri olan bir kişi tarafından şerbet dağıtılır. Herkes şerbetini içtikten sonra aynı kişi baştan başlayarak tepsi gezdirir. Onun arkasından da boş bir tepsi daha gelir. İlk kişi tepsiyi uzatır atlı denilen erkek tarafı tepsiye önceden belirlenen miktarda para atar. Baştan sona kadar gezen ilk tepsi parayı toplarken ikinci tepsi boş bardakları toplar. Bu geleneğe “tepsi gezdirme” denir. Nişanda dağıtılan şerbeti içmemek büyük saygısızlık olarak görülür.. Nişan bittikten sonra tepsiye para atan atlıların hepsine tek tek nemer olarak hazırlanan hediye dağıtılır.

2.13 Nişanlılık Süresi

Ardahan’da nişan süresi uzatılmaz. En geç altı ay olarak görülen bu nişanlılık süresi bile fazladır. Eskiden iki ay içinde düğün yapılması beklenirdi bunun sebebi hayırlı işlerin fazla bekletilmemesi gerektiği ve iki aile arasına soğukluk girmeden yapılması gerektiğindendir. Ayrıca nişanlanan kız artık erkek tarafının namusudur ve ne kadar fazla kız evinde kalırsa erkek tarafı o kadar çok ayıplanır ve toplumdan dışlanır. Nişanlılık süresi okul, askerlik ve ölüm gibi istisnai durumlar hariç uzatılmamalı ve kısa zamanda yapılmalıdır. İki aile nişandan sonra bir araya gelerek düğün tarihini belirler. Kısa zamanda yapmak için düğün hazırlıklarına başlarlar. Eskiden kızın babası gurbette çalışıyor olsa bile erkek tarafı düğün yapabiliyordu kız babasını beklemeden. Ayrıca damadın askerde olduğu sırada bile düğün yapılarak gelin damat evine götürülürdü. Bütün bunlardan da anlayabileceğimiz gibi nişan yüzükleri takıldıktan sonra erkek tarafı düğünü istedikleri zaman yaparak kızı erkek evine götürebilir. Günümüzde ise bu süre gelin ve damadın kararına bırakılır. İstedikleri zaman evlenebilmektedirler.

2.14 Damat Bohçası

Nişandan önce kız için hazırlanan gelin bohçaları nişan günü kız evine getirilir. Kıza erkek tarafından kaç bohça geldiği, bu bohçaları kimlerin hazırladığı belirlenir. Nişandan bir hafta yada birkaç gün sonra kız evinden erkek evine bohça gider. Bu bohçaya damat bohçası denir. Bu bohçada daha öncede bahsettiğimiz gibi nişan alışverişinde alınanların yanında el emeği olan eşyalarda olur. Bazı köylerde bu bohça

götürme işlemini gelinin abisi yada erkek kardeşi yapar. Ayrıca çere ve kolonya da götürülür. Bazı köylerde erkek tarafı için hazırlanan bütün bohçalar o gün götürülebilirken bazılarında sadece damadın bohçası gider. Geriye kalan bohçalar daha sonradan verilir.

2.15 Nişan Atma

Nişan bozulmasına eskiden çok az rastlanırken günümüzde daha fazla rastlanmaktadır. Nişan bozulursa nişanda takılan takıları verip vermemek kız tarafına bağlıdır. Nişan bozulması bohçanın geri gönderilmesiyle anlaşılır. Nişanı atan taraf nişanda getirilen bohçayı diğer eve götürür. Bohça gönderme ayıp ve ağır olduğu için eskiden büyük kavgalara neden olmuştur. Nişanı bozan erkek tarafıysa kızın evlenmesi biraz zor olmuştur. Günümüzde ise nişanı bozulan kişiler genellikle daha sonra evlenmekte sıkıntı çekmemektedirler.

2.16 Gelin Görme

Nişanlılık sürecinde gelin görmeye gidilir. Gelin görmeye eli boş gitmek ayıp karşılanır. Nişandan birkaç gün sonra damadın annesi varsa kardeşleri birkaç da komşuyla gidilir. Geline hediye, kazak, etek, penye, yazma, çerez, çikolata ve meyve götürülür. Eskiden genellikle gümüş bilezik ve kolye alınmıştır. Bu geleneğe “gelin görme” denir. Gelin görüldükten sonra evden çıkarken ayrıca geline harçlık etmesi için para verilir

2.17 Bayramlık Götürme/ Bayramçalık

Ardahan’da nişanlılık süresi içerisinde bayram girerse, damat tarafının gelini görmeye gitmesi gerekir. Bu geleneğe “bayramçalık” adı verilir. Gelin artık erkek tarafının namusudur ve her türlü harcamasını nişanlısı tarafından karşılanır. Ramazan bayramı ya da kurban bayramından birine gelen bu nişanlılık süresi damat tarafını bir takım gelenekler bekler. Bayramdan birkaç gün önce geline bayramda giymesi için kıyafetler alınır; başörtüsü, etek, kazak, ayakkabı vb. bunların yanında ilk bayram olduğu için mutlaka şeker kolonya, tatlı ve kına götürülür. Kına, gelinin bayramda eline kayılması için özellikle getirilir. Bu bayram kurban bayramına denk gelirse, bir koç alınır. Alınan koç süslenir ve boynuna tam altın takılarak kız evine götürülür.

2.18 Yatak Hazırlama

Söz kesiminde kız tarafı gelin çeyiz yatağı için erkek tarafında yün ister. İstenilen yün nişanlılık süresinde alınır. Alınan yünlerin yıkanması ve gelin yatağının hazırlanması için çeşitli uygulamalar yapılır. Köylerde yün yıkamadan bir gün öncesinden köyün genç kızlarına ve bu işi iyi bilen yaşlılara söylenir ve davet edilir. Kızlar bir araya gelerek yünler eğlenilerek yıkanır. Yıkanan yünler kurutulur. Kurutma işlemi sırasında iş bölümü yapılır kimileri yünleri çubuklarken kimileri daha yumuşak ve kabarıkolması için elleriyle didikler. Yaşlılar ise yatağın iç bezini ve dış bezlerini kese biçerler. Daha sonra türküler eşliğinde yataklar hazırlanır ve dikilir. Bazı köylerde ilk çocuk erkek olsun diye yatak yapılır yapılmaz yataktan erkek bebek yuvarlatılır. Ayrıca mutlulukları daim olsun diye yatağın ve yorganın içine kesme şeker atarlar. Yatak hazırlama işlemi bitince yardıma gelen bütün genç kızlara hediye verilir.

2.19 Çeyiz ve Saçı

Kız çocukları için çeyiz düzme âdeti ülkemizin her tarafında olduğu gibi Ardahan'da da en çok önem verilen şeydir. Çeyiz içerisinde kız tarafında yapılan işlerin ağırlığını el emeği ile yapılan işler oluşturmaktadır. Bunlar biraz da bölgenin şartlarına göre şekillenmekte, daha çok patik, çorap, tülbent, havlu, namazlık, halı, leçek, kazak vs. olup bizzat kızın kendisi tarafından hazırlanmaktadır. Yatak odasında yatak, yorgan ve yastık yapılır. Kızın çeyizi düğünden bir hafta önce kız evinde sergilenir. Bu geleneğe “saçı” adı verilir. Bütün köy halkı kız evine gelerek sergilenen çeyize bakar. Genellikle hediye getirirler. Kızın çeyizindeki eksiklikler tamamlanır. Gelenlere yiyecek ve içecek ikram edilir. Sergilenen çeyiz üç gün serili kalır. Kızın arkadaşları tarafından toplanılır ve erkek evine götürülür.

Çeyiz erkek evine götürülmeden önce çeyiz yazma işlemi yapılır. Kız çeyizinde bulunan her şey tek tek kız ve erkek tarafından şahitler huzurunda yazılır. Bunun sebebi ilerde boşanma olursa kızın çeyizi rahatlıkla geri alınabilir. Kız çeyizi ve karşısında değeri yazılan liste kız babasına verilir.

Çeyiz götürülürken her yerde olduğu gibi sandığın üstüne oturma âdeti vardır. Sandığın üstüne oturanlar hediyelerini alırlar. Sandığın üstüne gelinin kardeşi oturuyor. “Sandığa oturma”, “kapı basma”, “kazan açma”, “kol tutma”, “ayna tutma” gibi geleneksel uygulamalar sonucunda oğlan tarafından, daha çok oğlanın babasından

alınan paraya “peşkeş” deniyor. Peşkeş erkek babasından alındığı gibi sağdıçtan da alınır.

2.20 Sağdıç

Anadolu’nun birçok yerinde müşterek olarak kullanılan “sağdıç” kelimesi Oğuz grubunda düğün (evlenme) geleneğinde güveye arkadaşlık eden kimse anlamını taşır. Başkurlarda “güvey bölgesi,” Kırgızlarda “güvey yiğidi,” Doğu Türkistan’da “güvey adası” (İnan 1998: 300-302) sağdıç için kullanılan ifadelerdir.

Ardahan’da damadın yanında olan bu kişiler “sağdıç” olarak bilinir. Ardahan düğünlerinde eskiden beri damadın yanında olan, düğünde damada yapacaklarını öğreten kişiye sağdıç denir. Eskiden sağdıç mutlaka evli kişilerden seçilirken günümüzde damadın bekar arkadaşlarından biride olmaktadır. Sağdıçın en önemli görevi gerdek gecesinde yapması gerekenleri uygun bir şekilde damada anlatmasıdır. Ayrıca kız evindeki düğünde müjde yastığı çalma görevi de sağdıçındır. Eğer çalmayı başaramazsa satın almak zorundadır. Sağdıçın düğünde yapması gereken görevleri şunlardır:

- Damada gerdek gecesi hakkında bilgiler verme,
- Kız evinde gelin çıkarırken sandığa oturma, kapı basma, bel bağlama gibi bütün uygulamalar yapılırken bahşişleri verme,
- Kız evinde bahşiş almak için damadı kaçırmak isteyenlere karşı damadı koruma,
- Kız evinde kızın yengesi tarafından yapılan müjde yastığı çalma, yada satın alma,
- Kuaför masraflarını karşılama,
- Kız yengesinin getirdiği yemekleri gençlerle yemek ve yengeye bahşiş verme

Ardahan’da eskiden sağdıç olmadan düğün yapılmazken günümüzde sadece sembolik sağdıçlar görevlendirilmektedir. Bu sağdıçlar sadece düğünün organizasyonu ile ilgilirlenir. Günümüzde sağdıçlar gelin ve damadı gerdek konusunda artık bilgilendirmemektedirler. Bilgi çağında insanların bir şeyler öğrenmeleri sadece başka kişilerin tecrübeyle değil bilgiyi edinmenin başka yollarından da gerçekleşmektedir.

3.Düğün Sırası

3.1 Atlı Gelme

Ardahan düğünlerinin belkide en gösterişli, en güzel geleneği “atlı gelme” geleneğidir. Atlı erkek evinden kız evine giden kişilere denir. Kız evinde yapılacak düğün için erkek evinde atlı toplanır. Sabah erkenden gelen davul zurna ekibi damadı da alarak köydeki her eve tek tek gider. Bu evlerden düğüne atlı olarak gelecek kişileri evinden davul zurna eşliğinde alır ve damat evine götürür. Bütün bu atlıların atları en güzel şekilde süslenmiş ve düğüne hazırlanmış olmalıdır. Düğün anı köyde oluyorsa bütün bu atlı grubu öncelikle köy içinde at sürerek kız evine gelir. Ancak uzaktan bir köye gidilecekse atlılar yarış halinde kız evine at sürer. Kız evinde de hazırlanan atlılar da yarı yolda erkek tarafını beklediği için herbir atlı birbirine karışarak kız evine at sürer. Atlıların gelmesiyle davullar çalar ve kız evinde düğün başlar. Eskiden kız evinde düğünlerde tulum çalarak türküler söylenirdi. Günümüzde orkestra çalmaktadır.

3.2 Kına Yemeği

Kız evinde yapılan düğünde babanın durumuna göre inek yada tosun kesilerek düğün yemekleri yapılmaktadır. Eskiden de durumu iyi olan herkes hayvan kesermiş düğünlerde. Etki yemeklerin yanında pişi, kete, pağaça, feselli gibi yöresel yiyeceklerde mutlaka bulunmuş düğünlerde. Günümüzde ise et kavurma, pilav, ayran ve salata verilmektedir.

3.3 Kına Gecesi

Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden biri de “kına gecesi”dir. Kına gecesi gerdekten bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılır. Kız kınası kadar yaygın olmasa da bazı yerlerde damada da kına yakılmaktadır (Örnek, 2000:194). Yörede kına gecesi eskiden kadınlar arasında türküler eşliğinde yapılmaktayken günümüzde kadın erkek bir arada yapılmaktadır. Gelinin elinin içine kına konulurken erkeğin küçük parmağına konulmaktadır.

“Kına yakmak Türk inançlarında seçilmiş adak edilmiş olanı gösterir. İnanca göre o işareti taşıyan canlı ve cansız varlıkların mukâddesliğine inanılır ve onlara dokunulmaz” (Kalafat 2006: 160). Askere, hacıya, kurbanlık koyun/koça, geline, damada kına yakmak onları diğerleri arasından seçmek anlamını taşır. Kınanın

cennetten çıktığına inanılan Ardahan’da bütün özel gün ve gecelerde kına yakılır. Kına yakan kişi diğer kişilerden ayrılarak kutsal sayılır.

Halk hekimliğinde tedavi ve güzellik malzemesi, halk türküsünde konu, halk şairinde ilham kaynağı olan ve düğün geleneğimizin kına gecelerine adını veren kına, aynı zamanda folklorumuzun en eski ürünlerinden biridir (Köse, 2005:659)

Zira Dedem Korkut Hikâyelerinde kınaya yapılan atıflar, çok daha eski geçmişlerde geleneğe girdiği kanaatini telkin ediyor. Tepegöz’ün Basat tarafından öldürülüşünün anlatıldığı bölümde, “Elcügezi kınalı kızcağuzları çok yemişem Karışcukları tutdu ola gözüm seni...” ifadesi vardır. Bamsı Beyrek’in gerdek çadırının yıkılarak tutsak alınmasının sonucu ana atası evindeki olaylar anlatılırken, “...Bay Büre Begün dünlüğü ban altun an evine şiven girdi. Kızı gelini kas kas gülmez oldu. Kızıl kına ağ eline yakmaz oldu” ifadesi, kına yakma olayının o tarihteki sebep kavramları ile bugünkü arasında hemen hemen hiç fark olmadığını gösterir (Köse, 2005:660)

Ardahan geleneklerinde kına yakmak önemlidir. Ardahan’da halk sünnet olan çocuğu Allah yolunda olsun diye kına yakar, askere gideni vatana kurban olsun diye kınalar, koçları Allaha kurban ederken kınalar, kadınları ise koca evine kurban olsun diye kınalar. Eskiden eline kına yakılan gelinini arkasından kapı basılırdı. Kına gecesinin olduğu gece gelinin baba evindeki son gecesidir ve ertesi sabah gelin bu evden geri dönmek şartıyla çıkar. Eli kınalı gelin bu evden koca evine kurban olur ve bu kapına ona tamamen kapanır.

Kına gecelerinin en görkemli anı ise “yüksek yüksek tepelere” ile başlayan meşhur kına Türküsü eşliğinde yakılan kınadır. Söz konusu ritüelin en dikkat çekici tarafı ise, bir tepsi içerisinde getirilen kınanın yanan mumlarla süslenmiş olmasıdır. Ayrıca ellerinde mum tutan kızların gelin kızın etrafında çember oluşturarak dönmeleri de dikkate değerdir. Yaşar Kalafat’a (2007: 258) göre kına tepsisine yakılan mum, ateşin kutsiyetindedir. Hayatın bütün geçiş dönemlerinde olduğu gibi düğünlerde de ateş kültürünü görmekteyiz. Kına gecesinde yakılan mumlar tepsiler içerisinde gelinin etrafında dolaştırılır. Gelinin damat evine gitmeden önce ateşin koruyucu ve temizleyici gücünden yararlanarak kötü ruhlardan korunur. Gelin damat evine gitmeden önce kendi evinde bulunan ocaktan ve atalarından izin alır. Damat evine giderkende eve girer

girmez damat evinin atalarına ve ocak iyelerine saygıdan ateşe yağ atar. Bazen şerbet döker, bunlar damat evini koruyan ocak iyelerine ve ataların ruhuna kendini kabul ettirmek için yapılan ritüellerdir.

Düğün günü gelin ve damadın yakılan mumlar arasından ve maytaplar arasından geçirilmesi tesadüf değildir. Ardahan'da yapılan bu geleneğin ateşin koruyucu ve temizleyici gücünden desteklendiğini görmekteyiz.

Ardahan düğünlerinde iki yenge bulunur. Bunlardan biri damadın yengesi diğeri gelinin yengesi. Seçilen yengelere düğünde büyük sorumluluklar verilir. Damadın yengesi kız evinde yapılan düğünde gelinin her şeyiyle ilgilenmek zorundadır. Gelinin gelinliğini götürmek, giydirmek ve yanından ayrılmamak zorundadır. Ayrıca kına gecesinde alınacak her şeyi yenge almak zorundadır. Kına, çerez, kuru yemiş, bisküvi vb. kız evinde yapılan düğünde yanı kına gecesinde yapılan masrafların çoğu damadın yengesi tarafından karşılanır. Kınada getirilen ve dağıtılan kuruyemiş yengenin isteğine göre para karşılığında da verilebilir. Gelinin kınası yakılırken“ kına ezme” geleneği de hala geçerliliğini korumaktadır. Dışarıda eğlence varken içeride kızlar toplanır. Damadın yengesi kınayı ezen kişiye önce hediyesini vermek zorundadır. Para yada altın yüzük alınan kişi kınayı ezmeye başlar. Bu kişi çoğu zaman gelinin kız kardeşi ya da yakın akrabası olur. Kınayı ezen kişi kınanın ezilmediğini suyun olmadığı söyleyerek bahşiş alır. Bazı köylerde bahşiş yerine kınayı ezen kişiye altın yüzük hediye edilir. Kınalar ezilir büyük bir tepsi içine konulur ve yengenin getirdiği mumlar yakılır. Odada bulunan kız sayısı kadar tepsi çıkarılır. Getirilen tepsilere damadın yengesi çerez doldurur. Her kıza bir tepsi verilir ve o tepsilere de mum yakılır. Yenge hediye olarak getirdiği mendilleri çıkarır ve başta kına taşıyan kız olmak üzere her kıza bir tane verilir. Önde kına taşıyan kişi arkasında diğerkızlar türkü söyleyerek dışarı çıkar. Gelin bir kolunda damadın yengesi diğerkolunda kızın yengesi dışarı çıkarılır. Gelin önceden hazırlanan yere oturtulduktan sonra, ağılatılana kadar türkü söylenir.

Şehirde kına gecesinde okunan diğerkına türküleri de şunlardır:

Kınayı getir aney

Parmağın batır aney

Bu gece misafirem

Koynunda yatır aney

Havada var ceferler

Cefere su serperler

Irak yoldan geleni

Terli terli öperler.

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrın aşrın memlekete kız vermesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun

Ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim.

Annemin bir atı olsa binse de gelse

Babamın yelkeni olsa açsa da gelse

Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse

Uçan da kuşlara malum olsun

Ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim.

Gelin ağlayınca eline kına koymak için kızlar gelir. Gelinin elini açmaması üzerine damadın yengesi yada annesi tarafından eline altın konulur ve kına yakılır. Kına yakıldıktan sonra gelin oyuna kaldırılır. Damadın yengesi bu sırada getirdiği çerezi gelen davetlilere dağıtmaya başlar. Erkek davetlilere ise seçilen bir kişi beline büyükçe bir çarşaf ya da masa örtüsü bağlar. Çerezi içine çarşafa doldurup misafirlere dağıtır. Eskiden kadın ve erkekler ayrı ayrı yerlerde oynarken günümüzde ise hepsi bir arada oynamaktadır. Kız evinde yapılan düğün bittikten sonra misafirler dağılır. Erkek tarafından getirilen kişiler köylüler tarafından evlerine götürülür. Atlılar gittikleri evde o gece misafir olurlar.

3.4 Gelin Çıkarma

Ardahan'da düğünler 3 gün yapılmaktadır. Birinci gün kız evinde yapılan düğündür ve akşamında kına yakılır. İkinci gün öğlene kadar kız evinde olup ardından oğlan evinde yapılan düğündür. O gece köyde kalan atlılar sabah erkenden kız evinde toplanır ve kız kuaförden gelene kadar kız evinde çalgı çalınır. Gelin, gelinin kız kardeşi ve akrabalarından en az üç kişi kuaföre gider. Hazırlanan gelin baba evine gelir. Gelinin baba evinden çıkışı birçok ritüeller gerçekleşir.

3.4.1 Bel Bağlama

Gelinliğiyle baba evinden çıkacak olan gelinin beli erkek kardeşi tarafından üç defa dolandıktan sonra kırmızı kurdele ile bağlanır. Beli bağlayan kardeşe peşkeş verilir. Her köyde bu peşkeş para olarak görülse de Ardahan Ölçek köyünde bel bağlamada erkek kardeşe tabanca verildiği görülmüştür. “Koruduğum kız kardeşi sana emanet ediyorum karşılığında senden sağlamlık alıyorum” diyerek tabanca alınır.

3.4.2 Kapı Basma

Gelin baba evinden çıkarken birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bunların başında kapı basma gelmektedir. Gelinin arkadaşları, aileden biri ya da herhangi biri o anda gelinin dışarı çıkacağı odanın kapısını basar. Kapı açılmıyor diyerek bahşiş ister. İstenilen bahşiş alındıktan sonra kapı açılmaktadır.

3.4.3 Sandığa Oturma

Gelin sandığı; gelinin baba evinden götürdüğü değerli eşyaların içinde olduğu önemli bir kutudur. Gelinin çeyizi bazen gelinden önce gider ve gelinin odasına konulur. Ancak sandık gelinle birlikte baba evinden çıkmak zorunda olduğu için o

durmaktadır. Gelin evden çıkarken bir kişi gelinin sandığının üstüne oturarak “sandık kalkmaz” der. Bunun üzerine toy babası ya da sağdıç gelerek sandığa oturan kişiye bahşiş verir. Böylece sandık alınır ve erkek evine doğru yola çıkılır.

3.4.4 Müjde Yastığını Çalma Geleneği

Kız evinden giderken unutulmaması gereken bir diğer gelenek müjde yastığını çalma. Gelinin yengesinin hazırladığı yastık erkeğin sağdıçına satılmaya çalışılır. Sağdıç, oldukça pahalı olan yastığı satın almak yerine çalmaya çalışır. Sağdıç yastığı çalmayı başaramazsa olaya damadın yengesi girer ve yastığı çalmaya çalışır. Yastık bazen çalınır bazen çalınmadan kız yengesi tarafından damat evine getirilir. Eğer yastık çalınmazsa bu ayıp karşılandığı için satın alınır. Yastığı satın alan sağdıç yastığı damadın babasına verir ya da satar.

3.4.5 Damadın Yengesinin Kız Evinden Demir Çalması

Damadın yengesi kız evinden çıkarken evden gelinin nasibini toplamak için demir olan herhangi bir şey çalmaktadır. Bu genellikle çatal bıçak gibi gereçler olur. Yenge çaldığı kaşıkları kız evinde göstermemeye çalışır. Kız evinin ayıbı olarak görüldüğü için, dost olacağı evde göstermesi hoş karşılanmaz. Çalınan kaşıklar kız erkek evine inerken ortaya çıkartılır ve bunlarla oynanır. Yengenin ortaya çıkardığı kaşıklarla yengenin itibarı artar. Ancak bazı yengeler kız evindeyken bu kaşıkları ortaya çıkarır ve gelin arabaya binerken gelinin önünde oynar. Bu yengenin itibarını arttırırken kız evine karşı saygısızlık olur.

3.5 Papağa Kalkma

Kız evinden çıkan atlıların erkek evine doğru yaptığı yarışa papağa kalkma denir. Eskiden en çok uygulanan uygulama budur. Erkek tarafından kız evine gelen atlılar bir gece burada kalırlar. Damat evinden gelen atlıların atları en gösterişli atlar olur ve iyi yarışçılardır. Kız evinden erkek evine doğru yarışa giren atlılardan ilk önce erkek evine vararak düğün alayının geldiğini haber veren atlıya çeşitli hediyeler verilir. Erkek evine birinci gelen kişi için rengârenk vala, para vb. hediyeler verilir. İkinci ve üçüncü gelene ise kazma pağaça verilir.

3.6 Gelin Erkek Evine Girerken Uygulanan Pratikler

Erkek evine getirilen gelin eskiden at üstünde getirilirdi. At üstünde getirilen gelinin başında kırmızı vala örtülür. Yanında iki yenge bulunur. Her iki yengenin

boynunda yeşil vala takılı olur ve yenge oldukları bu şekilde anlaşılırdı. At üstünde gelen gelin alayının önüne koyun sürüsü sürülür. Gelin at üstündeyken bu koyun sürüsünün içinden en iyisini tek eliyle bir seferle tutarak atın üstüne çıkarmalıdır. Gelin bunun yapabildiyse babası güçlü bir gelini olduğu için gurur duyar. Çoban ise, o koyunu ya da koçu geline hediye eder. Eğer gelin koyunu kaldıramazsa kayınpeder o koyunun parasını verir. Parası verilen koyun gelin için alınır ve gelin attan inmeden koyun gelinin ayağına kesilir.

Gelin attan inerken ayağının altına kara kazan koyulur ve üzerinde bir çay tabağı konulur. Gelin tek seferde bu tabağı kırarak içeri girmelidir. Eğer kıramazsa kız yengesi vurarak kırmaktadır. Kazan koyma geleneği halen devam etmektedir ve günümüzde gelin kuaförden gelince önüne konulur.

Ayrıca gelin erkek evine girmeden önce gelinin eline hamur verilir ve gelin bu hamuru evin eşiğine sürer. Geldiği eve bereketiyle gelmesi için yapılan bu uygulama günümüzde de hala uygulanmaktadır.

Gelin eve girerken uygulanan bir başka uygulama ise gelinin ağzına bal sürme geleneğidir. Bunu kaynana ya da erkeğin yengesi yapar. Gelinin ağzına çalınan bal gelinin yeni geldiği eve tatlı diliyle gelmesi için yapılır. Her daim tatlı dilli olsun kimsenin kalbini kırmaması istenir. Gelin eve girmeden önce gelinin başına çerezserpilir. Gelin arabadan inerken ya da at üstündeyken evin çatısında yani bacasında bulunan kişi gelinin başından aşağı saçı saçar. “Saçı yabancı soya mensup olan bir kızı kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır” (İnan 2000: 167). Bu saçı içinde şeker, fındık fıstık, pirinç, buğday gibi şeyler bulunur. Bu gelenek damat evine gelen gelinin ayağının bereketiyle gelmesi için yapılmaktadır. Bu aileye gelin olan kız bu ocağın atalarının ruhuna kurban vererek kabul edilmek istenmektedir. Ocak bir soyun devamının sağlayan yerdir. Ocağın ruhlarına kendini kabul ettiremezse bu soyun çocuğunu taşıyamayacağına inanılır.

Bir şeyi kabul etmek ve kutsamak için kurban adanır. Kurbanlar kanlı ve kansız olmak üzere ikiye ayrılır. Saçı da bir nevi kansız kurban olup “Her kavmin kendi

emeğiyle kazandığı, en kıymetli, en mübarek saydığı nimetlerden biridir” (İnan 2000: 100).

Anadolu ve diğer Türk halk gelenekleri arasında sıkça rastladığımız saç, “darı” olarak da bilinir. “Türk geleneğine göre gelin güvey evine gelince avludan para, şeker, buğday, darı, vs. saç serpilir. Gelinin başına atılan bu saç, düğüne katılanlar ve özellikle çocuklar kapışır. Buradaki paranın servet, şekerin ağız tadı, buğday ve darının da nimet duası için remz olduğu sanılır. Saç için para ve şeker bulamayanlar ve gerçekten fakir olanlar yalnızca darı serperlermiş. Türk dilindeki ‘darısı başına’ deyişi de bu âdetin yadigârıdır. Darısı başına demek, ‘Senin başına evlilik saçısı saçılın. Sen de mutlu ol.’ anlamını taşır. Şimdilerde her iyi temenni için ‘darısı başına’ denilmesinin sebebi budur” (Pala 2010: 107)

Değirmendere köyünde gelin eve girerken diğer köylerden farklı olarak damat çatıya çıkar. Elinde bulunan bir poşet elmayı aşağı saçar. Gelin eve girerken elinde tuttuğu son elmayı gelinin üzerine bırakır. Bu elmayı yere düşmeden kim havda yakalarsa, o kişiye peşkeş verilir.

Gelin erkek evinde uyguladığı pratiklerden biride erkek yengesinin becerisine bakar. Kız evinden çıkarken erkek yengesi kız evinden demir olan herhangi bir şeyi çalması gerekir. Bu çalınan şey genellikle kaşık olur. Eğer kimse fark etmeden çalabildiyse erkek evine girerken bu kaşıkları çıkarır ve kızın önünde oyun oynamaya başlar. Bu kaşıkların kız evinde ortaya çıkarılması büyük saygısızlık olarak görülürse, damat evinde yengenin marifetinin göstergesidir. Kaşık çalma geleneği gelinin baba evinde ki sağlam, güçlü ve güvenilir karakterinin damat evine getirmesi içindir. Demirin koruyucu iye olduğu ve geline musallat olmuş kötülükleri dışarda bırakması için böyle bir işlem yapıldığı düşünülür

Gelinini erkek evine girerken yapılan uygulamalardan biride ayna tutmaktır. Kaynana ya da damadın yengesi tarafından gelinin yüzüne tutulan ayna gelinin içinin ve dışının bir olması için yapılmaktadır.

Gelin eve girerken eşığe basmadan içeri girmesi gerekir. Bu yüzden kızın yengesi burada geline bunu hatırlatmak zorundadır. Gelinin eşığe basması saygısızlık olarak görülür. Eski Türk inancında atalara evin girişine gömülür ve eşik atanın yattığı

yer olarak bilir. Bu yüzden Ardahan’da eşiğe basmak büyük saygısızlıktır. Gelinde erkek evine girerken saygısızlık etmemek için eşiğe basmaz.

Bu kadar uygulamadan sonra gelin nihayet içeri girer ve evin bir köşesinde ayakta durur. Gelinin oturması için damadın babasının gelerek geline hediye vermesi gerekir. Bu hediye genellikle bir inek ve danası, bir çift tosun ya da bir evin tapusu olur. Erkek tarafının durumuna göre değişen bu hediye gelinin eve gelişini kutlama ve evi kendi evi olarak bilmesi için yapılan uygulamadır. Hediye gelin tarafından kabul edilir. Gelintemen alarak kayınpederinin elini öper. Kayınpederi oturması için izin verdikten sonra gelin oturur.

Gelin o evin en büyükleri olan dede, nene, kaynana, kayınpeder geldikçe ayağa kalkmak ve temen almak zorundadır. Gelin içeri giren kişinin karşısında temen aldıktan sonra el bağlayarak önünde durur. Her gelen geline bir hediye sunar ve oturması için izin verir. Gelin, büyükler izin vermeden oturamadığı için bu şekilde üç dört saat ayakta bekletilen gelinler bulunmaktadır. Özellikle yaşlı neneler gelinin dayanıklılığını, sabrını ve saygısını ölçmek için gelinin oturmasına izin vermez.

Damat evinde yapılan bir başka uygulama ise gelinin kucığına erkek çocuk vermektir. Evlilik sosyal bir olaydır. Her evliliğin sonunda bir erkek çocuk beklenir. Erkek çocuk soyun devamı olarak kabul edildiği için daha düğünün ilk gününde erkek çocuk için uygulamalar yapılmaktadır buda onlardan biridir.

Gelinin oturduğu yerle ilgili uygulamalarda bulunmaktadır. Gelinin oturacağı yere bir avuç buğday serpilir. Bunun sebebi yuva kursun, kök salsın, çocukları olsun, yeşersin evde kalıcı olsun.

3.7Düğün Yemeği

Köyde düğünlerin gösterişli olması düğün yemekleriyle belli olur. Köyde damat tarafı fakir ya da zengin fark etmez düğün yemeği için bir büyükbaş hayvan kesilir. Düğün yemeği olarak et kavrulur ve pilav üstü olarak dağıtılır. Yemekleri yapması için bir hafta önce aşçı tutulur ya da işi iyi bilen hamarat kadınlar tarafından yapılır. Yemeklerin lezzetli ve çok olması gerekir. Kız evinde yapılan düğün yemeğinin masraflarını da damat tarafı karşılar. Çoğu zaman kesilmesi için kız evine de büyükbaş hayvan alınır. Kız evinde yemek yapan kişi “kazan açma” töreni yapar. Kazan açma

yemeği yapan kişinin yemeği kimseye göstermemesi ve erkeğin sağdııcından para alarak açmasıdır.

3.8 Takı Takma

Düğünlerde takı takmak evlenmek üzere olan gelin ve damada yardım etmek için düzenlenen bir törendir. Yeni bir hayat kurmaya çalışan bu iki gencin, düğünden sonra kullanmaları için toplanan para düğün masraflarında kullanılır.

Ardahan'datakı takma töreninde birinci derece akrabalar tarafından genellikle atlın takılır. Takı takma töreninde takısını takması için ortaya çağrılan taraf erkek tarafıdır. Gelinin kaynanası, kaynatası, elti, gönümce takılarını misafirlerin önünde takar. Ardından kız tarafı takılarını takar. Birinci dereceden olan akrabalar düğünde bilezik, altın kolye gibi takılar takar ve bu misafirlere yüksek sesle söylenerek duyurulur. Gelen misafirlerin takıları ise yemek yenildikten sonra defterlere yazılır. Kim ne kadar vermek isterse verir. Düğünde misafirlerin taktığı “para defteri” adını altında defterlere yazılır. “Defter tutma” olarak da bilinen bu gelenek, köylüler arasında bir çeşit anlaşmadır. Defteri yazan kişi, misafirin adını soyadını yazarak ne kadar para verdiğinin yazar. Bu şekilde kimin ne taktığı kolaylıkla bilinir Günümüzde deftere yazama geleneğinin bazı köylerde hala uygulanırken, merkezde gelin ve damadın boynuna asılan kırmızı ve beyaz kurdeleye takılır.

3.9 Nikâh

Nikâhın amacı, kadın-erkek beraberliğini ilan etmek, toplumun gözünde geçerli saymak, kutlamak ve kutsamaktır (Örnek, 2000:198). Düğün ile birlikte gençlerin evlilikleri toplumsal olarak geçerlilik kazanır. Dinî ve resmî olarak da bu evliliğin onaylanması Tanrı ve hukuk kuralları çerçevesinde güvence altına alınmasının gerekir.

Ardahan'da eskiden yapılan düğünlerde resmi nikah çok geç yapılmaktaydı. Resmi nikâhı 4 çocuğu olduktan sonra yapan çiftlerde bulunmaktadır. Nikâh kıyıldığı müessesenin kaidelerine göre dini ve resmi nikâh olmak üzere ikiye ayrılır. Resmi nikâhta Türk Medeni Kanunu'nun, dini nikâhta ise İslam dininin kaideleri ön planda tutulur

3.9.1 Resmi Nikâh

Günümüzde yapılan düğünlerde resmi nikaha öncelik verilerek düğünden bir hafta önce yada bir hafta sonra yapılmaktadır. Eskiden ise resmi nikahla evlenen çok azdır. Evlenen bir çiftin resmi nikâhı, gelin erkek çocuk doğurana kadar yapılmazdı. Ardahan Ölçek köyünde gelini 4 kız doğurdu diye nikâh kıydırmayan kaynanalar bulunmaktadır. Kadın erkek çocuk doğurmazsa boşamak ya da kuma almak kolay olsun diye resmi nikâh hemen kıyılmaz.

Ardahan'da yapılan düğünler resminikâhtan daha önemlidir. Resmi nikâhın var olsa bile düğün yapılmadan gelin ve damadın bir araya gelmesi ayıplanır, hor görülür. Gelin ve damadın düğün olmadan yanyana gelmeleri hoş karşılanmaz. Düğün topluma duyurulan bir nikâh gibidir. Resmi nikâhtan daha üstündür.

3.9.2 Dini Nikâh

Ardahan'da yapılan düğünlerde dini nikah bazen nişan sırasında yapılmaktadır bazende kız ile erkeğin bir araya ilk kez geldiği düğün gecesinde yapılmaktadır. Günümüzde ise düğünden önce yapılmaktadır. Önceden haber verilen imam akşamdan gelir. Yakın akrabalara haber verilir ve dini nikâh kıyılır. Nikâh bir odada kıyılır. Bu odada imam, gelin damat ve iki şahit bulunur. İmam nikâhı kıyarken bazı sorular sorar ve gelin ile damat bunları cevaplamak zorundadır. Bazen bu nikâhta sorular gelin ve damadın vekillerine sorulur onlar cevaplar. Dualar eşliğinde imam nikâhı kıyılır. İmam nikahı toplumda önemli olduğu için iki çiftin imam nikahı olmadan birlikte fazla vakit geçirmeleri ayıplandığı için kız babası bu nikahı bazen söz kesiminde bile yaptırabilir.

3.10 Yenge Tepsisi

Damat evinde devam eden düğün akşam olunca kız yengesinin hazırlıklarıyla devam eder. Damadın evinde yapılan düğünde kız tarafını yenge temsil eder. Kız evinde yapılan düğünde her türlü sorumluluk damadın yengesindeydi. Burada roller değişir ve kız yengesi işi ele alır. Kız yengesi önceden hazırladığı helva, kete, tavuk ve çerezini büyük bir tepsi içinde hazırlar. Hazırlanan tepsi damadın sağdıcına ve arkadaşlarına verilir. Sağdıç ve arkadaşları yemekleri yedikten sonra tepsiye para atar ve yengeye yollarlar. Damat ve arkadaşları eğlenirken kız yengesi gelini gerdeğe hazırlar. Tepsinin içinde özellikle tavuk bulundurulur. Hazırlanan yemeğin güzelliğine göre sağdıçtan para alınır.

3.11 Damadı Bağlama

Bağlamamın, bir şeyin hareket serbestisine engel oluşunu, ilmik ve düğüm atmanın da bir şeyi bir yerde tespit edişini analogi büyüü ile sembolize etmek, çok eskiden beri biliniyordu. Örneğin, Eski Mısır'da çeşitli biçimdeki düğümleri taklit eden amuletlere bağlanmaktadır. Amuletlere ve amuletin iplerine atılan' düğümlerin sayıları değişik olup, genellikle yedi yahut on dört gibi bir anlam taşıyan sayılar tercih edilmekteydi. Babil sihirbazları düğümü ve düğüm atmayı her çeşit felâkete karşı büyüsel bir tedbir olarak kabul ediyorlardı.(Örnek 1966: 81)

Ardahan'da özellikle kısmet bağlamak için yapılan büyüler arasında damadı bağlamak için yapılan çeşitli büyüler bulunmaktadır. Dini nikâh sırasında damadı ve gelini kısıkana gözü kaldırmayan biri bu nikâh sırasında elinde bulunan bir ipe düğün atarsa bu damadın bağlandığını gösterir. Eğer o ip bulunup açılmaz ise damadın hastalandığı görülmüştür. Geçmişte sık sık karşılaşılan bu olay yüzünden ölçek köyünde hocalara büyüü bozdurmak için giden çok olmuştur. Bu yüzden dini nikâh kıyılırken odaya kimse alınmaz. Alınan kişilerinde kollarını yada elini bağlamamasını dikkat edilir. Nikâh sırasında bir kilidi kitlenmekte ayrıca bir bağlama yöntemidir. Bunun içinde dikkat edilmeli ve damat böyle büyülere maruz kalmamalıdır.

3.12 Gerdek

Damat arkadaşları tarafından dövülerek gerdeğe sokulur. Damat; yengenin hazırladığı namazlıkta iki rekât namaz kılar. Namazdan sonra geline yüz görümlüğü takar ve duvağını açar.

Yüz görümlüğü takmadan geline yaklaşmak yasaktır. Çünkü yüz görümlüğü gelinin hakkıdır. Gelinler yüz görümlüğü almadan duvak açtırmazlar. Açılan duvaktan sonra yengenin hazırladığı yatakta yatılır.

4.Düğün Sonrası

Gerdek gecesinden sonra düğünün ikici günü biter. Üçüncü gün duvak açmak için ayrıca bir düğün yapılmaktadır. Gerdekten sonraki aşama en önemli aşamadır. Üçüncü günde sırasıyla yüz aklığı gösterme, duvak açma, türküler söylenip oyunlar oynama vardır.

4.1 Yüz Görümlüğü/Anlın Aklığı

Kız yengesi olmanın en zor yanı da yenge olduğun geline güvenmektir. Ardahan'da yapılan düğünlerde eğer yenge gittiği geline güvenerek gittiye başına gelebilecek her türlü soruna hazırlıklı olmak zorundadır. Gecedan hazırladığı çarşaf kanlı bir şekilde yengeye verilmez ise yenge sağdıç ile aynı odaya kapatılır. Bu durum eskiden çokça yapılırken günümüzde yapılamamaktadır. Sabah erkenden düğün evine gelen misafirlere çıkarılan yüz aklığı bir tepsi içinde gösterilir. Gösterilen bu yüz aklığa damadın anne ve babası yengeye hediye olması için para atar.

Yüz aklığını gören kadınlar zılgıt çeker ve bu zılgıtı dışarda bulunan erkekler duyduğu zaman havaya ateş açarak davul zurna çalmaya başlar. Bu şekilde düğünün son günü başlar.

4.2 Gelini Geri Gönderme

Gerdek gecesinden sonra kızın kanlı çarşafı yoksa üçüncü düğün yapılmaz ve gelin saç kazıtılarak baba evine geri gönderilir. Saçı kazıtılan gelin bir eşeğe ya da ata bindirilerek baba evine gönderilmektedir.

Sagaylar defin törenini tamamlayıp ölenin evine döndükten sonra karısının saç örgüsünü yarısından keserler. Manas destanında bir hakan kadınlarının boşadıktan sonra saçlarının kestirerek dışarı atıyor, bu kadınlar muhafızlar tarafından yağma ediliyorlar. (İnal 2015: 197)

Buradanda anlaşıldığı gibi saç kesme dul olma anlamına gelmektedir ve Ardahan'da hala uygulanmaktadır. Saçı kazıtmak bir kıza ve ailesine en büyük hakarettir. Geçmişte bu şekilde baba evine gönderme çok olmuştur.

4.3 Duvak Açma

Ardahan'da yapılan düğünlerde gelinin yüzü üçüncü günden önce açılmaz. Köyün kızı değilse kimse gelinin yüzünü görmemiştir. Duvak açma gününde gelin başında kırmızı bir vala örtülü bir şekilde kalabalığın ortasına getirilerek oturtulur. Damadın sağdıç elinde bir kama (küçük kılıç) gelinin etrafında oynamaya başlar.

Gelinin yanında bulunan yengeye sorar:

- Yenge hanım kamam kından çıkmıyor?
- Peşkeşin başım üstüne.

Bunun üzerine sağdıç kamayı kınından çıkarıyor.

- Yenge hanım dilini mi kesem damağını mı?

Bu soruyu da üç defa sorduktan sonra, yenge şöyle der:

- Dilini kes dilsin olsun. Atasına, milletine saygılı olsun.

Konuşma burada bitince sağdıç kızın valasını kamayla açıp kaçmaya çalışır. Bu arada gelinin sağdıç paçasından tutmaya çalışır. Eğer tutarsa gelin ey gelin derler sevinirler. Tutamazsa ayıp karşılanır, damat mahcup oluyor çünkü vala sağdıçta kalıyor. Tutduğu zaman yenge sağdıca peşkeş verip valayı alıyor ve gelinin başına tekrar örtüyor.

4.4 Sedir Savaşı

Düğünde yapılan en güzel geleneklerden biride gelinle kaynananın yaptığı “sedir savaşı”dır. Kaynana valası açılan gelinin valasını alarak üzerine oturmaya çalışır. Ancak gelin sağdıçın elinden valayı almak için ayaklanırsa, bu kez gelinin kalktığı yere oturmak için çaba harcar. Gelinin yerine kaynana oturursa, kaynananın sözü gelinin sözünün üstünde olur. Bu yüzden gelin yerinden kalkmadan sağdıç paçasından yanı pantolonundan yakalayarak valasını almalıdır.

4.5 Gelin Sınama

Geçmişte yapılan düğünlerde gelin ile damat üç gün odadan dışarı çıkarılmazdı. Üçüncü gün odadan çıkan gelin ve damat el öper. Üç günden sonra evde yine köylü toplanır. “Gelin sınama” geleneği uygulanır. Odanın ortasına bir masa konulur ve masanın üzerine un konur. Geline Bişi, Mafiş ve Lohum hamuru yaptırılır. Eğer gelin iyi yoğurursa beğenilir, yok beceremezse ayıplanırmış. Bu hamur için sayılı buğday yada pirinç tanesi atılarak gelinin bu taneleri tek tek çıkarması beklenir.

4.6 El Öpme

Düğünden bir ay sonra kız evine “el öpme” ye gidilir. Damat kız evindeki herkese hediye alır ayrıca bolca çerez götürülür. El öpmeye gidildikten sonra bir sene boyunca bir daha asla baba evine gidilmez. Bir sene sonra kız annesi, kızını görmek

için damat evine gider. Gelinin annesi kızını görmeye giderken bir kat elbise ve takı götürmektedir.

4.7 Ayak Dönümü

Gelinin bir sene sonra “ayak dönümü” olarak adlandırılan baba evine gitmesidir. El kız annesi el öpmeye kızının yanına hediyeleriyle gider. Bu hediyelerin içinde özellikle bebek yorganı yada beşiği olur. Bunun sebebi kızı hamileyse bebeğe hediye değil ise bebek istenildiğini göstermektir. Görme olayından sonra kızını alıp baba evine götürür. Gelinin baba evinde bir ay kalmasıyla ayak dönümü sonlanır.

4.8 Gelinlik Etme

Gelinlerin, damat tarafı büyükleriyle konuşmalarını onlarla birlikte yemek yememelerine “gelinlik etme” denir. Saygıdan dolayı yapıldığı söylenen bu âdet hala köy kesimlerinde varlığını sürdürmektedir. Gelin evlendiği günden itibaren bazen bir yıl bazen altı yıl kimseyle konuşmaz ve yanlarında yemek yemez. Gelinlik etme süresi kaynanayla bir-iki ayken kayınbabayla beş-altı yıldır.

4.9 Deve Bezeme

Deve iki ağaçtan bezenmektedir. İki kişi ağaçların altına girer ve Toy Babasını (erkeğin babasını) deveye bindirirler. Toy Babasını devenin üzerinde gezdirirler ve sonra altından çuvaldız batırırlar Burada amaç eğlenmek ve Toy Babasından yüksek miktarda bahşiş almaktır. Bu yapıldıktan ve bahşiş alındıktan sonra düğün dağılır

4.10 Düğünde Oynanan Oyunlar

Türkiye’de halk oyunları karakter yapısı, figürleri ve oynayış biçimlerine göre yedi bölgeye ayrılmıştır. Bunlar bar, halay, horon ve karşılama, hora, kaşık ve oturak oyunları ile zeybek bölgeleridir.

Ardahan “bar bölgesi” içine girmektedir. Bar oyunları; oynayanların yan yana gelip serçe parmakları ile tutuşarak daire veya yarım daire şeklini almalarıyla oynanır. Yöredeki bar oyunları bazen çalgı ile bazen de çalgısız olarak oyuncuların kendi kendilerine söyledikleri türkülerle oynarlar. Eskiden düğünlerde davul zurna ve tulum çalınırken günümüzde düğünlerde orkestra çalınmaktadır. Oynanan oyunlar ise şu şekildedir.

Ağır Bar

Oyun oldukça ağır bir oyundur. Yörede oyunların başlangıcı olarak kabul edilir. Düğünlerde özellikle düğünün başlangıç oyunudur. Düğünler Ağır bar ile başlamaktadır. Yaşlıların çıkararak oynadığı bu oyundan sonra düğünde daha canlı oyunlar oynanır. Bir nevi ayak açma olarak da bilinen ağır bar düğünün yaşlılar tarafından açıldığını gösterir. Davul ve zurna eşliğinde; kadın, erkek karma olarak oynanır. Oyuncu sayısında belli bir sınırlama yoktur. Oyunu en iyi bilen kişi yönetir ve oyunun başını çeker. Bu kişiye *barbaşı* adı verilir. Barbaşının oyunda belli olması için elinde mendil olur ve oynarken mendili sallar. Bar başı aynı zamanda türkü söyleyen kişidir. Eski düğünlerde bar başının söylediği türküye ayak uydurularak oynanan bu oyun günümüzde orkestra eşliğinde de oynanmaktadır. Oyun sırasında *tey tey tey* gibi sözler söylenerek coşturulmaktadır.

Kıskanç Oyunu

Bu oyunun kişi sayısında sınırlama vardır. Oyun, iki kız bir erkek olmak üzere üç kişiyle oynanır. Oyun, iki kız tarafından istenilen bir erkeği ve bu erkeğin kızlara yaptığı kurlarını anlatır. Bu iki kız oyun sırasında kendilerini erkeğe beğendirmeye çalışırlar. Eski düğünlerde oldukça çok oynanan bu oyun günümüzde oynanmamaktadır. Bunu sebebi değişmekte olan halktır. Kızlar bu oyunları oynamaktan çekinmektedir. Köylünün kendileri için söz söylemelerinden ekinilir.

.Tavuk Barı

Bu oyunun figürler ve hareketleri tavuğın kanat çırpma ve yemek yeme hareketlerinden alındığından dolayı oyuna *tavuk barı* adı verilmiş. Tavukların birbirini kovalayışı ve birbirinden kaçışı da bu oyunun figür ve hareketlerine kaynaklık eder. Oyunda algı aleti olarak zurna kullanılır. Zurnanın algı ritmi oyundaki hareket ve figürlerin hızını belirler. Barın başında bulunan kişinin elinde kemer bulunmaktadır. Baş başının hareketlerine göre oynamayan kişiye kemerle vurulur. Ardından bar başında bulunan kişi ne derse hepsi yapılır. Oturmak, soyunmak, ayakkabıyı ağza almak, tuz yalatmak vb. şeyler yaptırılmaktadır. Yapmayan kişiler kemer ile dövölür. Oyunun

sonunda bar başında bulunan kişi kaçır aksi takdirde yakalanınca üzerinden su dökülür ya da dereye atılır.

Koççeri Oyunu

Oyunu bazı köylerde sadece erkekler tarafından oynanır.. Bunun nedeni: Oyuncuların birbirlerinin beline kollarını sıkıca bağlamasıdır. Sadece aileden kişiler kızlı, erkekli oynayabilir. Aileden yabancılar olunca kızlar oyuna katılmaz. Ancak diğer köylerde böyle bir ayırım yapılmamaktadır. Oyun kadınli erkekli oynanabilir. Oyunun kişi sayısına baktığımızda ise sayıda bir sınırlama şartı yoktur. Koççeri oyunu davul ve zurna eşliğinde oynanır. Oyuncular oyun sırasında koççeri adında bir türkü de okudukları oluyor.

Deli Kız

Genellikle düğünlerde ve eğlence gecelerinde oynanan taklidi bir oyundur. Deli kız oyunu türkü söylenerek, davul ve zurna eşliğinde oynanan bir oyundur. Genellikle kadın kılığına girmiş bir erkek, sini diye adlandırılan düğün tepsisi gelen bir kızın rolüne girer.

Oyunda kolu çolak, ayağı topal, başı kel, kulağı sağır ve kambur bir kız için gelen tepsinin neden gelmediği mizahi bir dil ile anlatılır. Oyunda deli kızın kusurları abartılacak şekilde dile getirilir. Günümüzde pek oynanmamaktadır.

Temir Ağa

Temir ağa oyunu Ardahan yöresine ait eski oyunlardandır. Bu oyunu bir zamanlarda yörede yaşayan Temir adındaki bir ağa çıkardığı söylenmektedir. Oyun kızlı ve erkekli olarak karma bir şekilde oynanır. Çalgı aleti olarak davul ve zurna kullanılır. Temir ağa oyunu hem barbaşı hem de sondaki kişi yönetir. Oyun yöneticilerinin ikisinin de elinde mendil olur. Oyun sırasında ellerindeki mendilleri sallarlar. Oyuncular oyun sırasında oyuna heyecan katmak için *tey tey tey* ya da *halla halla hey* diye bağırır. Temir ağa oyunu, düğün, şenlik ve törenlerde oynanır. Ayrıca oyuna ait bir türkü de vardır. Davul ve zurna olmadığı durumlarda oyuncular türküyü söyleyip oynarlar. Bazen de davul ve zurna eşliğinde de türküyü söylerler.

Gaçike

Oyun adını yöredeki Kürtlerin hanımlarına seslenişinden alır. Yöredeki Kürtler hanımlarına *gaçikeseslenir*. Oyunda adını bu seslenmeden alır. Oyunda cinsiyet ayrımı yoktur. Oyun kızlı erkekli karma olarak oynanılır. Davul ve zurna çalgı aleti olarak kullanılır. Oyunun kişi sayısında belli bir sınırlama yoktur. Oyun üç, beş, on, on beş ve ya daha fazla kişiyle oynanılır. Oyunun başını çeken kişinin elinde mendil olur ve oyun sırasında bu mendili sallayıp oynar. Gaçike oyunu oldukça sert ve hareketli bir oyundur. Oyuncular oyun sırasında hızlı hareket edip hızlı bir şekilde adımlarını atarlar. Hızlı hareketlerle beraber oyuncular *tey tey teydiye* bağırırlar.

Paşa Göçtü

Kars ve Ardahan'ın Osmanlı sınırları içerisine girişinden itibaren bir eyalet merkezi ve daima hareketli bir askeri nokta olması sebebiyle halkın ordu ile iç içe yaşadığı bir hakikattir. Paşa göçtü ordunun harekete geçişi, kumandanların uğurlanması sırasında çalınan bir müzik eseridir. Bugün Ardahan ve Kars'ta düğün atlılarını karşılamada, halkın deyimi ile şerefli kimseleri konak yerlerini götürmede Paşa Göçtü çalınıp oynanılır.⁴

Paşa Göçtü oyunu, kadın ve erkek karma olarak karşılıklı oynanan bir oyundur. Oyun oldukça ağır bir oyundur. Bundan dolayı genellikle yaşlı kişiler tarafından oynanır. Düğünlerde ve karşılama törenlerinde oynanır. Çalgı aleti olarak davul ve zurna kullanılır.

Karapapak

Adını Ardahan ve Kars'a yerleşmiş bir Türk boyu olan Terekemelerden (Karapapak) almıştır. Kızlı ve erkekli karma olup, karşılıklı oynanan bir oyundur. Davul ve zurna eşliğinde oynanır. Bu oyun Terekeme erkeklerinin alinganlığını, yiğitliğini; kadınların ise ağırbaşlı, çekingen davranışlarını yansıtır. Düğün, sünnet, şölen ve resmi törenlerde oynanır.

Karabet

⁴Salih Turhan- Salih Şahin – Günay Şimşek, **Kars-Ardahan-Iğdır Türküleri Ve Oyun Havaları**, Kültür Ajan Yayını:77, Ankara 2010, s.40

En az 7-8 kişiyle oynanılır. Kızlı ve erkekli karmadır. Davul ve zurna eşliğinde oynanır. Oyunu en baştaki ve en sondaki oyuncular yönetir. Bu yönetici oyuncuların elinde mendil bulunur ve oyun sırasında mendili sallarlar. Oyuncular oyun sırasında hareketleri hızlandırıp, oyuna heyecan katmak için *tey tey tey* diye bağırılarda bulunurlar. Oyun genellikle düğünlerde ve şenliklerde oynanılır.

Hoş Gelişler

Oyunun kuruluş amacı Türk Ulusunun kurtarıcısı Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın serhat şehrimiz Kars'a gelişi sırasında ona layık bir şekilde karşılanmasını sağlamak ve Kars ile Ardahan halkının saygı ve sevgisini belirten bir oyundur.

Haçer Barı

Haçer barı, sert bir erkekler oyunudur. Bu oyunu kızlar oynamaz. Oyun yiğitlik ve savaş figürlerini temsil eder. Davul ve zurna eşliğinde oynanır. Günümüzde düğünlerde oynanmamaktadır.

Karabağ

Ardahan'daki Ahıskalı Türkler tarafından oynanan bir oyundur. Kızlı ve erkekli karma bir şekilde, davul ve zurna eşliğinde oynanır. Hızlı ve hareketli bir oyundur. Düğün, şölen ve asker uğurlamada oynanmaktadır..

Köroğlu

Oyun savaş figürlü bir oyundur. İki yiğidin savaşını simgelediği için sadece erkekler tarafında oynanan bir oyundur. Kadınlar Köroğlu oyununu oynamaz. Oyun sadece iki kişiyle oynanır. Bu oyun bir hikâye sonucunda ortaya çıkmıştır. Oyunun Köroğlu ve Kızıroğlu'nun savaş hikâyesinden ortaya çıktığı söylenir.

Döne:

Erkek ve kadın birlikte oynanan yerli oyunlardandır. Genellikle üç kız, dört erkekle oynanır. Hareketleri ağır bir şekilde başlayıp, gittikçe hızlanır. Oyuna ait bir türkü vardır. Oyuncular türküyü oyunun bazı hareketlerinde söyler. Türküye çalgı aleti olarak zurna ve davul eşlik eder. El ele tutuşulur. İki adım sağa sekilir ve sonra üç adım

sola yürünür. Oyun girişinde sekme hareketleri yavaş yapılır. Tempo hızlanınca yürüme ve sekmeler sıçramaya dönüşür. Sıçramalara sırasın ara sıra çökmelere yer verilir. Oyunda çökme sırasında şu türkü söylenir: “Kar yağar yağar dane dane

Havada döne döne”

Üç Ayak

Yerli oyunlardan olan *üç ayak* hareketlilik ve çeviklik gerektiren bir oyundur. Kızılı ve erkekli oynanır. Oyun adını ayakların üç kere yere vurulmasından alır. Davul ve zurna eşliğinde oynanır.

4.11 Türküler

Türk halk şiirinin en eski türlerinden biri olan türkü teriminin kaynağı Türk'tür. Türk sözcüğünün sonuna aidiyet eki eklenerek, Türk'e ait anlamına gelen Türkî şeklini almış ve zamanla türkü şeklinde söylenmeye başlamıştır.(Aslan 2010 : 117)

1. Yaylalar yaylalar çimen bağladınız mi?

Ben askere gidince kızlar ağladınız mi?

Yayla yaylaya bagar, yayla suyu yan akar

Güzel kızlar dururken çirkinlere kim bakar?

Yaylanın yolundayım, gülgenin dalındayım

Eller ne diyer desin, ben yarın yanındayım (K.K.55.)

2. Halaylım yar halaylım

Maşrapası kalaylım

Maşrapası kalaylım

Halayda gördüm seni
Gül ilen ördüm seni
Gül ilen ördüm seni (K.K.55.)

3. Ardahan'ın yolları göz gatar gatar
Yaylaların yolları göz gatar gatar
Yarinden ayrılan böyle mi yatar
Yarinden ayrılan böyle mi yatar

Yaylanın yolları köyde kar ile
Yaylanın yolları köyde kar ile
Yar selam göndermiş ahu zar ile
Yar selam göndermiş ahu zar ile (K.K.55.)

4. Dalgalar dalgalar dağdan aşağı
Kürt kızı oturmuş yoldan aşağı
Yoldan aşağı oy yoldan aşağı
Saçları dökülmüş belden aşağı
Saçları dökülmüş belden aşağı
(...) (K.K.55.)

5. Kınayı getir anne
Parmağum batur anne
Bi gece misafirem
Goynunda yatur anne

Bi gece misafirem
Goynunda yatur anne
(...) (K.K.55.)

6. Ağlama gelin oy yol ble dŒti
Sızlama gelin oy yol ble dŒti
Sılada sevdiğim aklıma dŒti
Sılada sevdiğim yanıma dŒti

Ağlama gelin yeter lrsn
Arar eŒini elbet bulursun
Ağlama gzelim gider gelirsin
Arar eŒini elbet bulursun (K.K.56.)

7. Dğnm geldi Œerbet içildi
Dğnm geldi Œahdeli biildi
İlikten gğmeden gğsm seçildi
Œeyde ten Œirin dillerin hani
(Œeyde ten Œirin dillerin hani)

Ne tez usandın yolların hani
Yoruldu kaldım gllerin hani
Elifte kimseler bu gl senindir
Ne kadar ağlasam bu yol senindir

Niçin ağlarsın sılam yok diye
Gezersin gurbeti anam yok diye (K.K.56.)

8. Gelir alırım gelir alırım
Senide selama sarar giderim - (sarar giderim)
Ağlama gzel yol ble dŒti
Ağla gzel yol ble dŒti

Gzele sıla sevdiğim aklıma dŒti
Bir gn olur kavuŒursun birbirinize
Ağlama yol ble dŒti

Sılada sevdiğim aklıma düştü

Ağlama gelinim yol böle düştü
(Ağlama gelinim yol böle düştü)
Yürürün yürürün yürürün kızlar
Ağam gelmiyor paşam gelmiyor
Nasıl yürürüm ağam gelmiyor (K.K.56.)

9. Ardahan'ın yollarında

Güller açar bağlarında

Öyle bir yar sevmişim ki
Onüç ondört çağlarında

Eyvah dimme dimme
Nazlı yar dimme
Ben özüm serhoş
Sen şarap verme

Dimmeyi ben çayda gördüm
Elinden bir bayda gördüm
İki öptüm bir sevdim
Ondan ne bir fayda gördüm

Eyvah dimme dimme
Nazlı yar dimme
Ben özüm serhoş
Sen şarap verme

Samavarı alıştırıram

Maşa salıp gariştıram
Yârim benden küsüp getmiş
Onu benle barıştıram

Eyvah dimme dimme
Nazlı yar dimme
Ben özüm serhoş
Sen şarap verme

Semavarı al eyledim
Şekeri bal eyledim
O yar gelecek diye
Koçu kurban eyledim

Eyvah dimme dimme
Nazlı yar dimme
Ben özüm serhoş
Sen şarap verme (K.K: 3)

10. Bu dağlar kömürdendir

Geçen gün ömürdendir
Feleğin bir guşu var
Tırnağı demirdendir

Hadi leylim leylalım
Ben yoluna gurbanım
Ya al canım gurtulam
Ya ver derdim dermanım

Bu yol Pasin'e gider
Döner tersine gider
Şurda bir garip ölmüş
Guşlar yasına gider

Hadi leylim leylalım
Ben yoluna gurbanım
Ya al canım gurtulam
Ya ver derdim dermanım

Bir at bindim başı yox
Bir çay geçtim daşı yox
Burda bir garip ölmüş
Yanında gardaşı yox

Hadi leylim leylalım
Ben yoluna gurbanım
Ya al canım gurtulam
Ya ver derdim dermanım (K.K: 66)

11. Bu dağın ardındayım

Bülbüller yurdundayım
Ellere güneş açmış
Gapiler ardındayım

Bu dağın ardındayım
Bülbüller yurdundayım
Ellere güneş açmış
Kayalar ardındayım (K.K: 66)

12. Bu gelen nahır mıdır,
Ay maral maral maral
Saralan tahıl mıdır,
Kız mısın gelin maral

Dediler yârin gelir,
Ay maral maral maral
Menzili yakın mıdır,
Kız mısın gelin maral

Bu dağda maral gezer,
Ay maral maral maral
Telini tarar gezer,
Kız mısın gelin maral

Dağ bizim maral bizim,
Ay maral maral maral
Avcı burda ne gezer,
Kız mısın gelin maral (K.K: 65)

13. Bu tepe pullu tepe
Yaylalar oy yaylalar yaylalar
Çıktım su serpe serpe
Yaylalar oy yaylalar yaylalar

Baktım ki yar uyumuş
Yaylalar oy yaylalar yaylalar
Uyardım öpe öpe
Yaylalar oy yaylalar yaylalar (K.K: 68)

14. ayda ınar ağacı tello

Çift gezer iki bacı tello

Büyüğü hele mele tello

Küçüğü can ilacı tello

Hop tello can tello can tello

Yaktın beni suna can tello

Suda balık yan gider tello

Açma yaram kan gider tello

Buna tabib neylesin tello

Ecel gelmiş can gider tello

Hop tello can tello can tello

Yaktın beni suna can tello

Arpa ayın kenarı tello

Aktı söndü feneri tello

Ben bu derdi çekemem tello

Bölüşek yarı yarı tello

Hop tello can tello can tello

Yaktın beni suna can tello (K.K: 65)

15. ıxtım yaylalara aldırım yeşil

Dolan yolum oy dolan dolan

Her türlü çiçekten bir tane döşür

Dolan yolum oy dolan dolan

Sallanma allı pullu gungullu gelin

Dolan yolum oy dolan dolan

Kalenin dibinde bir halbur tütün
Dolan yolum oy dolan dolan

Ellerin bizimle ne zoru var
Dolan yolum oy dolan dolan
Aldılar yârimi goydular yetim
Dolan yolum oy dolan dolan (K.K: 65)

16. Garşıda gıza gurban

Gaş ile göze gurban
Gaş ile göze gurban
Bezenmiş köyden gelir
Terlemiş yüze gurban
Terlemiş yüze gurban

Garşıde gız galasi
Yandı gızın balasi
Yandı gızın balasi
Gızın gözi bende var
Vermez gâvur babasi
Vermez gâvur babasi (K.K: 68)

17. Kâh çıkarım gökyüzüne

Şah verirum âleme
Kâh inirim yeryüzüne
Hı çekerim kime ne

Kâh giderim medreseye
Ders okurim Hak için
Kâh giderim meyhaneye
Mey içerüm kime ne

Şafiler haram buyurmuş
Bu aşkın şarabına
Be doldurur ben içirim
Günah benim kime ne (K.K: 66)

18. Kirez dalın eǧmeli

Eǧip de yemeli
Amcaoǧlu dururken
Kime boyun eǧmeli
Kime boyun eǧmeli

Ay doǧar evimize
Gurban gelir mi bize
Galaylı sini gibi
Yakışır evimize
Yakışır evimize(K.K: 68)

19. Mavilim mavişelim

Yol verin savuşalım mavilim
Galdır gız çemberin
Bayramdır görüşelim mavilim

Mavilim mavişelim
Göyün çuxuruna mavilim
Tez gel de bekle beni
Orda buluşalım mavilim (K.K: 70)

20. Oǧlan adın aslandur

Vur gapuyi yaslandur
Baban sene gız vermez
Bir beşliǧi seslendur

Oğlan adın Ali'dir
İki gabax balidur
Yaş geçmiştim gapiden
Goy desinler yaridür

Bu dağın adı bayır
Oğlan adın Mikayil
Babam sene gız vermez
İster öl ister bayıl

Oğlan adın irecep
Git dağlara vuracax
Babamın yâri gelmiş
Beni sana veracax (K.K: 71)

21. Yaylaya yuxarı sürdüm goyini
Sürdüm goyini oy sürdüm goyini
Uzaxdan gördüm oy yârin boyunu
Yârin boyunu oy yârin boyunu

Yar sana buraya gel demedim mi
Elindegi gülleri ver demedim mi
Sana buraya gel demedim mi
Elindegi gülleri ver demedim mi (K.K: 65)

22. Mendil asdım direktan
(Memocan)
Bir of çektim yürekten
(Helloacan)

Doktor gelse ne çare
(Memocan)
Benim derdim yürekten
(Helloacan)
Mendilimde kara var
(Memocan)
Yüreğimde yara var
(Helloacan)
Ne ben öldüm kurtuldum
(Memocan)
Ne derdime çare var.(K.K.29)

23. Ah anama anama
Dayanamam anama
Acısı kesilirdi
Eli değse yarama
Vur mezarıcı kazmayı
Mezarın derin olsun
Beni vuran kardeşim
Al dünya senin olsun

Ah anama anama
Dayanamam anama
Acısı kesilirdi
Eli değse yarama

Namlı döndü bağrıma
Dur vurma diyemem
Elim düştü yanıma
Ah anama anama. (K.K.23)

24. Kapiya muh çaharım

Sen sallan ben baharım

Havlı hasırsız olmaz

Ucu mısırsız olmaz

Sen sallan ben baharım

Bir oda yaptırdım

Oda kireçsiz olmaz

Başımda sarı vala

Yüregim de yara

Sen sallan ben baharım.(K.K.29)

25. Kar yağar dane dane

Havada döne döne. (K.K.29)

26. Ayşem nerden geliyorsun?

Bostandan

Bende seni tanıyamadım.

Elinde ki çapadan.

Ayşem nerden geliyorsun?

Harmandan

Ben de seni tanıyamadım

Elinde ki yabadan

Ayşem nerden geliyorsun?

Çeşmeden

Bende seni tanıyamadım

Elinde ki küzeden

Ayşem nerden geliyorsun?

Kınadan

Bende seni tanıyamadım
Başında ki kofiden. (K.K.29)

27. Aras aras arashan aras
Bingöl'den kalgan aras
Arası ayururlar
Arası ayururlar
Kumunen kayururlar
Hala ben ne idim ki,
Hala ben ne idim ki
Anamdan ayırdılar
Anamdan ayırdılar. (K.K.5)

28. Garşıdan bir poşa geçdi
Gara gaşından gara gözünden
Dört eliyle, beş hurçiyile
Kes elmayı goy tabağa
Ver yâra dilim dilim

Elinde şüşe düştü
Gara gaşından gara gözünden
Dört eliyle, beş hurçiyile
Kes elmayı goy tabağa
Ver yâra dilim dilim.(K.K.4)

29. Yumurta gırdım yağa
Neyden neydem ben neydem
Çağırdım on beş ağa
Neydem ben neydem

Onbeş ağa içinde
Neydem neydem ben neydem

Sağolsun Kağan Ağa
Neydem neydem ben neydem

Yumurtanın sarısı
Neydem neydem ben neydem
Yere düştü yarısı
Neydem neydem ben neydem

Yarısından fayda yok
Yaktı beni dirisi
Aman anam
Neydem neydem ben neydem.(K.K.4)

30. Yenge gelmiş oturmuş yengecen yengecen
Sorun neler getirmiş yengecen yengecen
Bir çift çorap getirmiş
Onu da yolda yitirmiş yengecen, yengecen. (K.K.4)

31. Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Bekledim, bekledim babam gelmedi
Bekledim, bekledim babam gelmedi

Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Bekledim bekledim anam gelmedi
Bekledim bekledim anam gelmedi

Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Bekledim bekledim kardaş gelmedi

Bekledim bekledim kardaş gelmedi

Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Bekledim bekledim sevdiğim geldi,
Bekledim bekledim sevdiğim geldi.

Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Çam dibinde çıra yaktım yanmadı
Kalk gidelim sevdiğim,
Heç biri gelmedi. (K.K.29)

32. Fasulyenin yaprağı, topladım dane dane
Fasulyenin yaprağı, topladım dane dane
Doksan dokuz yar sevsem alacağım bir dane
Doksan dokuz yar sevsem alacağım bir dane

Masa üstünde pekmez,
Masa üstünde pekmez,
Ben yesem yâre yetmez
Ben yesem yâre yetmez

Masa üstünde yıldız,
Masa üstünde yıldız
Gel otur küçük baldız
Gel otur küçük baldız

Fasulyenin yaprağı, topladım dane dane
Fasulyenin yaprağı, topladım dane dane
Doksan dokuz yar sevsem alacağım bir dane
Doksan dokuz yar sevsem alacağım bir dane. (K.K.29)

33. Bu tepe pullu tepe

Nenide yârim neni

Bu tepe pulli tepe

Eskide yârim hani

Çıhdım su sepe sepe

Neni de yarım hani

Çıhdım su sepe sepe

Eskide yârim hani

Bu tepe ela tepe

Neni de yârim hani

Bu tepe ela tepe

Eslide yârim hani

Çıhdım su sepe sepe

Neni de yârim hani

Çıhdım su sepe sepe

Eskide yârim hani

Gettim ki yar uyuyor

Neni de yârim hani

Gettim ki yar uyuyor

Eskide yârim hani

Uyattım öpe öpe

Neni de yârim hani

Uyattım öpe öpe

Eskide yârim hani. (K.K.29)

34. İlimon ektim daşa ilimon

Yar yanıma, yar yanıma

İlimon ekdim daşa ilimon
Yar yanıma, yar yanıma

Amanın bitmedi galdı gışa
(Oy)
Amanın bitmedi galdı gışa
(Oy oy)

İlimon ekdim düzde ilimon
Yar yanıma, yar yanıma
İlimon ekdim düze ilimon
Yar yanıma, yar yanıma

Amanın bitmedi galdı gışa
(Oy)
Amanın bitmedi galdı gışa
(Oy oy) (K.K.29)

35. Çayır ela çayır,
O çayır ela çayır,
Babam çayırdı da yatar
Tırpanı suya da batar

O çayır ela çayır,
O çayır ela çayır,
Orak getirde biçah
Oy çayır ela çayır. (K.K.29)

36. Şu Ölçeğin gızları
Şu ölçeğin gızları
Açın odayı girsinler
Dökün kişmiş yesinler

Şu Gölebert'in kızları,
Şu Gölebert'in kızları,
Açın komi girsinler
Dökün fihşi yesinler.

Şu Gölebert'in kızları
Şu Gölebert'in kızlar
Açın komi girsinler
Dökün gurgul yesinler

Şu Hopa'ın kızları
Şu Hopal'ın kızları
Açın komi girsinler
Dökün sünbül yesinler

Şu Duduna kızları
Şu Duduna kızları
Çohdur güzel huyları
Çohdur güzel huyları

Şu Duduna kızları
Şu Duduna kızları
Açın odayı girsinler
İnci boncuk dizsinler.

Şu Ur'un kızları,
Şu Ur'un kızları
Verin inek sağsinlar
Verin yayuh yaysınlar

Şu Urun kızları

Şu urun kızları
Otu, sütü yağlıdır
Ağartisi guvvetlidir. (K.K.29)

37. Şu giden yolcuya yol mu dayanır,
Yol mu dayanır lo, yol mu dayanır,
Askerlik 20 ay buna can mı dayanır,
Can mı dayanır lo can mı dayanır,

Ağlama güzelim gider gelirim.
Sızlama güzelim gider gelirim
Gider gelir seni alırım.
Seni alırım lo canıma sararım. (K.K.23)

38. Şimdi bizim yaylaların zamanı

Soğuşdur havası soğuşdur suyu
Çok dizin üstüne
İş duriy iş duriy duriy (K.K:25)

İçen bilir yaylaların suyuni
Çoban yayman diyır gara gayini
Nasıl olacak bu bizim kızın soni
Yine iş duriy iş duriy duriy (K.K:25)

39. Kınayı getir aney

Parmağın batır aney
Bu gece misafirem
Yanında yatır aney

Ay anam gözüm anam
Gurbanım özüm anam

Ağ ele mor gınayla
Bismillah ganat üstünde

Guşlar ganat üstünde
Çeyiz on at üstünde
Ana gurban ağlama
Gızın murat üstünde

Elekler ay elekler
Kırılсын bilekler
Gelin gızın ağzından
Gabul olsun dilekler

Analar döder ağlar
Ciğerden yaner ağlar
Gız ananın yavrısı
Üstüne gonar ağlar (K.K:79)

40. Bu gelen nahır mıdır?

Ay maral maral maral
Saralen tahıl mıdır?
Gız mısın gelin maral

Derler yârin gelir
Ay maral maral maral
Menzili yağın mıdır?
Gız gelin maral maral

Bu dağlar maral gezer
Ay maral maral maral

Telini tarar gezer
Ay maral maral maral

Dağ bizim maral bizim
Ay maral maral maral
Avcı burda ne gezer
Gız mısın gelin maral (K.K:82)

41. Ardahan'dan gelen tatar

Gamçisini atar tutar
Garip olan handa yatar
Gondur meni allı gelin (nakarat)

Aşağıdan gelir tatar
Gamçisini atar tutar
Garip olan handa yatar
Gonduramam yiğit sen
Allı gelin pullu gelin. (nakarat)

Sabah oldi tandır gelin
Galk ataşı yandır gelin
Goynunda yatan yiğit
Senin neyindir gelin
Allı gelin pullu gelin (nakarat)

Sabah oldi tandırmışım
Ben ataşı yandırmışım
Goynumda yatan yiğidi
Ağ sütümle emdirmişim
Allı gelin pullu gelin (nakarat)

Allı gelin su yolunda
Galaycı galay yolunda
Gurban olam allı gelin
Sarılardım su yolunda
Allı gelin pullu gelin (nakarat) (K.K:82)

42. Kapıları çift kanatlı

Gelin gelir saltanatlı
Gelin diyer hani baba
Gelin diye hani ana
Gelin hoş geldin hş geldin

Dağların başı garam
Başımdan aldılar valam
Sana ana kaynana hanım
Gelin hoş geldin hoş geldin

Gelin diyer hani bacım
Başımdan aldılar tacim
Sene bacı görüm hanım
Gelin hoş geldin hoş geldin (K.K:82)

43. Deli kız seni geliye

Haniye niye gelmedi
Geldi de geri döndüler
Gız sana deli dediler

Gız ana can nerem deli

Gız sana topal dediler
Gız ana can nerem topal
Gız bacı can nerem topal (K.K:82)

44. Ahlatın başındayım

On altı yaşındayım
On altı yaştan beri
Gızların peşindeyim

Güley güley
Gül hanım
Sensin benim dermanım
He canım he malım

Ahlatın gara daşı
Yandı bağrımın başı
O yar burdan gideli
Durmaz gözüm yaşı

Güley güley
Gül hanım
Sensinbenim dermanım
He canım he malım (K.K:82)

45. Kaleden kaleye atlıyamadım

Terazim kırıldı tarttıramadım
Puşt baban elinden kurtulamadım
Oy benim yiğit sevdiğim oy

Pınar başında söylenen sözler

Baba sende yoğ mu utanan yüzler
Baba nasıl aldın benim yârimi
Oy benim yiğit sevdiğim oy

Kaleden kaleye ben gördim oni
Yeşildir şalvari mavidir doni
Baba nasıl aldın benim yârimi
Oy benim yiğit sevdiğim oy (K.K:81)

46. Eminem Eminem saçlı Eminem

Eminem oturmuş taşın üstüne
Saçını taramış kaşın üstüne Eminem

Eminem saçlı Eminem
Eminem oturmuş yoldan aşağı
Eminem Eminem saçlı Eminem
Eminem oturmuş taşın üstüne
Saçını taramış kaşın üstüne

Eminem Eminem saçlı Eminem
Eminem oturmuş yoldan aşağı
Saçını taramış belden aşağı (K.K.89)

47. Bir dalda iki elma

Elmayı nasıl indireyim
Bir dalda iki elma
Şu kızını nasıl kandırayım

Biri nar biri elma
Elmayı nasıl indireyim
Biri nar biri elma
Şu Kızı nasıl kandırayım

Oturmuş koyun saçar
Elmayı nasıl indireyim
Oturmuş koyun saçar
Ŗu kızı nasıl kandırayım

Hem saçar hem de bakar
Elmayı nasıl indireyim
Hem saçar hem de bakar
Ŗu kızı nasıl kandırayım (K.K.89)

48. Derede kum kaynıyor
Bağdagöl Kaynadıkça oynuyor
Bağdagöl Nice güzeller sevdim
Bağdagöl Senin gibi olmuyor Bağdagöl

Oy Bağdagöl Bağdagöl Bağdagöl
Kaldır kolun oyna gül oyna gül
Dere kumsuz olur mu Bağdagöl
Güzel gülsüz olur mu Bağdagöl

Nice güzeller sevdim Bağdagöl
Senin gibi olmuyor Bağdagöl
Oy Bağdagöl Bağdagöl Bağdagöl
Kaldır kolun oyna gül oyna gül (K.K.89)

49. Gide gide bir söğüde dayandım dayandım
O söğüdün allarına boyandım gelin boyandım
Ben o yâre dağlar kadar güvendim güvendim
Güvendiğim dağlar elime geldi elime geldi

Ölem ben ölem ben Kurban olam
Ağzındaki dile ben geliyom ben

Yüce dağlar var mı size zararım zararım
Yar yitirdim urun urun ararım gelin ararım

Ben o yâri herkeslerden sorarım sorarım
Güvendiğim dağlar elime geldi elime geldi
Ölem ben ölem ben Kurban olam
Ağzındaki dile ben geliyom ben

Yüce dağ başında çadır açarım açarım
Çadırın içine güller saçarım gelin saçarım
Ben o yâri alır dağa kaçarım kaçarım
Güvendiğim dağlar elime geldi elime geldi

Ölem ben ölem ben Kurban olam
Ağzındaki dile ben geliyom ben (K.K.89)

50. Gökte yıldız dizim dizim
Sensin benim bir çift gözüm
Ağlama yar yar yanındayım
Sızlama yar yar yanındayım

Aç kollarını koynumdayım
Durman gidersin nereye
Canım gidersin nereye
Hiç mi dönmezsün geriye (K.K.90)

51. Kara kartal olaydım

Kara kartal olaydım

Tel başında duraydım

Tel başında duraydım

Gelen yolcu geleydi

Gelen yolcu geleydi

Nazlı oğlana saraydım

Nazlı oğlana saraydım

Tel başında duraydım

Nazlı oğlana soraydım (K.K. 105)

52. Yeleğimi alkadım

Sardım dere taşına

Yeleğimi alkadım

Sardım dere taşına

Mor iekli yeleğim

Neler geldi başıma

Mor iekli yeleğim

Neler geldi başıma (K.K. 109)

53. İngiliz gemileri İngiliz gemileri

Bir ileri bir geri bir ileri bir geri

Allah nasip etmesin Allah nasip etmesin

İngiliz'e bu yeri İngiliz'e bu yeri

Tahta köprüden geçtim tahta köprüden geçtim

Bayıldım suya düştüm bayıldım suya düştüm

Bayıldım ayılt beni bayıldım ayılt beni

Al göğsün arasına de neni neni nenni

Al göğsün arasına de neni neni nenni (K.K. 109)

54. Baharda bostan ekerler

Üstüne çeper çekerler

Gelin olup giden kızın

Gözüne sürme çekerler (K.K. 119)

55. Kız anası kız anası

Çağırın gelsin öz anası (K.K. 119)

56. Emine can emine yitüğ dağdan kar getir

Emine can emine karşı dağdan kar getir

Emine can emine merhamaya koy getir

Emine can emine merhamanter kol Karsa

Emine can emine merhamener kol Karsa

Emine can emine altun tasa koy getir

Emine can emine altun tasın kenarı

Emine can emine altun tasın kenarı

Emine can emine dibinde kırdım nari

Emine can emine gören maşallah desın

Emine can emine kimin var böyle yari. (K.K.167)

57. Deli kız deli kız sini geliyor

Ha niyye niyye gelmeddi

Kurbanız olim niyye gelmeddi

Ayağgını topal dediler.

Ayağgını topal deddiler

Ha niyye niyye kurbanız oliym

Toppal bunun neresi

Delli k1ZZ deli k1ZZ sini geliyor.

Ha niyye niyye geliyor

Ha niyye niyye gelmedi

Gözini körr dediler

Gözini körr dediler.

Ha niye niyye kurnanız oliym

Kör bunun neresi

Kör bunun neresi

Ha niye niye niye.(K.K.167)

58. Amana gel yamanma gel

Dolan bizim harmana gel

Amana gel yamanma gel

Dolan bizim harmana gel

Eğer mana bulmazsan

Harbulu al samana gel

Eğer mana bulmazsan

Harbulu al samana gel.(K.K.167)

59. Amman amman sari gelin

Hallin yaman sari gelin

Amman amman sari gelin

Halim yaman sari gelin

Sarı gelin su doldururr

Eteğini yel kaldırır

Sarı gelin su doldurur

Eteğini yel kaldırır

Çoğta güzel değilsinde

Yürüyüşün beni öldürür

Çoğta güzel değilsin de

Yürüyüşün beni öldürür.(K.K.167)

60. Aşşığıdan üç guş gellir

Üççüde turnadurr oğlan oğlan

Koynu dolu yemiş gelür

Hep kara hurmadur oğlan oğlan

Hep kara hurmadur oğlan oğlan

Posta ile mektub gelür

O yarın elinden oğllan oğlan

O yarın elinden oğlan oğlan

Hiç mektubi yazamamiş

Sevda serrinden oğlan oğlan

Sevda serrinden oğlan oğlan

Sevda serrinden oğlan oğlan

Sevda seriyle olur da

Sırmaa teniyle olur oğlan oğlan

Gözler bir ile olurda

Gönül biriye olur oğlan oğlan. .(K.K.167)

IV. BÖLÜM: ÖLÜM

Düşünen insan taş devrinden beri hayat ve ölüm sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmış ve insanı yaratan nesneyi nefes, tın, rüzgâr, esinti anlamlarına gelen sözcüklerle ifade etmiştir. Şamanistlere göre ruh-candır. Eski Türkler can ve ruh kavramı karşılığında tın, kut, ve sür, Doğu Türkleri'nde bu keleme hâlâ nefes ve can mânasına kullanılmaktadır, Altaylılar tın, süne, ve kut sözlükleri ile bu kavramı ifade etmişlerdir. Altaylılar ruh-can mefhumunu tın, süne ve kut kelimeleriyle ifade edilmiştir. Altaylılar'ın inançlarına göre tın, süne ve kut'dan başka insanın “yula” denilen bir eşi de vardır. İnanca göre, insan uyurken “yulası” her yerde dolaşabilir. Düş, “yulanın” gördüğü şeylerden ibarettir. Ölülerin serseri dolaşan ruhlarına Altaylılar “üzüt”, Yakutlar “üor” demişlerdir. Kazan Müslümanlarında da “öür” kelimesini hatırlatan ürek kelimesi vardır ölülerin serseri ruhlarına denir. Şamanistlere tasavvurlarına göre, can: kanda ya da yürekte bulunmaktadır.(İnan 1986:176) Ardahan'da da insanların iki ruhunun olduğu söylenir. Biri insan uyurken bedeninden çıkıp gezmektedir. Diğer yalnızca insan ölünce çıkmaktadır. İnsan öldükten sonra bazı ruhları toprağın kabul etmediği ve insanların arasında gezdiğine inanılmaktadır. Hortlama inanışının da buradan geldiği söylenir. Kişinin günahı çok ise toprak bu insanı ve ruhunu kabul etmemektedir. Ardahan'da geçiş dönemlerinin bir diğer halkası olan ölüm de İslamiyet öncesi unsurları barındırmaktadır.

1. Ölüm Öncesi

1.1.Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

1.1.1 Hayvanlarla İlgili Olanlar

- Ölçek Köyünde köpeğin uluması o hane halkından birinin öleceğini düşündürmektedir.
- Vakitsiz öten horozun başını kesmek deyimi buradan gelmektedir. Vakitsiz özellikle akşam vakti öten horozun ölümü çağırdığına inanılır ve ev halkından birinin öleceğine inanılır.
- Tavuk ötmeyen bir hayvandır. Tavuğun horoz gibi ötmeye çalışması ölümün habercisi olarak görülür.
- Bir baykuş kimin evinin önünde ötmeye başlarsa o kişinin öleceğine inanılır.

1.1.2 Eşyalarla İlgili Olanlar

- Herhangi bir eşyanın düşüp kırılması, özellikle camdan olan eşyaların düşüp kırılması ölümü çağırır.
- Özellikle aynanın düşüp kırılmaması uğursuzluğa yorumlanır ve ölümün habercisi olduğu söyleniyor.
- Bir kişinin kıyafetlerini ters giymesi o kişinin kısa zamanda öleceği anlamına gelir.
- Yatak dikerken yatak üzerine ya da bez üzerinden bir kişiye doğru ip ile iğne atılmaz atılırsa o kişinin öleceğine inanılır.
- Bir kişinin üzende yırtılan bir yeri iğne ve iplikle dikersen o kişinin öleceğine inanılır.
- Gece evden dışarı ateşin verilmesi ocağın söneceğini düşündürür. Buda evden bir erkeğin öleceğini düşündürür.
- Evin eşiğine oturulması ve oturan kişinin kısa zamanda öleceğine inanılması:

1.1.3Rüyayla İlgili Olanlar:

- Köylerde rüyalar da ölümün habercisi olabiliyor. Bir kişi rüyasında bir ağaç görürse o kişinin evinden bir adamın öleceğine inanılır.
- Rüyada bir evin tavanının yıkıldığını görmek o evin en yaşlı kişinin öleceğine yorumlanıyor.
- Rüyada bir evde düğün yapıldığını görmek o evden cenaze çıkacağına yorumlanır.
- Rüyada bir kişinin öldüğünü görmek o kişinin ömrünün uzun olduğuna yorumlanıyor.
- Bir kişinin rüyada kendini su kenarında beyazlar içinde görmesi,
- Rüyada ölmüş bir kişinin gelerek felan kişiyi götürmek istiyorum demesi istediği kişinin öleceğine yorumlanır.
- Kişinin kendini beyaz at üzerinde giderken görmesi,
- Rüya da evin önünde kazan kaynatmak da ölümü çağırır.

1.1.4 Astronomik İnanmalar

- Yıldız kaydığında bir kişinin öldüğüne inanmak.
- Yedi başlı ejderhanın kızdırılması sonucu doğal afet yoluyla ölüm.

Gökyüzü ile yeryüzü arasında kurulan dinsel-büyüsel ilişkilerden biri de insanların gökyüzünde birer yıldızının olduğu tasarımıdır. Böylece insanlarla yıldızlar arasında kayma, göçme ve sönme yönünden koşutluklar kurulmaktadır. (Örnek 1971: 24). Halk arasında her kişinin gökyüzünde bir yıldızı olduğu düşünülür ve yıldız kayması da ölüme yorumlanmıştır. Yıldız kaydığı zaman köylüler dua okuyarak ölen kişiye rahmet dilemektedirler.

Ayrıca gökyüzünde zincirli olan yedi başlı bir canavarın olduğuna inan Ardahan halkı yağmur yağmasını, fırtına kopmasını, kasırga çıkmasını bu ejderhaya bağlamaktadır. Yıldırım atması sonucu ölen kişilerin gökyüzündeki ejderhayı sınırlendirdiğine inanılmaktadır.

1.1.5 Hastadaki Psikolojik ve Fizyolojik Belirtilerle İlgili İnanmalar

Ölümün yaklaştığını hissettiren hallerin başında yaşlılık ve hastalık gelir. Bu durumda olan kişiler çevresindekilerle hoşnut olmaya ve helalleşmeye başlar. Bunun dışında;

- Kişinin gözlerinin çukurlaşması,
- Burnunun ucunda morluk oluşması,
- Yüzünün sararması,
- Ellerin eklem yerlerinin kabarması ve
- Etlerinin çekilmesi de ölümün habercisi olan işaretlerdir.
- Kişinin kendinden geçip sürekli ölmüş olan akrabalarının ismini söylemesi,
- Kişinin, ölen insanlardan ve öbür dünyadan bahsetmesi ölümünün yaklaştığını göstermektedir.
- Güçlkle nefes alıp vermesi,
- Dalıp dalıp gitmesi,
- Bedeninin sararıp morarması,
- Bedeninin şişmesi,
- Hastanın gözlerinin ve burun deliklerinin pamuklanması,
- Burnunun çekilmesi,
- Burnunun uzaması ya da kısalması,
- İştahsız olması,

1.2Ölünün Arkasından Başka Birini İstememesi İçin UygulananPratikler

Vefat eden kişi yanında dünyalık götürmektedir. Ardahan'da halk ölen kişinin nasibini toplayarak gittiğine inanmaktadır. Ölen kişi genellikle en sevdiği şeyleri yanında götürür. Bu bazen aileden biri olabilir bazen de rızkı olabilir. Bu yüzden ölü evden çıkarılırken bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bunun sebebi arkasından bir şeyler götürmesini engellemektir. Bazen bir köyde ölen kişinin kırkı çıkmadan 3-4 kişi daha ölebilir. Bazen yedisi çıkmadan ölen kişi sayısı artmaktadır. Bu gibi durumlarda ilk vefat eden kişinin arkasından bütün hasta ve yaşlıları götürdüğü söylenir. Yedileri karıştı, kırkları karıştı, kırkı kırkına girdi gibi sözlerde bu durum özetlenir. Ölen kişinin nasibini götürmesine halk arasında istenmeyen bir durumdur. Eğer hayvancılığı seven bir kişiye hayvanlarını götürür ve kısa zamanda o evdeki hayvanlar ölür. Bazen ekin biçin olaylarını seven kişi tarlaların nasibini götürmektedir. O ev tarla ekse bile mahsul almaz. İşte bu gibi durumları önlemek için bazı pratikler uygulanır;

- Dedegül köyünde ölünün kaldırıldığı yere bir tepsi un konulur.
- Ölçek köyünde ölen kişinin kefeninden bir parça yırtılarak evin bir yerine bağlanır.
- Ölünün yatağı kaldırılınca yerine taş konulur arkasından birini götürmesin diye.
- Ölünün yatağı yıkanır.
- Ayakkabıları ters çevrilir.
- Cenaze geçerken uyuyan çocuk ve kırklı kadınlar kaldırılarak cenazenin arkasından baktırılır.
- Cenaze geçerken evlerde yatan hasta kişiler ayağa kaldırılır.
- Ölen kişinin vücudunun sıcak olması arkasından birini götüreceğiyle yorumlanır. Üzerinde ağaçtan bir şey kırılarak bu önlenmeye çalışılır.
- Mezar kazmak için kullanılan malzemelerin eve getirilmesi hoş karşılanmaz. Ölünün o evden birini peşinden götüreceğine inanılmaktadır. Bu yüzden mezar kazmak için kullanılan kazma, kürek gibi aletler mezarlıkta bırakılır.
- Ölünün yatağı olmak üzere her şeyi yıkatılır.

1.3 Ölü Ruhunun Kimseyi Rahatsız Etmemesi İçin Uygulanan Pratikler

Ardahan'da eskiden ölü ruhunun geridekileri rahatsız ettiğine dair güçlü bir inanç varmış. Temelinde atalar ruhuna gösterilen saygıyı barındıran bu dinsel ve büyüsel işlemler şunlardır:

- Ölmekte olan kişinin canını rahat vermesi için üzerine bıçak konulmaktadır,
- Ölmek üzere olan kişinin başucunda Yasin-1 Şerif okutulur.
- Dudakları kuruyan kişinin ağzına su verilir,
- Hastanın vefat ettiği evde ağzı açık olan ne varsa dökülür ya da atılır.
- Kişi can verdiği evde bulunan su dolu kovalar dökülür, Azrail'in kılıcını yıkadığı düşünülür.
- Cenaze evine giden kişiler ölünün yanından geçerken eteklerini toplar, bunun sebebi ölen kişinin kanının yerde olacağına inanmalarındandır.
- Rüyada ölümü andıracak şeyler görülürse rüya suya anlatılmaktadır.
- Cuma akşamı (Perşembe), Cuma ve belirli özel günlerde ateşe yağ atılır. Helva yapılarak dağıtılır. Bunların ölen kişilerin ruhlarına altın tepsilere içinde sunulduğuna inanılır.

2. Ölüm Sırası

Bir hastanın öleceği anlaşıldığında başında sürekli biri bekler ve Kuran-ı Kerim okur. Evde Kuran-ı Kerim okumayı bilen biri yoksa imam çağrılır. Kelime-i şahadet getirilir. Öleceği anlaşılan kişinin vücut temizliği yapılır. Eş, dost ve akrabalarına haber verilir. Uzakta olan kişilerin gelmesi için haber verilir. Uzakta olan çocukları ve akrabaları gelir. Ölümü yaklaşan kişi ile helalleşirler. Konuşamayan bir hastaya su verilerek de helallik alındığına inanılır. Ölmek üzere olan kişiye mutlaka su verilir. Su içemeyecek haldeyse bir pamuk ya da bez ıslatılarak dudaklarına sürülür. Hastanın can verirken zorlandığı ve susadığı için kişinin susuzluğunu gidermek için su verilir. Ayrıca şeytanın hasta kişiden su karşılığında imanını istediğini bu yüzden su vermediğinde şeytanın onun imanını almasından korkulur.

3.Ölümden Sonra

Hasta öldükten sonra gözleri açık kaldıysa hafifçe sıvazlanarak gözlerin kapanması sağlanır. Kişinin gözlerinin açık gitmesi uzakta olan bir kişiyi göremediği

için gözlerinin açık kaldığına inanılır. Böyle bir durumda uzakta olan kişinin yani beklediği kişinin resmi ya da bir kıyafeti ölünün gözlerine sürülerek gözleri kapatılır.

Bir kişi öldükten sonra çenesi beyaz bir leçekle bağlanır ki ağzı açık kalmasın. Ayakları başparmaklarının ucundan bağlanır.

Kolları düzleştirilir ve yönü kibleye çevrilir. Ölen kişi bir beze ya da battaniyeye sarılarak yere yani “rahat döşegine” yatırılır. Kıyafetleri yıkanana kadar açılmaz. Rahat döşegine alınan kişinin üzerine bir bıçak konur ki şişmesin.

Demir epeyce ileri ve karışık bir kültür tarihine sahip olan toplumda bile olağanüstü bir büyüsel-dinsel öneme sahiptir. (Eliade 2000: 29) demir. Ölümde ve yeniden dirilişte en çok kullanılan alettir. Yakut şamanlarının yeni statü kazanmak için ölüp tekrar dirilmesi için bir demir tanrısının önüne gelmesi gerekmektedir. Demirci tarafından dövülen şaman tekrar yeryüzüne gönderir. Ardahan’da ölen kişinin üzerine demir konulması sadece şişmesi önlemek için mi yoksa ölümle bağdaştırıldığı için mi diye sorgulanabilir.

Eskiden ölen kişi son defa misafir edilmek için bir gece daha evinde bekletilmiş. Günümüzde ise ölen kişi birkaç saat rahat döşeginde durduktan sonra morga götürülür.

3.1 Ölümü Duyurmak

Uzakta olan kişilere telefonla aranarak haber verilir. Köy içinde olanlara okunan seladan sonra kimin vefat ettiği söylenerek haber verilir. Bu haber genelde “... kaybettik. ... hakkın rahmetine kavuştu. ... dünyasını değiştirdi. Cenazesi saat ..., Mezarlığı’na defnedilecek.” haberi duyan yakınlar ve komşular ölü evine akın eder. Eskiden ise daha çok atla haberci gönderilmiş.

Cenazeler en kısa zamanda toprağa verilmeye çalışılır. Sabah ölen kişi öğleyin, öğleyin ölen kişi akşama toprağa verilir. Akşam ölen kişi sabaha bekletilir. Ayrıca, uzaktan gelecekler varsa ve çok gecikmeyeceklerse cenaze bir gün bekletilir.

3.2 Ölünün Defnedilmeye Hazırlanışı

Ölünün gömülmesi için gerek dinsel gerek geleneksel birtakım zorunluluklar mevcuttur. Bunların başında ölüyü yıkama, kefenleme ve cenaze namazı kılma gelmektedir (Örnek 1971: 48).

Tarih boyunca ölünün cesedinden uzaklaştırılması farklı farklı şekillerde yapılmıştır. Yaşanılan yerden uzak bir yere bırakma, tabutu dört direk üzerine yahut ağaca asma, ateşte yakma, toprağa gömme (İnan 2000: 188; Boyraz 2003: 15)

Göktürkler “Ölüyü çadıra koyarlar. Oğulları, torunlar, erkek-kadın başka akrabaları atlar ve koyunlar keser ve çadırın etrafında at üzerinde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar”(İnan 2000:177) mış. Ardahan’da biri vefat ettiğinde ölen kişilerin yakınları saçlarını başlarını yonarak, dizlerini döverek ağlamaya başlarlar. Aileden olan kişiler ağıt yakarak ağlamaya başlarlar.

Kişi ruhunu teslim ettikten sonra, cenaze yıkanmak için çıkarılana kadar başında beklenir. Vefat eden kadınsa kadınlar bekler, erkekse genellikle erkekler bekler. Cenazenin bulunduğu odaya kedi girmemesi için dikkat edilir. Başında beklenmesi de bu yüzdendir. Kedilerin ölüyü yediği düşünülür.

3.3 Ölünün Yıkınması

Evin önünde teneşir hazırlanır. Ölü rahat döşeğinden alındıktan sonra teneşire götürülüp tertemiz yıkanır. Hoca tarafından abdesti aldırılır. Ölen kişi kadınsa kadın cenaze yıkayıcısı getirilir.

Ölü yıkanırken önce normal insan gibi taharet aldırılır, sonra abdest alandırılır, daha sonra gusül abdesti aldırılır. Yıkama normal gusül abdesti gibi yapılır. Önce sağ taraftan başlanır, sonra sol taraf yıkanır. Banyo yaparken bir insan nasıl keselenirse ölü de aynı şekilde keselenerek yıkanır. Daha sonra ise gusül abdesti aldırılır. Yıkama sırasında yıkayan kişi eldivenlerini giyer, vücudun aşağı kısmında kullandığı eldivenleri yukarıda kullanmaz. Cenaze yıkanırken akrabaları içeri girerek üstüne su dökerler. Cenaze üzerine su dökme hakkını helal edip, helallik alma anlamına gelir.

3.4 Ölü'nün Kefenlenmesi

Kefen, erkekler için ayrı bayanlar için ayrı hazırlanır. Ancak herkes için beyaz patis bez kefen olarak kullanılır. Ölü kefenlendikten sonra kefenine gül suyu dökülür. Kefen genellikle kadınlar için üç, erkekler için iki parçadan yapılı ve kefen kesinlikle dikilmez. Kesip biçmek için makastan başka bir şey kullanılmaz. Cenaze kefenlendikten sonra baş, orta ve ayak taraflarından bağlanır.

Daha sonrasında kefeni biçilir, teneşirin üzerinde kefenlenip tabuta konulur. Kefenleme bitince bir sacın içinde “kağur buğur” adı verilen bir madde yakılarak teneşirin altında gezdirilir. Ayrıca kefen bezi bunun dumanında gezdirilir. Bu koku ölen kişiyi mezara konulacağı ana kadar şeytan yaklaştırmazmış.

3.5 Mezar Kazma

Kişi vefat ettikten sonra mezar kazmak için mezarlığa gidilir. Eskiden mezar kazanlara kazma parası verilirken günümüzde böyle bir uygulama bulunmamaktadır. Mezar kazanlar bunun için hiçbir ücret almazlar. Bazı köylerde mezar kazam geleneği de kalmamıştır. Mezar kepçe yardımıyla kazılmaktadır. Özellikle Çamlıçatak Köyünde mezar kazma geleneği tamamen bitmiştir, insanlar komşuluk değerlerini dahi unutarak mezar kazmaya gitmemektedirler. Bir insanın mezarının kazmaya giden kişi sayısı ne kadar çok olursa ölen kişinin saygınlığı o kadar çok olur. Eskiden mezar kazmaya gelen kişilerin isimleri yazılır, birkaç gün sonra bu kişilere bir şişe gaz yağı ve bir kibrit verilirdi. Buna “kazma hakkı”, “kazma payı” denilmektedir. Mezar erkekler için göbek hizasında, kadınlar için göğüs hizasında kadar kazılır. Mezar kazıldıktan sonra cenaze yüzü kible tarafına doğru oyularak oluşturulur. Bu tür mezar kazmaya “lehd” denilir. Eskiden mezar kazmaya giden kişiler ölünün yedisinde eve davet edilirdi. Yedisinde yapılan yemeklere kazma payı denilerek o gün mezarı kazmaya gidenlere verilmektedir. Ancak bazı köylerde mezar kazanlara verilen yemek ölünün kırkında yapılmaktadır. Mezarı kazan kişilere cenazenin kırkında bir ekmek ve helvada ayrıca verilmektedir. Günümüzde ise yedisinde veya kırkında köylüyle birlikte çağrılırlar.

3.6 Tabut ve Tabutu Taşıma

Cenaze mezara tabutla götürülür fakat tabutla gömülmez. Mezara götürülen cenazenin üzerine, camilerde bulunan üzerinde ayet yazılı yeşil örtü örtülür. Götürülen cenazenin tabutunun üstünde onun kadın mı erkek mi olduğunu gösteren herhangi bir şey bulunmaz.

Cenaze götürülürken herkes cenazeyi taşımaya çalışır. Üç dört adımda bir yer değiştirilerek herkesin sevap kazanması sağlanmaya çalışılır. Cenaze mezarın başına vardığında omuzlardan yere indirilir.

Cenazelerde kullanılan bu tabutlar köyü için ayrıca önemlidir. Köyde havalar kurak olduğu zaman köylü bu tabutu köyde akan bir dereye, çeşmeye ya da göle koyarlar. Bu şekilde yağmur yağar ve köylü kuralıktan kurtulur.

3.7 Cenaze Namazı

Cenaze namazı, yıkanıp kefenlenen ölüye yapılan son duadır. Bütün canlılardan üstün olarak yaratılan insanın ölüsü de saygıya layıktır. Bu saygı “bir yönüyle ölünün yakınlarına bir teselli mahiyeti taşıdığı gibi ölümün hiçlik olmadığını anlatma amacına da yöneliktir”(Apaydın 2011 C.1: 355). Bu amaçlar doğrultusunda ölüye yapılan son dua cenaze namazıdır.

Cenaze namazını erkekler kılar. Cenaze namazına niyet şarttır. Bu niyetle ölünün kadın veya erkek, kız çocuğu yahut erkek çocuğu olduğu belirtilir. Cenaze, cemaatin önünde musalla taşına konulur. İmam namazdaki gibi tekbir alıp ellerini bağlar. Cemaat ise gizliden tekbir alıp elleri bağlar. Hem imam hem de cemaat Subhaneke’yi “Vecellesenaüke” ile birlikte okur. Ardından imam ellerini kaldırmadan tekrar tekbir alır. Cemaatte bunu gizlice yapar. Bundan sonra herkes içlerinden Allahümme salli ve Allahümme barik dualarını okur.

3.8 Ölünün Gömülmesi

Cenaze yakınlarından iki kişi mezara iner. Erkek cenazesi mezara indirilirken yakınları olan birkaç kişi tarafından tutularak indirilir. Mezara konurken başının altına bir kürek toprak atılır. Mezara konulduktan sonra bağlanan yerler açılır. Cenazenin gözünün üzerine bir avuç toprak atılır. Bu, insanın gözünü bir avuç toprağın doyuracağına inanıldığı ve bu dünya da gözü kalmaması için yapılır.

Kadın cenazesi mezara indirilirken kardeşleri ve mahremleri tarafından tabuttan çıkarılarak mezara indirilir. Kadın cenazesi kabre indirilirken üstüne bir örtü tutularak diğer namahrem erkekler tarafından cenazenin görülmesi engellenir. Kadın cenazesine mezara indirilirken eşi dokunmaz çünkü öldükten sonra nikâhın bozulduğuna inanılır. Her iki cenazede sağ tarafına yüzü kibleye gelecek şekilde mezara konur. Cenaze herhangi bir şahsi eşyasıyla gömülmüyor.

Cenaze mezara konulduktan sonra mezara dokuz tahta konur ve üzerine ot örtülerek, üzerine toprak atılmaya başlanır. Herkes üç ya da daha fazla kürek toprak atar. Toprağı atan küreği yere bırakır. Toprak atıldıktan sonra hoca Kur'an okur. Kur'andan sonra herkes geri döner. Hoca mezarın başında kalarak talkin verir. Talkin sırasında hoca, ölüye kabir suallerine nasıl cevap vermesi gerektiğini öğretir.

3.9 Devir /Iskat İşlemi

İslam inancında ölen bir kişinin sağlığında kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminleri için fakire para verilmektedir. Bu olaya "iskat" denir (Artun, 2005: 178).

Iskat, namaz, oruç, kurban, adak, kefareet gibi ibadet ve borçları yerine getirmeden vefat eden bir kimseyi bu borçlarından kurtarmak için fakirlere fidye ödenmesi işlemi ifade eder. Burada fidyeden maksat söz konusu ibadetlerin yerine geçmesi amacıyla yapılan nakdî ve aynî ödemelerdir. Iskat-ı salât, bir kimsenin sağlığında ifâ veya kazâ edemediği namaz borçlarını uhdesinden düşürebilmek için ölümünden sonra fidye ödenmesi işlemi, devir de bu fidye ödemede geliştirilen bir yöntemi ifade eder.

Ölen kişinin çeşitli nedenlerle tutamadığı orucunu, kılamadığı namazını ve yerine getiremediği yeminlerini, geride kalan yakınları fidye vermek suretiyle maddî olarak da olsa ödemeye çalışır. Bu işlemin toplumsal açıdan iki fonksiyonu vardır. Birincisi, ölen kişinin fidye gerektiren borçlarını ödemek suretiyle öbür dünyada borçsuz olmasını sağlayacakları inancı ile yakınlarına psikolojik rahatlık sağlamasıdır. İkincisi ise fakirlere ve ihtiyacı olan kimselere verilmekte olan fidyelerle gelirin el değiştirerek toplumsal paylaşımın sağlanmasıdır (Ercan, 2002: 199).

Ölümden sonraki hayatla ilgili ölü için yapılan son hazırlık, Devir ve Iskat diye adlandırılan bir ritüellin ortaya çıkışına sebep olmuştur (Ersoy, 2002: 96)

Bir Müslüman, ölümünden sonra kalan malının bir bölümünün "ıskat-ı salat" için yoksullara dağıtılmasını vasiyet etmişse, bu vasiyetin yerine getirilmesi gerekir. Böyle bir vasiyet olmasa bile ıskat-ı salat yapılması caizdir. Kuran'da ve hadislerde böyle bir emir bulunmamakla birlikte, fıkıhçıların böyle bir uygulama ile ölünün

günahlarının bağışlanacağı görüşü, Müslümanlar arasında devir işlemini bir gelenek haline getirmiştir. Ölünün, yaşadığı dönemde erginlik çağından sonraki yaşamı süresince yükümlü bulunduğu bütün namazlarının toplamı bulunarak, her vakit namazının karşılığında bir ya da bir kaç yoksula bir "fitre" (bir günlük yiyecek tutarı) verilir. Ölünün mirasından ayrılan mal ya da para bütün namaz vakitlerinin tutarını karşılamıyorsa, eldeki malın tutarı kadar para ya da altın (ıskat akçesi) en çok on yoksulun katılacağı "devir işlemi" ile elden ele gezdirilir ve bu işlem bütün mallarının karşılığı "ıskat" tutarına ulaşıncaya kadar sürdürülür. Devir işlemi bittikten sonra ölünün günahlarının bağışlanması için dua edilir ve "ıskat akçesi" devire katılan yoksullar arasında bölüştürülür (Büyük Larousse, Cilt: 11, 1992: 5492)

Samsun'un köylerinde ölünün kılamadığı namaz ve tutamadığı oruç karşılığında belli bir para ölü sahipleri tarafından fakirlere dağıtılır. Bu işi bir imam düzenler. Paranın küçük bir bölümü dağıtılan insanlarda kalır, büyük bölümü ise tekrar cenaze sahiplerine iade edilir. Bu işe halk arasında "devir işlemi" denilir (Şişman, 2002: 464).

Özbekistan'da cenaze namazı öncesinde imam, merhum ya da merhumenin günahlarının affi için, ölünün yaşını belirleyip bundan akıl baliğ oluncaya kadar geçen zaman dilimini çıkarır. Kalan sayı kadar dua okur. Dua okumadan önce merhumun günahını boynuna almaya razı olan kişileri çağırır. Sonra dua edip, "kabul ettin mi?" diye sorar. O da daha önceden tabağa konulan buğdayı "kabul ettim" der. Ayrıca cenazeye gelenlere sembolik olarak para verilir. Bu parayı alan kişilerin merhumun günahlarının affi için iki rekât namaz kılmaları gerekir (Açık, 2004: 144).

Ardahan'ın zengin gelenek ve görenekleri içinde bu tür işlevleri de barındırmaktadır. Geçmişte sık sık uygulanan İskat işlemi günümüzde işlevini yitirmiştir. Günümüzde yaşlılar tarafından hatırlanan bu işlem cenaze defnedildikten sonra cenaze evinde yapılmaktadır. Köylüler arasında seçilen fakir insanlar eve toplanır. Yere daire şeklinde oturulur ve hoca tarafından dualar okunmaya başlar. Yapılan bu uygulamada ki amaç; ölen kişinin çeşitli nedenlerle tutamadığı orucunu, kılamadığı namazını ve yerine getiremediği yeminlerini, geride kalan yakınları fidye vermek suretiyle maddî olarak da olsa ödemeye çalışır. Ölünün arkasından yapılan bu işleme iskat (devir) denir. Devir Türk toplumunda geçmişten günümüze kadar gelen bir gelenektir. Günümüzde hocaların bu işlemi yanlış bulması nedeniyle yapılamamaktadır.

3.10 Tekbir Getirme

Vefat eden kişi defnedildikten sonra cemaat dağılır. Sona kalan imam mezarın başında durarak tekbir getirir. Rabbin kim? Nebin kim? Gibi soruların yanında 32 farzı sorar. Emeli iyi olan bu sorulara cevap verir. Sorgu sual alan melekler geldiğinde o meleklerin sorularına cevap vermesine yardımcı olur.

Eskiden bir köyde imamın abisi vefat etmiş. Cenaze defnedildikten sonra hoca mezar başında tekbir almaya başlamış. O sırada abisi mezarın içinden öldüğüm kaç saat oldu ki bana hesap soruyorsun” diye bağırmış. Sesi duyan hocanın yüreği çatlıyor ve oracıkta ölüyor.(K.K. 29)

3.11 Cenaze Defnedildikten Sonra Yapılan Uygulamalar

Ardahan’da cenaze defnedildikten sonra çeşitli uygulamalar yapılmaktadır.

- Cenazenin kaldırıldığı yere ocaktan alınan bir taş konulur.
- Cenazenin kalktığı yere tahıl ya da buğday konur,
- Cenazenin kalktığı yere bir kap su konur,
- Cenazenin kalktığı yere bir tepsi un konur,

Köylerde yapılan bu uygulamalar ölen kişinin bir zamanlar yaşadığı evden rızkını götürmemesi için yapılır. Ölen kişi rızkını götürünce sağ kalan aile fertlerinin yaşamı zorlanır. Ev sürekli geri gider ve aile ekonomik olarak zayıflar. Cenazeyi defnettikten sonra cenaze evine gelen hoca ve cemaat Kuran okur. Okunan Kurandan sonra un, tahıl, buğday gibi şeyler bir başkasına verilir. Ölen kişiye senin nasibin bu, nasibini al ve git derler. Taş ocağa geri koyulur. O taş ölünün kalktığı yere konularak arkasından başka kimseyi götürmesin denilir. Su ile de ev sulanır. Eşikten dışarı serpmemeye dikkat edilir. Nasibin evin içinde kalması eşiği dışarı çıkmaması istenir.

3.12 Ölünün Belirli Günleri

Ardahan’da ölen kişinin ardından dini törenler yapılmaktadır. Bu törenlere yedisi, kırkı, elli ikisi ve sene-i devriyesi denilmektedir. Bu törenlerde mevlit okunarak yemekler yapılmaktadır. Gelen misafirlere helvalar dağıtılarak ölünün ruhuna hediye edilir. Eski Türklerde Yoğ (aş) töreni: ölü aşı; defin töreniyle ve ölüler kültüyle bağlı en eski ve iptidai törenlerden biri “ölü aşı” denilen törendir. (İnan 2015: 189)

Ardahan’da yapılan bu yemek verme geleneğinin de ölü aşından bir farkı yoktur. Ölen kişinin Ardasından yapılmakta olan bu törenler günümüzde imamlar tarafından kabul edilmemekte ve yapılması doğru bulunmamaktadır. Ancak köylüler bu geleneklerden vazgeçmeyerek uygulamaya devam etmektedir. Ölü yemeği verilmediği takdirde ölen kişinin ruhunun rahatsız olacağı düşünülmektedir. Yapılan yemeklerin ölen kişinin acılarını dindirdiğine, evden alması gereken nasibini bu şekilde alması gerektiğine inanılmaktadır.

3.12.1 Ölünün Yedisi

Eski Türklerde definin yedinci günü bütün oba halkı, kadın ve erkek hepsi toplanıp mezarlığa giderler. Mezarın sağ tarafında büyük bir ateş yakıp getirdikleri yemeklerden ve içkilerden ateşe atarlar. Sonra herkes mezarın üzerine kadehlerle rakı koyarak ve yemek atarak “bu rakıyı iç bu yemeği ye! Bunlar sana yukarıdan tayin edilmiş yemek ve içkilerdir” derler.

Eski Türklerde yapılan bu ateşe yemek atma geleneği, ölüye yemek sunma geleneği Ardahan’ da hala yaşatılmaktadır. Ölen kişinin yedisinde yemekler yapılır. Helvalar vurulur, bütün köylü özellikle mezar kazmaya diden kişiler davet edilir. Kuran-ı kerim okutulur ve yemekler dağıtılır. Buradaki amaç ölünün ruhuna yemekler sunmaktır. Sugöze ve Edegül köyünde yapılmakta olan ölünün yedisine “kazma payı” denilmekte ve sadece mezarı kazan kişiler davet edilmektedir.

3.12.2 Ölünün Kırkı

Ardahan’da ölünün arkasından yapılan yas törenlerinden biride kırkıdır. Ölünün kırkı çıkana kadar imam her gün bir Yasın-i Şerif okur ve kırkında bu okuduklarını bağışlar. Ölen kişinin ailesi İmama bir miktar para ya da hediye verir. Kırkında helvalar yapılır, yemekler yapılır ve mevlit okunur. Bir gün öncesinden köylü, ölen kişinin kırkına davet edilir. Ertesi gün bütün davetliler ölünün kırkına katılır. Bazı köylerde kırkı için et kemikten ayrılıyor denilirken bazı köylerde etin kemikten ayrıldığı gün elli ikisidir.

3.12.3 Ölünün Elli ikisi

Ardahan’da ölünün arkasından yapılan en önemli günlerden biri elli ikisidir. Elli ikisinde et kemikten ayrılır. Ardahan’ın birçok köyünde elli ikisinde helvalar yapılır. Yemekler pişirilir ve pişirilen yemeklerin yağı ateşe dökülür. Evden çıkan güzel

kokuların ölümlere armağan edildiği düşünülür. Güzel kokuların çıktığı evden altın tepsilerin ölen kişinin ruhuna melekler tarafından taşındığına inanılır. Etin kemikten ayrıldığı bugünde yapılan bu yemeklerin ölünün acısını azda olsa dindirdiği söylenmektedir.

3.12.4.Sene-i devriye

Ölen kişinin arkasından yapılan bir diğer yoğ töreni sene-i devriyedir. Ölen kişinin senesi dolduğunda ölen kişinin akrabaları tarafından yapılır. Bazı köylerde hala yemekler yapılırken bazı köylerde sadece kuran okunmaktadır. Mezarlığa gidilerek ziyaret edilir. Akşam olunca evde helva yapılarak ölünün sevabına dağıtılır.

3.13. Yas Tutma

Köyde cenazeden sonra yas tutulur. Cenazenin genç ya da yaşlı biri olması yas tutuma süresini değiştirir. Bu zaman dâhilinde evde gülmek, konuşmak, yemek yemek komşuların zorlamasıyla olur. Erkekler saç sakal kesmez, kadınlar siyah elbise giyer ve siyah başörtüsü takarlar. Kırk gün boyunca evde misafir eksik olmaz. Gelenlere genellikle çay ikram edilir ve her gelen Fatiha okur. Evde televizyon, radyo, teyp gibi şeyler açılmaz. Köyde düğün yapılmaz. Kırk günü geçtikten sonra düğün yapacak kişi gelip izin ister cenaze evinden. Uygun görülürse düğün yapılır. Bu tür düğünlerde çalgı çalınmaz. Davul-zurna, orkestra, saz veya tulum getirilmez sadece mevlit okutulur ve gençler kendi aralarına eğlenir.

3.14 Kara Bayram

Ardahan'da ölümden sonra ki bayrama "kara bayram, ilk bayram, yaşlı bayram" denir. İlk bayramda bayram namazından hemen sonra mezarlığa gidilir. Kur'an okunur, su dökülür ve şeker koyulur mezarın üstüne. İlk bayram olduğu için köylü aileyi yalnız bırakmamak için bayram ziyaretinde büyüklere gitmek yerine önce yaşlı eve gelir. Büyük küçük önceliği yas evine verir. Amaç yaşlı ailenin üzülmelerini engellemektir. Köylerde bayramdan önceki gece elle kına yakılır. Yaşlı olan aileler ellerine kına yakmaz. Kına yakmak mutluluğu temsil ettiği için yaşlı aileler en az beş altı sene ellerine kına yakmaz. Köylüde ilk bayramda yas evine ziyarete geleceği için ellerine kına yakmadan gelirler. Yaşlı ailenin erkekleri sabah bayram namazından sonra mezarlığa giderken, kadınlar gün içinde herhangi bir saatte giderler.

3.15 Ruhla İlgili İnanışlar

Persler, ölünün ruhunun üç gün ve üç gece evinde ikamet ettiğine inanmaktadırlar.(Raux 1999:159) Ardahan'da ölen kişinin ruhu yedisine kadar evin içinde dolaşmaktadır. Bu yüzden söylenenlere konuşulanlara dikkat edilir ve ölene kişinin adı zikredilmeden “Rahmetli” denilir. P. N.Borataov Anadolu'da varlığını sürdüren bir inanıştan bahsetmiştir. Ankara'nın kuzeyinde Mudurnu bölgesinde yürüttüğü bir araştırmasında bir köyde ruhun sinek şekline girerek uçtuğunu kaydetmiştir. O anda ölünün odasına kediler sokulmamıştır. Kedinin sineği, yanı ruhu yemesinden korkulduğu açıkça görülmektedir. (Raux 1999:159)

Sinek; Orta Asya tasarımlarında, ölen sıradan insanın bedeninden uçan ruhunun büründüğü don. (Korkmaz 2003:134) SinekTürk toplumlarında ölen kişinin ruhu olarak bilinmektedir ve bu yüzden cenaze evinde aniden ortaya çıkan sineğe zarar verilmez. Radlof tarafından tespit edilen Manas'da defin törenin tasviri kısa ve karışıktır. Burada kahraman Manas'ın ölümü ve defini şöyle tasvir ediliyor,

“ Diyorlar ki Manas'ın sineğe benzer canı çıktı, gerçek evine gitti” (İnan 2015: 182)

Manasın ruhu da sinek şeklinde görülmüştür. Ardahan'da ölen kişilerin ruhunun güvercin ya da sinek şeklinde evin etrafında ya da ölünün etrafında gezdiğine inanılır. Kaynak kişimiz Kızhanım Saltaş İstanbul'da vefat eden bir kişinin yanında aniden bir sineğin belirdiğini ve bu sineğin cenaze Ardahan'da gelene kadar cenazeyi yalnız bırakmadığı söylemiştir. Ardahan'da hemen hemen her köyde ölünün yanında bir sinek belirdiği ve sineğin o kişinin ruhu olduğu söylenmektedir. Ayrıca Ardahan'da cenazenin olduğu odaya kedi girmemesi için beklenmektedir. Kedinin ölünün etini yediği söylensede aslında sineğe yani ölünün ruhuna zarar vermemesi için kediye dikkat edildiği bellidir.

Ayrıca ölünü ruhu için her Cuma akşamı ocakta ki ateşe yağ atılır. Dedegül köyünde ayrıca ölen kişinin sevdiği yemekler yapıldığında o yemekten de bir kaşık atılır. Yemeklerin ölülerin ruhlarına altın tepsilerde sunulduğuna inanılır.

Eski Türklerde ölüyü defnettikten sonra eve dönüp yemeye içmeye başlarlar, sonra mezarın sağ tarafında ateş yakıp ölü aşı için kesilen hayvanların kemiklerini yakarlar. Ateşe rakı serper ve yemek atarlar. Ateş tanrısının bu rakı ve yemekleri ölüye

ulaştıracağına inanılır. (İnan 2015:186) Ardahan'da ateşe yemek, yağ gibi şeyler atarak ölülerin ruhunu hoşnut etmeye çalışılır. özellikle Cuma akşamları yapılan yemeklerden çıkan kokuya gelen ruhların var olduğu düşünülür. Bu özel günlerde helva yapılır, bişi yapılır, mafiş yapılır ki bunların kokusu çıksın ataların ruhuna gitsin

İkinci ile akşam ezanı arasında yemek yenilmez. Yenilen yemekle ölen kişilerin payının yenildiği düşünülür.

3.16 Ölen Kişinin Eşyaları

Ardahan'da ölen kişinin bütün elbiseleri yıkanır. Herhangi bir kıyafet yıkanmazsa ölen kişinin ruhunun rahat edemeyeceğine ve ruhun evden gitmeyeceğine inanılır. Bu yüzden hepsi yıkanır ve ihtiyaç sahibine verilir. Bazen de yakılır çünkü yaşlı aile ölen kişinin kıyafetlerini başkasının üzerinde görünce üzülür. Gördükçe acının tazeleneyeceğine inanılır. Ölçek köyünde babasının gömleğini yıkamadan saklayan biri, rüyasında babasını gördükten hemen sonra gömleği yıkar. Babası rüyasında “kıyafetlerimi yıka, ben çok rahatsızım” demiş.

3.17 Mezar Taşları

Ardahan'da eskiden mezarın boyu bir kedinin gölgelenemeyecek kadar alçak olması gerektiğine inanılırdı. Günümüzde ise mezar taşları mermerden yapılmakta ve 2 ya da üç katlı olmaktadır. Ardahan'da eşli mezarlar taştan yapılmıştır. Dini bütünlüğe sahip saygın, molla, hoca vb. kişilerin mezar başı kavuk şeklindedir. Kadınların mezar başlarında ki taş daha yassın ve bir tarafa meyillidir. Bu şekilde olan taşlardan mezarın bir bayan mezarı olduğunu anlayabiliriz. Yazılar taşları oyarak ya da kazılarak yazılır.

3.18 Mezarlıkla İlgili İnanışlar

- Mezarlıkta bir mezar el ile gösterilmez.
- Selam verilmeden mezarlıktan geçilmez.
- Mezarlığa selam vererek yatan kişiyi gece ölülerin ruhunun koruduğuna inanılır.
- Abdestsiz gidilmez.
- Abdestsiz gidilirse ölülerin ruhunun rahatsız olduğuna ve yüz çevirdiklerine inanılır.
- Mezarda ateş yakılır. Üç gün üç gece imam ve aile halkından üç kişi de mezarı bekler. Geçmişte şeytanın faklı kılıklarla mezarı eşelediği ve mezara girmeye

çalıştığı düşünülürdü. Bu yüzden üç gün beklenir. Eğer ateş yakılarak beklenmezlerse ölünün hortlayacağına inanılırdı.

- Mezarlığın etrafı duvarlarla çevrilir insan ya da hayvan girmesin diye. Mezarın üzerine hayvan ya da insan fark etmeden çıkınca ölünün rahatsız olduğuna ve beddua etiğine inanılır.
- Mezarlıkta bulunan ot biçilmez. Biçilen otun o eve uğursuzluk getirdiğine ve biçen kişinin evinin yanacağına, hayvanlarının öleceğine inanılır.
- Mezarlar başlarına ağaç dikenler vardır. Bazı köylerde ağaç ölü için gölge oldun, gölgesinde dinlensin diye dikilirken, bazı köylerde ağacın mezara dikilmemesi gerektiği düşünülür. Ağacın kökleri ölen kişinin vücuduna girerse, kıyamet günü o köklerde gezeceğine inanılır. Bu yüzden gül ağacı, çiçek gibi kökü çok olmayan şeyler ekilir.
- Mezara toprak atılırken elden ele kürek verilmez. Bunun ölünün ruhunu rahatsız edeceğine inanılır. (K.K: 17)
- Mezarlıktan geçerken sakız çiğnenirse bunun hem uğursuzluk getireceğine hem de çiğnen sakızın ölü eti gibi olduğuna inanılır.

3.19 Hortlaklar

Dinler tarihi canlıların mezarlarında kapatılmış bulunan ya da yeryüzünde amaçsız bir şekilde dolaşan ölünün kendi evine ve yakınlarına dönmesine engel olmak için aldıkları tüm önlemler gayet iyi bilinmektedir. (Roux 1999:155) Ardahan da ölen günahkârı toprak kabul etmez ve bu yüzden hortlarlar. Bu yüzden ölen kişinin hortlamamı için yapılanlar ayrı hortlayan kişiyi tekrar mezara koymak için yapılanlar ayrıdır.

Gagavuz Türklerinde ölen günahkâr bir kişinin mezarda yaşayan bir hayvan şekline döneceğine inanılır bu varlığa da “obur” veya “hobur” adı verilir. Geceleri mezarından çıkarak insanları rahatsız ettiğine, eline geçen her şeyi yiyip yuttuğuna, hiçbir kimseden korkmadığına, insana bulaşıcı hastalıklar dâhil pek çok zarar verebileceğine inanılır. Ölen birinin obur olduğu anlaşıldığında hortlayıp çıkmasın diye mezarı açılır ve üzerine çivi çakılır. Gagavuzlardaki obur motifi, Anadolu’daki “hortlak” ve Azerbaycan Türklerindeki “hortdan” adı verilen varlığa daha yakındır. Başkurlarda ise ölen büyücünün ruhuna “ubır” denilmekte olup iri başlı, uzun

kuyruklu, ağzından ateş püskürten ve uçabilen bir varlık olduğuna inanılır. Şeytani bir varlık olarak sayılır ve kötü ruhlardan sayılır. (Yaltırık 2013: 189) Anadolu’da da ölen kişilerin dirildiğın ve köylüye zarar verdiğıine inanılmaktadır

Anadolu’da ölen bir kimsenin mezarından çıkıp dolaşmasına “hortlaklık”, bunu yapana da “hortlak” denilmektedir. Buna göre birinin hortlaması uğursuzluk olarak kabul edilir. Yaşadığında kötülük yapıp başkalarının ağzının tadını kaçıran, arabozucu, dedikoducu, geçimsiz kimselerin, erkek kadın fark etmeksizin ölünce hortladığına inanılırdı. Gömüldüğü gece mezarından kalkıp sırtında kefeniyle ortalığı dolaşan hortlaklara inanıldığı gibi kızdığı kimselere musallat olan hortlaklar da vardı. (Yaltırık 2013: 200)

Ardahan’da yapılan derlemelerde ölen bir kişinin mezarında ateş yakılarak beklenmek zorundadır. Hoca ve aileden olan üç kişi mezarı üç gece bekler. Bunun sebebi gece şeytanın farklı kılıklarda mezara girmesini engellemektir. Şekil değiştirerek mezara giren şeytan ölüyü uyandırır. Buna halk arasında hortlama denir.

Romanya’daki Müslümanlar, ölen birisinin “obur” (vampir) olmaması için cenazeyi güçlü bir alevın altından geçirirler. Ardahan’da ise ölen kişinin başında ateş yakılır. Bunun amacı ateşin koruyucu gücünden yararlanarak ölüyü kötü ruhlardan korumaktır.

Rize’deki bazı halk inanışlarında ise “obur” ve “hortlak” inanışının birbirini karşıladığını görürüz. Buna göre kötü kimselerin öldükten sonra hortlak çıkacağına, oburun kefeni sırtında mezarından çıkarak evinin karşısına gelip gürültü yaptığına, tereklerdeki soğanları yere döktüğüne inanılmaktadır. Böyle durumlarda “obur yerine git, yerine git” denilmesi halinde oburun yerine döneceğine, ondan kurtulmak için de mezarına pelit kazığı ile bir sepet çakılması gerektiğine, soğanın, sarımsak, turp gibi bazı kötü ruhlara karşı etkili olduğuna inanırlarmış. Obur, Hemşin yöresinde “ubur” olarak anılıp, hayatta iken kötülükler yapmış yaşlı kadınların öldükten sonra toprağın kabul etmemesi nedeniyle sık sık mezarlarından çıkarak eski yerlerinde çığlıklar atarak dolaştığına inanılır. “Hortlak” veya “uburun” cezalandırıldığı için Allah tarafından ayaklarının altına ateş koyulduğuna, obur ve hortlağa silah işlemediğine, kendisini görenlerin üç defa “Urum eline!” diye seslenmeleri halinde güneş doğmadan mezarına döneceğine yaygın olarak inanılmaktadır. (Yaltırık 2013: 196)

Ardahan'da Ölçek Köyünde yapılan derlemede eskiden bu yörede hortlama olaylarının çok olduğu kaydedilmiştir. Ölen kişinin mezarında ateş yakılması da onun hortlamamış içindir. Köy halkı hortlağı izler. Hortlağa kilitli kapı işlemez her türlü kapıyı açıp içeri girer. Ev halkıyla ölmemiş gibi konuşur ve davranır. Ev halkı korktuğu zaman çoluk çocuk demeden hepsini parçalar. O yüzden köyün en güçlüleri gelir. Hortlayan kişiye arkasından bir kırık ekmek uzatarak “Al bu senin nasibin. Al ve bu evden git, derler

Hortlak eline verilen ekmeğe bakarak sinirlenir. “Benim evimden bana verilen bu mu?” diye sinirlenip kendi kendine konuşurken üzerine keçe atılır. Hortlağın üzerine atılana keçenin üzerine köyün en güçlü adamları çıkar. Hortlak çok güçlü olduğu için hepsini kaldırmaya çalışır. Sabah ezanına kadar köylü keçenin altındaki hortlağa vurur ve ezani bekler. Ezan okunurken güçsüzleşen hortlağın başı düz bel ile kesilir. Baş kesilen hortlak mezarlığa tekrar getirilir. Mezar kazılır ve baş kesilen hortlak mezara konur. Kafası ayakların arasına ya da kışının altına konulur. Uyandığında kafasını bulamaz. Kafasını bulamayan ölü tekrar mezardan çıkıp insanları rahatsız edemez.

Hortlayan kişinin kafasının “düz bel” ile yanı kürek ile kesilmesi bizi demirin eski Türklerdeki koruyucu, kötü ruhları yok edici gücüne götürür. Demir ister gökten düşmüş olsun isterse toprağın bağrından sökülüp alınmış olsun her durumda kutsal güçlerde yüklüdür. (Eliade 2000:28) Demirci aletleri de kutsal alana aittir. Çekiç , körük, örs canlı mucizevi varlıklar olarak görünür. Bu kutsal olarak bilinen aletlerden biriyle hortlayan kişiye zarar verildiğinde bu kişi tekrar hortlayıp zarar veremez.

Şaman efsane ve memoraatlarına göre, ritüel parçalanma ve yenilme sürecinin yöneticisi demircidir. Ritüel ölüm ve yeniden dirilme sürecinde demirci birinci dereceden rol oynar. Yakut şamanları arasında demircinin yeri farklıdır. Eğer bir şaman adayı yeni statü kazanmak istiyorsa demirci bu süreçte baş aktör olarak karşına çıkar. Yakutlarda kaydedilen bir memorata göre eti parçalanıp ateş denisinde yakıldıktan sonra Şaman adayı Oyun Maha ağacının yanına getirilir ve orada karanlığa itilir. Karanlık ye çok saygılı demircilerin (uus haan tördü) yeridir. Demirciler, adayı örsün üstüne koyup çekiçle döverler, dokuz kızın sidiği ile yıkayarak soyudurlar. Bu işlemden sonra adayı tekrar yeryüzüne atarlar. (Bayat 2006:62) Demir ve demircinin ölüm ve yeniden dirilme işlemlerinde ne kadar önemli olduğu bu memorattan da anlaşılmaktadır. Ardahan'da da

yapılan derlemelerde hortlayan ölünün tekrar sonsuza yolculuğunda demirin kullanıldığı görülmüştür.

3.20 Ölümle İlgili Beddualar

- Adın gala
- Toprağ başan
- Yüzün gülmiye
- Ocağın sönsün
- Ocağında bayğuşlar öte
- Ocağında dikenler bite.
- Boyun gara yere gire,
- Canın çıhsın,
- Ömrün tükensin,
- Tike tike olasın,
- Tikelerin düzde gala
- Gurda guşa yem olasın,
- Mezarın olmasın,
- Teneşürlerde galasın,
- Teneşürde galasın da su bulamiyesin,
- Gidesin geri gelmeyesin,
- Yedi yol ayrımında galasın,
- Oğlun ölsün tütünün tütmesin,
- Bıçahlara gelesin,
- Maraz tutsun,
- Dermansız derde düşesin,
- Garaltın gala,
- Garaltın gar suyuna döne,
- Kapın kilitli gala,
- Küllerin havaya savrulsun,
- Evin yansın, külleri havaya savrulsun,
- Boyun devrilsin de, gara yere giresin,

- Yıldırım vursun, tütünün tependen çıhsın,
- Şıgıldeyen değsin,
- Ejderhanın tufanına gelsin,
- Yer açıla yerin dibine giresin.

Türk geleneğinde ocak kültü önemli bir yere sahiptir. Bir şaman ilahisi şöyle söylenmektedir. “ Üç köşeli ocak, alevli yanan al ateşim! Taş ocağımız yerinden oynamasın, daima yansın! Yaktığımız ateş alevli olsun! Neslimiz kesilmesin, sürsün, biri giderse biri gelsin! Ey Ablukan dağının payı, ey ay ve güneşin parçası (olan ateş)Bereket ver, kısmetimiz bol olsun.” (İnan 1954:70) Yukarda ocakla ilgili söylenen beddualardan da anlaşıldığı gibi Ardahan’da ocak kültü varlığını korumaktadır. Ocağın sönsün, ocağına dikenler bitsin ve diğer ocakla ilgili deyim ve beddualar ocağın neslin devamı, soyun devamı olarak görülen bir yer olduğunu görmekteyiz.

3.21 Ağıtlar/ Bayatılar

Ağıt, konusu ölüm olan, genellikle 8’li hece ölçüsüyle ve aaxa veya xaxa kafiye şemasında cenaze başında ve devamlı yas süresi içinde belirli bir törene veya töreye bağlı olarak ve genellikle kadınlar arasında meydana getirilen bir şiir türüdür. Ağıtların meydana geliş mekanı cenaze veya yas evidir. (Altınkaynak, 2015: 45)

Eski Şamanist Türk toplumlarında ölen bir kişiyi toprağa vermeden önce Yuğ töreni düzenlenirdi. Bu törenlerde ozanlar tarafından, ölen kişinin kahramanlıkları, başarıları ve ölümden duyulan acılar, Sagu denilen ölüm manzumeleri ile anlatılırdı. Divan edebiyatında mersiye, halk şiirinde ağıt adıyla bilinen bu şiirler, eski Şamanist Türklerin Yığ törenlerinde söylenen sağuların günümüzdeki devamıdır. Bu nedenle ağıtlar Türk halk şiirinin en eki türlerinden biridir. (Aslan 2010:161)

Ezgiler ile türkülerin de katıldığı “ölüye ağlama” törenlerini sadece kadınlar düzenler ve yürütürler. Bunlar ölünün kız kardeşi, anası, başkaca yakın akrabaları, dostları, komşularıdır. Ölünün evinde toplaşrlar. Türkülerle ve törenin gerektirdiği türlü davranışlara, genel olarak bütün hazır bulunanlar katılır. Odaya her yeni gelen kadın ölünün en yakını ve yaşça en büyük olanının boynuna sarılır; ağlar, ya da ağlar gibi yapar; başörtüsünün ucu ile gözlerini siler; ağıtı çağırıp söyleyenin ağıtcının sesine sesini katarak “ figan eder”; acı feryatları, zaman zaman bütün törene katılanlarca bir koro halinde tekrarlanır.(İmamoğlu 1950’den Akt. Esen 1997:15) Ardahan’da özel

olarak evlere çağrılan ağıtcılar bulunmamaktadır. Her cenazede ağlanır v ağıt yakılır ancak bunlar ölen kişinin akrabalarından oluşmaktadır. Ölü evinde ağlayarak ağıt akan diğer kişilerde kendi acılarına, kendi ölmüş akrabalarına ağlayarak içlerini dökmektedirler.

İslamiyet'e göre ölünün arkasından ağlamak, yas tutmak, doğru değildir; çünkü ardından ağlanan ölü kabirde rahat edemez, kabir azabı görür. Hz. Muhammed ölünün ölünün ardından yas tutmakla ilgili şu hadisi söylemiştir; “ Başına yüzüne vuran, üstünü başını yırtan, cahiliyetteki gibi ağıtlarla yas tutan bizden değildir. (Duru 1998: 76-77) Ardahan'da ölen kişinin arkasından ağlamamak, yas tutmamak ayıp karşılanmaktadır. Ölen kişinin arkasından ağlamak, üstünü başını parçalamak, dizlerine vurarak feryat edilir. Bunlar yapılmazsa cenazeye gelen kişiler ölene kişinin aile fertleri tarafından sevilmediğini düşünebilir.

1. Bir at bindim başı yox
Çayı geçtim daşı yox
Burda bir garip ölmüş
Yanında gardaşı yox (K.K: 66)
2. Bu dağda xarman olir mi
Bege ferman olir mi
Ben yandım küle döndüm
Küle derman olir mi (K.K: 50)
3. Bu dağda yârim galdi
Guş uşdu yavrum galdi
Ben feleğe neytmişim
Kollarım bağı galdi (K.K: 66)
4. Bu dağlar başına felek
Gözü yaşına felek
Akıbet kuş kondurur
Mezar taşına felek (K.K: 66)

5. Dert bende yara bende
Eylenmez yara bende
Yuvasız guşlar gibi
Galmişim perekende (K.K: 50)

6. Duman düştü dağlara
Yayılayollara
Yütürmüşüm yârimi
Geldi mi oralara (K.K: 66)

7. Gadife yastıx yüzü
Yârim terk etmiş bizi
Ecelden ağrı tutsun
Yarinen yatan gızı (K.K: 60)

8. Garşıda guş oturur
Guş guşa yem götürür
Bildır ki can gönlüme
Bu yıl bayguş oturur (K.K: 50)

9. Garşıdan gel garşıdan
Ayırman gardaşımndan
Hisleri dağlar gibi
Duman galıxdı başımndan (K.K: 60)

10. Yaralarım oyildi
Gabuxlari soyildi
Eski yaram eylenmeden
Teze yaram goyildi (K.K: 50)

11. Yarımın özlerinden

Doymadım sözlerinden
Bileydim ayrılıx var
Öperdim gözlerinden (K.K: 66)

12. Yüksek dağın guşuyum
Yüksekten uçacağım
Babamı gaybetmişim
Arayıp bulacağım (K.K: 55)

13. Babacan babacan çayın bardaxda galdı
Babacan babacan defter kalemin masada galdı
Babacan babacan muhtarlığın yarıda galdı
Oy babam misafirlerin sensiz galdı (K.K: 71)

14. Mezarım uca goyun
Ucadan buca goyun
Benim hasretim çoxdur
Üstünden baca goyun

Mezerim derin eylen
Su serpin serin eylen
Bu dünyada gülmedim
Axirette gelin eylen (K.K: 66)

15. Bu gelen Ali midür
Sallanan goli midür
Sevdi sevdi almadi
Bu yiğit delü midür (K.K: 50)

16. Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Ne yaman felax idi

Sur bağladı beni

Dağlarda meşelerde
Gül yağı şüşelerde
Ben yarımından ayrıldım
Ben galdım köşelerde (K.K: 66)

17. Sen tögenek aldın ben de torbayı

Çöp çektik yuva gurdux
Çobanlıx ettix hizmekarlux ettux
Kendimize yuva gurdux

Guru ekmeği torbaya koydum
Yağmurda ıslattın
Yasdığın daş idi yorganın yaş idi
Ola Nevzat ben sana ne diyim (K.K: 3)

18. Gara goyun kaş goyun

Gel bu dağı aş goyun
Ben bu dertten ölüsem
Adımı dertli goyun

Gara goyun adami
Sultan goyin adimi
Ben bu dertten ölüsem
Dertli goyun adimi (K.K: 2)

19. Bindirirler cansız ata

Götürürler tuta tuta
İndirirler zulüm ata
Ya ben kime yalvarayım

Kapısı yoxdur açayım
Bacası yoxdur baxayım
Ateşi yoxdur yaxayım
Ya ben kime yalvarayım (K.K: 71)

20. Gardaşım birdir benim
Gözüme nurdur benim
Getti daha gelmedi
Tele hük oldum benim

Gardaş gardaş uçda gel
İnce yola düşde gel
İnce yola gelmezsen
Kervana karış da gel

Gardaşım kalededir
Mektubu valedendür
Kâğıt yazın gardaşa
Bacısı dar haldedir(K.K: 66)

21. Dağlar dağladı beni

Gören ağıladı beni
Ayirdi zalım felek
Derde bağıladı beni (K.K. 143)

22. Bir at bindim başı yok

Bir çay geçtim taşı yok

Burda bir karib ölmüş

Yanında kardaşı yok (K.K. 67)

23. Karşıde vatanımız

Kırıldı kol kanımız

Biz feleğe neyledük

Kakmadi yatanımız

Biz feleğe neyledük

Kakmadi yatanımız (K.K. 56)

24. Karşıdan gel göreyim

Gel uzat gül vereyim

Sen orda ben burda yavrum

Seni nerde göreyim (K.K.76)

25. Tüpü yakmak için zahmet çekti

Benim bu genç yaşta belim büktüler

Beni bırakıp nere gittiler (K.K. 98)

26. Çay geçtim ada kaldı

İşim feryada kaldı

Kınamayın komşiler

Yavrum erylata kaldı (K.K.76)

27. İstanbul asmasıyım

Bezirgen basmasıyım

Bene doktor getirme

Ben kurbet hastasıyım (K.K. 71)

28. Feleğin işine bak

Kar yağmış kışına bak

Yıktı viran eyledi

Feleğin işine bak (K.K. 50)

29. Felek bene beş vurdi

Beş vurmadi taş vurdi

Oğli ölsün feleğin

Terazisi baş vurdi (K.K. 204)

30. Felek bene beş vurdi

Beş vurmadi taş vurdi

Ben ne yettim feleğe

Terazisi baş vurdi (K.K. 68)

31. Ahh yavrum ahh

Anan öle Sümmaniii

Deki anan öle Sümmanii

Oğul evermiyen

Kız köçürmeyen Sümmanım

Araba alıp binmeyen Sümmanım

Mayışını alıp yemiyen Sümmanım (K.K.76)

Sonuç

Ardahan'a bağlı 64 merkez köy bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmada köylerin geçiş dönemleri ele alınarak incelenmiştir. Giriş kısmında Ardahan ili hakkında kısa bir bilgi verilmektedir. Geçiş dönemleri her toplumun kültürel değerlerini geleceğe aktaran geçmiş ile günümüz arasında köprü görevini üstlenen inançlar yumağıdır. Yüzyıllar boyunca insanların hayatına korkuları yön vermiştir. Eski Türklerde insanların kötü ruhlardan korkması ve onlardan korunmak için bir takım pratiklere sığınmaları, kendilerini güvende hissetmek için bir şeyler yapmaya başlamalarına sebep olmuştur. Zaman ve mekân değiştikçe korkularının sebebi ve oranı da değişir. Buna paralel olarak bu korkularla baş etmek için yapılan pratiklerde şekil değiştirerek varlığını zaman ve mekana göre ayarlamaktadır. Eski Türklerin kendilerini korumak için tanrılara canlı cansız kurban vermeleri günümüz toplumlarında hala görülmektedir.

Bu çalışmada derlenen bilgilere göre Ardahan'da yaşayan halk geçiş dönemleri dediğimiz doğum, düğün ve ölüm gibi hayatımızın en önemli dönemlerinde İslamiyet öncesi gelenekleri, inanışları ve uygulamaları hala yaşatmaktadır. Doğum evresinde kısırlığı gidermek için, kadınların rahmine yumurta konulması, buğa oturtulması, yatır ve zıyarat denilen yerlere gidilmesi, ağaçlardan yardım beklenecek dilekler dilenmesi İslamiyet öncesi inanışların varlığını kanıtlamaktadır. Yumurtanın doğumu simgelediği, var olmanın yanında var etme gücünün olması İslamiyet öncesi bir inanıştır. Ardahan'da kadının hamile kalması için rahme yumurta yerleştirme, bu geleneğin hala yaşatıldığını göstermektedir. Alkızına karşı lohusayı ve bebeği korumak için yatağa demir konulması, yatağın etrafına at kılınının çekilmesi, kapı eşiğine ateş konulması gibi geleneklerde İslamiyet öncesi ateşin ve demirin koruyucu gücünün günümüzde Ardahan'da hala bilindiğini ve uygulandığı göstermektedir. Bebeğin sancısı için Karataş kesilerek, kanlı bir şekilde bebeğe sarılması ve bebeğe saldıran kötü ruhların bu tavuğa geçeceğine inanılması İslamiyet öncesi inanışın günümüze nasıl aks ettiğini göstermektedir. Eski Türklerde Kara şamanlar yeraltı dünyasında bulunan Kötü Tanrılara kara kurbanlar vererek, kişileri kötü ruhlardan korurlardır. Bu inanış ile Ardahan'da bebek için yapılan uygulama arasında büyük benzerlik bulunmaktadır. Ayrıca doğum esnasında yapılan pratiklerin İslamiyet öncesi inanışlarla benzerliğini ele aldık. Doğumun zor olması durumunda silahla havaya ateş etmenin eski Türklerde

doğum yapan kadına saldıran ruhları kaçırtmak için yapıldığını ve günümüzde Ardahan'da hala uygulandığını görmekteyiz.

Doğum evresi bizim İslamiyet öncesi inanışlarla çok fazla karşılaştığımız evredir. Kuşların bebeklerin canını alması, elde yapılan kukla ve oyuncakların canlanarak bebekleri öldürmesi, alkızının lohusakadını ve bebeği nasıl öldürdüğü, alkızından korunmak için neler yapıldığı, lohusa kadınlarının kırklarının karışması, bebeklerin kırklanması gibi durumlarda İslamiyet Öncesi inanışlar varlığını göstermektedir. Ateş, Su, Toprak, Demir ve Ağaç kültürünün derlediğimiz köylerde varlığını bu kadar güzel sürdürmesi şaşılacak bir durum olsa da bu Ardahan halkını geçmişine ve geleneklerine ne kadar değer verdiğini göstermektedir.

Bir diğer dönem olan düğün de ise birbirinden değişik adetler bulunmaktadır. Damat evine giden gelinin, o evin atalarına ve onların ruhlarına kendini kabul ettirmek için saçı saçması, ocağa yemek atması, hediye sunması İslamiyet öncesi bir inanıştan gelmektedir. Atalar kültürüne ve Ocak kültürüne verilen değeri göstermektedir. Gelinin damat evine girerken eşiğe hamur sürmesi, gelinin ağzına bal sürülmesi, ayağına kurban kesilmesi ve başından aşağı saçı saçılması gibi adetler gelinin damat evine bereketiyle gelmesi için yapılmaktadır. İslamiyet öncesi inanışlarda dul kalan kadının saçı kesilirdi. Bir hükümdar karısını boşadığı zaman saçını keserek onu evden dışarı atardı. Bu gelenek Ardahan'da hala görülmektedir. Gerdek gecesi gelinden beklenen yüz aklığı denilen çarşaf yok ise kadının saçı kesilerek baba evine gönderilmektedir. Bütün bu geleneklerin geçmişle bir bağlantısı bulunmakta ve geleceğe aktarılmaktadır.

Son geçiş dönemi olan Ölüm döneminde ise ölünün ruhuyla ilgili inanışlar İslamiyet öncesi inanışları yaşatmaktadır. Manas destanında Manas'ın ölümü sırasında ruhunun bir sinek olarak çıktığından bahsedilir. Ardahan'da da ölen kişinin etrafında beliren sineğe dokunulmaz çünkü sineğin ölen kişinin ruhu olduğu düşünülmektedir. Ayrıca günahkar olan kişilerin öldükten sonra toprak tarafından kabul edilmediği, hortlayarak insanlar arasında gezdiğine inan Ardahan halkı bunlar içinde Demir ve Ateş kültüründen yardım isterler. Ölen kişinin hortlamaması için mezar başında üç gün ateş yakılır, hoca ve aileden üç kişi mezar başında nöbette durur. Hortlayan kişiler ise sabah ezanında yakalanarak düz bel yanı demirden olan bir aletle başı kesilerek tekrar gömülür. Ölünün ruhunun rahat etmesi, geri gelmemesi için yedisi, kırkı, elli ikisi ve

sene-i devriyesi gibi günlerde yemekler yapılır. Görüldüğü zere Ardahan'da yaşatılmakta olan birçok gelenek İslamiyet ncesi inanışlardan beslenmektedir. Tezimizde bunları ele alarak benzerlikleri göstermeye çalıştık. Ardahan'da yaşatılan bu zengin kültür, Eski Türklerden kalan en değerli hazinedir. Halk bu değerlerinden vazgeçmeyerek, zamana ve mekana uyarlayarak günümüze kadar taşımaktadır. Ardahan Teknoloji ve Sanayi alanında henüz gelişmemiş bir ildir. Bu geleneklerin hala yaşatılması modern dünyaya uzak kalmasındandır.

Özgeçmiş

Elvan Saltaş, 03.10.1989 tarihinde Ardahan'da doğmuştur.2008 tarihinde Ardahan Lisesinde orta öğretimi tamamlamıştır. 2010 -2014 tarihleri arasında Ardahan Üniversitesi, Türk Dili Ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 2014-2016 tarihleri arasında Ardahan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim dalında Yüksek Lisans yapmıştır.

İletişim:

saltaselvan@gmail.com

Kaynakça/ Kaynak Kişi Listesi

ACIPAYAMLI, Orhan.(1974)**Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara: AtatürkÜniversitesi Yayınları, Sevinç Matbaası, s. 13.

ACIPAYAMLI, Orhan (1992), **“Türk Kültüründe “Ad Koyma Folkloru”nün Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi”**, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV Cilt (Gelenek-Görenek-İnançlar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.1-14.

AÇA, Mehmet (1997), **“Türk Destanlarındaki Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı”**, Milli Folklor, Cilt: 5, Yıl: 9, Sayı: 34, Yaz, s. 78–81.

AÇA, Mehmet (1999), **“Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme(Aş Toyu)”**, Milli Folklor, Cilt: 6, Yıl: 11, Sayı: 43, Güz, s. 24–33.

AÇIK, Fatma (2004), **“Özbekistan’da Defin ve Taziye Merasimleri”**, Milli Folklor, Cilt 8, Yıl 16, Sayı 61, s.142-148

AKMAN, Ayşe (2002), **“Artvin’in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”**, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1999, Ankara, s.1–40

AKMAN, Eyüp.(2002) **Türk ve Dünya Kültürlerindeki Su Kültü Üzerine Düşünceler**, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt 10

AKSOY, Mustafa (1997), **“Türkiye’de Kirveliğin Kültür Sosyolojisi Açısından Tahlili”**, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, IV. Cilt (Gelenek-Görenek-İnançlar), Ankara, s. 44–52.

ALEKSEYEV.N.A.(2013) **Türk Dili Sibiryalı Halklarının Şamanizm’i**, Çev. Metin Ergun, Kömen Yayınlar, Konya

ALTINKAYNAK Erdoğan,(2015)**Ağıtlar (Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarları)**, Ankara, Karadeniz yayınları

ALTINKAYNAK, Erdoğan. (2013) **Ardahan Hoçvan Avşarlarında Geçiş Dönemleri: Hoçvan Binbaşar-Otbiçen ve Hasköy Örneklerinde**, Avşar Kültür Coğrafyası ve Halk Kültürü, Berikan Yayınevi, Ankara

ALTUN, Işıl (2004), **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, İzmit Kocaeli

APAYDIN, Yunus. (2011), **“Namaz ve Oruç”**, İlmihâl C.1 (İman Ve İbadetler), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

ARMUTAK, Altan. (2004) **Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi, II. İstanbul Üniversitesi**, Veterinerlik Fakültesi Dergisi,s.30

ARTUN, Erman. (2011) **Adana Halk Hekimliğinde Atalar Kültü**, Türk Kültürü, Sayı. 460

ASLAN, Ensar.(2010)**Türk Halk Edebiyatı**, Ankara, Maya akademi yayınları. 3. Baskı

ATNUR, Gülhan. (2010) **Sibirya’daki Bazı Türk Boylarının Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları**, Erzurum

BALAMAN, Ali Rıza (2002), **Evlilik, Akrabalık Türleri**, 2. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

BALIKÇI, Gülsen (1999), **“Azerbaycan Quba’da Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Anadolu’daki Bazı Örneklerle Karşılaştırılması”** Anayurttan Atayurda Türk Dünyası Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 18, s. 4–15.

BAYAT, Fuzuli.(2006) **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken Yayınları, Ankara

BAYAT, Fuzuli.(2006). **Türk Mitolojisinde Dağ Kültü**, Folklor/Edebiyat, 12(46), 47-60

BEYDİLİ, C.(2005). **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Ankara: Yurt Kitap-Yayınları

BORATAV, Pertev Naili,(1982)**Folklor ve Edebiyat**, İstanbul: AdamYayıncılık, 1983 s. 189- 190.

BORATAV, Pertev Naili. (1973), **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul: Gerçek

CAN Hatice Derya, KAYALI Yalçın.(2012) **Hint ve Türk Mitolojisinde Ateş Kültü**, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Hindoloji Anabilim Dalı, 06100, Ankara

CİNGÖZ SANTUR, Meltem (1998), **“Bozhüyük (Yozgat-Akdağmadeni) Köyü’nde Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Değerlendirilmesi”**, II. Türk Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, (Ankara, 16–18 Aralık), Ankara, s.323–341

ÇELİK, Ali (2001), “Afganistan’daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanmaları Üzerine Bir Mukayese Denemesi” Millî Folklor, Cilt: 7, Yıl:13, Sayı: 50, Yaz, s. 9–21

ÇIBLAK, Nilgün.(2015) **Çukurova’da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri**, Türk Kültür Yayınları

ÇOBANOĞLU Özkul. (2003) **Türk Halk kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Ankara, Akçağ Yayınları

DURU Bircan Kalaycı (2002) **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, Ankara

EKİCİ, Metin.(2002)“**Kutsanma ve Kutlama Anlayışında Nevruz**”, Türk Kültüründe Nevruz. V. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri: 61-70. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları,

ELÇİN Şükrü. (1990)**Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

ELİADE, Mircea, (2000) **Demirciler ve Simyacılar**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul

ELİADE, Mircea (2014) **Şamanizm İkel Esrime Teknikleri**, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitapevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara

ERCAN Aktan Müge. (2002) **Gelibolu Yarımadasında Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm)**, Çanakkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Çanakkale

ERGİN, Muharrem.(2005)**Dede Korkut Kitabı**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 31.b. Mart, s. 24.

ERSOY, Ruhi. (2002), “**Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller**”, Milli Folklor, S.54: s.86-101

ESEN, Ahmet Şükrü (1997)**Anadolu Ağıtları**, İletişim yayınları İstanbul

GÖKYAY, Orhan Şaik. (2006), **Dede Korkut Hikâyeleri**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi

GÖMEÇ, Saadettin. (2011)**Şamanizm ve Eski Türk Dini**, Berikan Yayınevi, Ankara

GÖNENÇ, Alpaslan. (2011), **Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği**, Konya, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi

<http://www.ardahan.bel.tr/sayfa/28/ardahan-tarihi.html>, 21.03.2014, 21:08

İNAN, Abdülkadir. (1998), **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt I –II, Ankara: TTK

İNAN, Abdülkadir.(1976) **Eski Türk Dini Tarihi**, Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, Konya

Kafkaslara Açılan Kapımız Ardahan,(2011) Ardahan Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

KALAFAT Yaşar(2011).**Türk Kültürlü Halklarda Orta Asya'dan Orta Doğuya İnanç Göçü**, Berikan Yayınevi, Ankara

KALAFAT Yaşar, (2010)**Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnanışları**, Ankara, Berkan Yayın Evi

KALAFAT Yaşar,(2011)**Türk Kültürlü Halklarda Ölüm**, Ankara, Berikan Yayınevi.

KALAFAT, Yaşar.(2012)**Türk Mitolojisinde Kurt**, Ankara, Berikan Yayınevi

KAPAKLI, Kemal.(1998) **Ninni'den Ağıt'a, Şanlıurfa'da Doğum ve Ölümle İlgili Adet ve Gelenekler**, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Yayınları, Şanlıurfa

KARAAĞAÇ, Meryem. (2013) **Malatya'da Geçiş Dönemleri**, Sivas, Yüksek Lisans Tezi

KAYALI, Nejla. (2010) **Mersin Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

KEMAL Yaşar.(1992) **Ağıtlar**, Toros Yayınları, İstanbul

KIRCI, Emine, (1998), **“Türk Kültürüne Ateşle İlgili İnanışlar”**, Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, (Yay. hzl. Metin Özarlan-Özkul Çobanoğlu), Ankara, s. 398-407.

KOLTUK Taner- SAĞLAM Talha, (2009) **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Ardahan**, Ardahan Valiliği, 2009 İstanbul

KORKMAZ, Esat, (2003) **Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimler Sözlüğü**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul

KORKMAZ, Ramazan.(2015) **Çıldır Folklor ve Etnografyası**, Karadeniz Dergi Yayınlar, Ankara

KÖSE, Nerin (2003), **“Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği”**, Milli Folklor, Cilt 8, Yıl 15, Sayı 60, s.92-109.

MURAT, Leyla.(1963) **Hititlerde Su Kültü**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt.31, sayı.51

OLİVER, Antonie.(1977)**Türkiye Seyahatnamesi- 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul**, çev. Oğuz GÖKMEN, Ankara: Ayyıldız Matbaası, s. 88

OZAN, Meral. (2011) **Türklerde Ateş Kültü ve Yeni Gün Anlayışı**, Kültür Evreni 23-32

ÖGEL, Bahaddin, (1971)**Türk Mitolojisi**, II.cilt Türk Tarih Kurumu, Ankara

ÖNCÜL, Kürşat (2013) **Kars Örneğinde Halk Hekimliğinin Arkaik Unsurları**, Ankara

ÖRNEK, Sedat Veyis. (1971), **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları

ÖRNEK, Sedat Veyis. (1995), **Türk Halkbilimi**, Ankara, Kültür Bakanlığı

PERÇEMLİ, Valentina. (2011) **Gagauz Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri**, İzmir, Doktora Tezi

ROUX, Jean- Paul. (1998) **Altay Türklerinde Ölüm**, Çev. Aykut Kazancıgil, Nabalcı Yayınevi, İstanbul

SEVER, Mustafa. (2004)**Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve, Tübar-XVI**

SEYİDOĞLU, Bilge. (1998) **Kültürel Bir Sembol: Yılan**, Prof.Dr Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara

SİPAHİ, Abdulkadir. (2006) **Türk Halk İnançlarında Büyü İle İlgili Uygulamalar**, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi

SÜMER, Faruk (1999), **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihler**, Boy Teşkilatı, Destanları, (5.Baskı), İstanbul

ŞAR, Sevgi. (2007) **Anadolu’da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara-Türkiye

ŞİMŞEK, Esmâ,(1993) **Kadirli ve Osmaniye Ağıtları**, Tesfa Yayıncılık, Antakya

ŞİŞMAN, Bekir (2002), “**Samsun Yöresinden Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sunnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar**”, Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.445-469.

TACEMEN, Ahmet (1994), **Yirminci Yüzyılın Başlarında Bulgaristan Türklerinin Doğum İnanışları**, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TAŞ, Hülya (1996), “**Erzurum’da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Adet ve İnançlar**”, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994**, Ankara, s. 187-214

TEZCAN, Mahmut (1997), **Kültürel Antropoloji**, Ankara

TEZCAN, Mahmut (1998b), **Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği (Kültürel Antropolojik Yaklaşım)**, Ankara

TURAN, Ahmet (1992a), **“Türk Folklorunda Albastı/Alkarısı İnancı”**, Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu II, Milli Folklor Yayınları

TURAN, Mustafa (1982), **“Kars'ta Ölü ile İlgili Gelenekler”**, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.547-557

Ankara, s.77-115.

Türkiye Diyanet Vakfı, **İslam Ansiklopedisi** ,(2006) cilt 31, İstanbul

ÜNAL, Asife,(1998) **Yahudilik'te, Hristiyanlık'ta ve İslam'da Evlilik**, Kültür Bakanlığı, Ankara

K.K NO	Ad – Soyad	K-E	Doğum Tarihi	Eğitim Durumu	Mesleği	Doğum yeri
K.K. 1	Lelizar Aktaş	K	1935	Yok	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.2	Gülten Daşçı	K	1950	İlkokul	Ev hanımı	Ölçek Köyü
K.K.3	Şahander Koç	K	1940	Yok	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.4	Hülya Daşçı	K	1972	Ortaokul	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.5	Ruhigül Çelik	K	1930	Yok	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K. 6	Fezli Demirbaş	E	1930	İlkokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K. 7	Fatma Çelik	K	1985	İlkokul	Ev Hanımı	Ölçek köyü
K.K. 8	Erhan Çelik	E	1973	Ortaokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K. 9	Erkan Çelik	E	1970	Lise	Şoför	Ölçek Köyü
K.K.10	Nermiye Taşçı	K	1954	İlkokul	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.11	Espender Demirbaş	E	1939	Yok	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.12	Espender Taşçı	E	1943	İlkokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.13	İsrafil Saltaş	E	1944	Üniversite	Emekli Öğretmen	Ölçek Köyü
K.K.14	Güven Saltaş	E	1975	İlkokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.15	Orhan	E	1969	İlkokul	Temizlik	Ölçek Köyü

	Çakmak				Görevlisi	
K.K.16	İbrahim Saltaş	E	1980	İlkokul	Köy Azası	Ölçek Köyü
K.K.17	Hayrettin Demirbaş	E	1930	Yok	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.18	Hatice Kavak	K	1969	Yok	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.19	Özay Daşçı	E	1973	Üniversite	Şöför	Ölçek Köyü
K.K.20	Nizam Daşçı	E	1954	İlkokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.21	Metin Sarıçam	E	1959	Lise	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.22	Güllü Sarıçam	K	1970	İlkokul	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.23	Nigar Çelik	K	1978	İlkokul	Ev Hanımı	Ölçek köyü
K.K.24	Yılmaz Kavak	E	1969	İlkokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.25	Nezahat Aktaş	K	1975	Ortaokul	Ev Hanımı	Taşlıdere Köyü
K.K.26	Olgun Sarıkamış	E	1980	Üniversite	İmam	Çamlıçatak Köyü
K.K.27	Gürsel Sarıçam	E	1970	Üniversite	İmam	Ölçek Köyü
K.K.28	Ercan Şahin	E	1975	Ortaokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.29	Aysel Saltaş	K	1970	İlkokul	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.30	Taner Saltaş	E	1971	İlkokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.31	Zafer Koç	E	1985	İlkokul	Muhtar	Ölçek Köyü
K.K.32	Savu Saltaş	K	1940	Yok	Ev Hanımı	Ölçek Köyü

K.K.33	Memet Saltaş	E	1934	Yok	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.34	Ezgi Çelik	K	1995	Üniversite	Öğrenci	Ölçek Köyü
K.K.35	İbrahim Aktaş	E	1983	İlkokul	Serbest Meslek	Ölçek Köyü
K.K.36	Besire Aktaş	K	1920	Yok	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.37	Naziye Sarıçam	K	1943	Yok	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.38	Behçet Sarıçam	E	1952	Yok	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.39	Ersoy Taşçı	E	1980	İlkokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.40	Muhammet Yılmaz	E	1947	Üniversite	Öğretmen	Ölçek Köyü
K.K.41	Nigar Sarıçam	K	1927	Yok	Ev Hanımı	Çamlıçatak Köyü
K.K.42	Şengül Karataş	K	1966	İlkokul	Ev Hanımı	Beyrehatun Köyü
K.K.43	Cemil Çakmak	E	1962	Ortaokul	Çiftçi	Ölçek Köyü
K.K.44	Deste Saltaş	K	1930	Yok	Ev Hanımı	Ölçek Köyü
K.K.45	Binali Aktaş	E	1931	Üniversite	Öğretmen	Ölçek Köyü
K.K.46	Gülçehre Taşdemir	K	1954	İlkokul	Ev hanımı	Dedegül Köyü
K.K.47	ülke Kaya	K	1981	İlkokul	Ev hanımı	Değirmende Köyü
K.K.48	Sabri Öztürk	E	1945	Yok	Çiftçi	Meşedibi Köyü
KK.49	Kezban	K	1939	Yok	Ev hanımı	Değirmendee

	Şimşek					Köyü
K.K.50.	Şükran Ünal	K	1974	İlkokul	Ev hanımı	Değirmendee Köyü
K.K.51	Rafet Öztürk	E	1950	Yok	Çiftçi	Dağevi köyü
K.K.52	İpek Tağ	K	1950	Yok	Ev hanımı	Otbiçen Köyü
K.K.53	Cemile Şahin	K	1973	İlkokul terk	Ev hanımı	Kocaköy
K.K.54	Adem Felek	E	1972	İlkokul	Çiftçi	Kocaköy
K.K.55	Miyase Yılmaz	K	1938	Yok	Ev hanımı	Beşiktaş Köyü
K.K.56	Nisa Altun	K	1937	Yok	Ev hanımı	Sulakyurt Köyü
K.K.57	Hatem Kalkan	K	1942	İlkokul	Ev hanımı	Sulakyurt Köyü
K.K.58	Bedriye Işık	K	1938	Yok	Ev hanımı	Sulakyurt Köyü
K.K.59	Güldeste Göğce	K	1948	Yok	Ev hanımı	Sulakyurt Köyü
K.K.60	Mikail Kalkan	E	1953	İlkokul	Çiftçi	Sulakyurt Köyü
K.K.61	Recep Aktaş	E	1943	İlkokul	Çiftçi	Değirmende Köyü
K.K.62	Yeşegül Karabağ	K	1962	Lise	Ev hanımı	Sulakyurt Köyü
K.K. 63	Nazım Göğce	E	1943	İlkokul	Berber	Sulakyurt Köyü
K.K. 64	Müsember Aktaş	K	1934	İlkokul	Ev hanımı	Değirmende Köyü

K.K. 65	Şükran Ünal	K	1946	Yok	Ev hanımı	Bağdeşen köyü
K.K.66	Kıyafet Çelik	K	1946	Yok	Ev hanımı	Çalabaş Köyü
K.K 67	Cemal Maral	E	1950	Yok	Çiftçi	Çataldere Köyü
K.K. 68	Gülenez Şimşek	K	1928	Yok	Ev hanımı	Değirmende Köyü
K.K 69	Ahmet Güneş	E	1917	İlkokul	Çiftçi	Değirmende Köyü
K.K. 70	Gülderen Şimşek	K	1975	İlkokul	Ev hanımı	Değirmende Köyü
K.K 71	Gönül Şimşek	K	1962	İlkokul	Ev hanımı	Sulakyurt Köyü
K.K.72	Halime Akgün	K	1940	İlkokul	Ev Hanımı	Balıkçılar Köyü
K.K. 73	Şefik Taşdemir	E	1937	İlkokul	Çiftçi	Değirmende Köyü
K.K. 74	Süsen Kaya	K	1949	İlkokul	Ev hanımı	Çetinsu Köyü
K.K.75	Elmas Aras	K	1936	Yok	Ev hanımı	Çimenkaya Köyü
K.K. 76	Libaz Ünal	K	1948	Yok	Ev hanımı	Değirmende Köyü
K.K. 77	Halit Koçak	E	1931	Yok	Çiftçi	Çeğilli Köyü
K.K.78	Yıldız Aydın	K	1954	Yok	Ev hanımı	Değirmende Köyü
K.K.79	Engin Pullu	E	1964	İlkokul	Çiftçi	Açıkyazı Köyü
K.K.80	Besra	K	1942	İlkokul	Ev hanımı	Ömerağa

	Avşar					Köyü
K.K 81	Yurdakul Pullu	K	1967	İlkokul	Ev hanımı	Açıkyazı Köyü
K.K.82	Feryal Karakoç	K	1951	Yok	Ev hanımı	Ömerağa Köyü
K.K.83	Şakir Dursun	E	1960	Lise	Çiftçi	Açıkyazı Köyü
K.K.84	Suriye Polat	K	1924	Yok	Ev hanımı	Kazlı köy
K.K.85	İhsan Deniz	E	1960	İlkokul	Çiftçi	Açıkyazı Köyü
K.K.86	Gülbizar Avşar	K	1954	Yok	Ev Hanımı	Samanbeyli Köyü
K.K. 87	Lalizar Yıldız	K	1948	Yok	Ev hanımı	Samanbeyli Köyü
K.K.88	Ayten polat	K	1962	İlkokul	Ev hanımı	Açıkyazı Köyü
K.K.89	Asiye Yılan	K	1950	İlkokul	Ev hanımı	Bayramoğlu Köyü
K.K. 90	Hanashı Şit	K	1953	Yok	Ev hanımı	Bayramoğlu Köyü
K.K. 91	Ahmet Özer	E	1894	Yok	Çiftçi	Taşlıdere
K.K. 92	Bedirhan Özer	E	1932	Yok	Çiftçi	Taşlıdere
K.K93	Hazal Morkoç	K	1968	Yok	Ev hanımı	Taşlıdere
K.K.94	Mehmet Sural	E	1954	İlkokul	Çiftçi	Taşlıdere
K.K. 95	Süphan Morkoç	E	1957	İlkokul	Çiftçi	Taşlıdere

K.K. 96	Selma Avşar	K	1962	İlkokul	Ev hanımı	Taşlıdere
K.K.97	Refik Özer	E	1940	Yok	Çiftçi	Taşlıdere
K.K. 98	Remziye Özer	K	1939	Yok	Ev hanımı	Taşlıdere
K.K. 99	Adem Felek	E	1972	İlkokul	Çiftçi	Kocaköy
K.K. 100	Celal Şahin	E	1969	Yok	Çiftçi	Kocaköy
K.K 101	Rahime Aktaş	K	1976	Yok	Evhanımı	Kocaköy
K.K.102	Şahime Felek	K	1960	Yok	Ev hanımı	Kocaköy
K.K.103	Asker Öztürk	E	1942	İlkokul	Çiftçi	Tazeköy
K.K. 104	Dilber Öztürk	K	1946	Yok	Ev hanımı	Tazeköy
K.K. 105	Gülyaz Şit	K	1951	Yok	Ev hanımı	Tazeköy
K.K.106	Hanım Şit	K	1969	İlkokul	Ev hanımı	Tazeköy
K.K.107	Şakife Aktaş	K	1951	Yok	Ev hanımı	Kocaköy
K.K. 108	Niyazi Ünlü	E	1972	Yok	Çiftçi	Kocaköy
K.K. 109	Kibriye Şentürk	K	1950	Yok	Ev hanımı	Ovapınar
K.K. 110	Mehmet Zeki Koç	E	1945	Yok	Çiftçi	Tazeköy
K.K. 111	Sevil Koç	K	1960	İlkokul	Ev hanımı	Tazeköy
K.K. 112	Türkan Avşar	K	1968	Yok	Ev hanımı	Tazeköy
K.K. 113	Saniye Ünal	K	1930	İlkokul	Ev hanımı	Sugöze

K.K 114	Emine Topçu	K	1949	Yok	Ev hanımı	Sugöze
K.K. 115	Melek Suna Kızılkaya	K	1929	Yok	Ev hanımı	Ovapınar
K.K.116	Hurşan Yılmaz	K	1934	İlkokul	Ev hanımı	Çağlayık Köyü
K.K. 117	Gülyaz Şit	K	1930	İlkokul	Ev Hanımı	Çağlayık Köyü
K.K.118	Yasin Er	E	1930	İlkokul	Serbest	Sugöze
K.K. 119	Yılmaz Özdemir	E	1939	İlkokul	Serbest	Sugöze
K.K.120	Gülperi Engün	K	1964	İlkokul	Ev hanımı	Sugöze
K.K.121	Naziye Ünal	K	1955	İlkokul	Ev hanımı	Sugöze
K.K. 122	Ahmet Akçay	E	1933	İlkokul	Çiftçi	Sugöze
K.K.123	Emriye Engün	K	1964	İlkokul	Ev hanımı	Posof
K.K 124	Adil Altun	E	1929	İlkokul	Çiftçi	Ardahan
K.K. 125	Bekir Gökçe	E	1974	İlkokul	Çiftçi	Altaş Köyü
K.K. 126	Ayşe Coşut	K	1948	Yok	Ev hanımı	Altaş Köyü
K.K.127	Sinem Göktürk	K	1944	Yok	Ev hanımı	Altaş Köyü
K.K. 128	Maynur Avşar	K	1928	Yok	Ev hanımı	Altaş Köyü
K.K. 129	Hüseyin Toktaş	E	1949	Ortaokul	Çiftçi	AltaşKöyü
K.K. 130	Saadet	K	1931	Yok	Ev hanımı	Altaş Köyü

	Altun					
K.K.131	Şöhret Kuşatmaz	K	1936	Yok	Ev hanımı	Altaş Köyü
K.K.132	Ayhan Öz	E	1946	İlkokul	Çiftçi	Ağzıpek Köyü
K.K.133	Bahattin Aygün	E	1948	İlkokul	Çiftçi	Ağzıpek Köyü
K.K. 134	Gülşenem Altun	K	1940	Yok	Ev hanımı	Ağzıpek Köyü
K.K. 135	Nadim Okyay	E	1957	İlkokul	Çiftçi	Ağzıpek Köyü
K.K.136	Nurdan Akdeniz	K	1966	Yok	Ev hanımı	Ağzıpek Köyü
K.K.137	Rasim Akdeniz	E	1952	Yok	Çiftçi	Ağzıpek Köyü
K.K.138	Ülfü Günay	K	1943	Yok	Ev hanımı	Ağzıpek Köyü
K.K. 139	Zafer Karabulut	E	1939	İlkokul	Çiftçi	Ağzıpek Köyü
K.K. 140	Fazlı Güngör	E	1958	İlkokul	Çiftçi	Ağzıpek Köyü
K.K. 141	Coşkun Aydemir	E	1966	İlkokul	Çiftçi	Ağzıpek Köyü
K.K.142	Dilber Çoban	K	1967	İlkokul	Ev hanımı	Gölgeli Köyü
K.K. 143	Ayşe Yıldız	K	1955	İlkokul	Ev hanımı	Gölgeli Köyü
K.K.144	İlhami aydemir	E	1940	İlkokul	Serbest	Güzçimen Köyü
K.K. 145	Saniye Demirbaş	K	1959	Yok	Ev hanımı	Güzçimen Köyü

K.K.146	Saniye Öztürk	K	1951	İlkokul	Ev hanımı	Güzçimen Köyü
K.K. 147	Mahşeker Kormaz	K	1949	Yok	Ev hanım	Güzçimen Köyü
K.K.148	Günali Deniz	E	1945	Orta okul	Serbest	Güzçimen Köyü
K.K.149	Kütiye Aygül	K	1924	Yok	Ev hanımı	Güzçimen Köyü
K.K. 150	Ekrem Demirbaş	E	1959	İlkokul	Serbest	Güzçimen Köyü
K.K.151	Binali Aslan	E	1946	İlkokul	Çiftçi	Ovapınar Köyü
K.K. 152	Mahşeker Özdemir	K	1940	Yok	Ev hanımı	Ovapınar Köyü
K.K.153	Mevlüt Beşli	E	1960	Yok	Çiftçi	Ovapınar Köyü
K.K.154	Kazım Özdemir	E	1952	İlkokul	Çiftçi	Ovapınar Köyü
K.K. 155	Emine Aslan	K	1948	İlkokul	Ev hanımı	Ovapınar Köyü
K.K.156	Mercan Gökdemir	K	1953	İlkokul	Ev hanımı	Hacı Ali Köyü
K.K.157	Halime Kanmaz	K	1947	Yok	Ev hanımı	Hacı Ali köyü
K.K. 158	Mahşeker Kanmaz	K	1949	İlkokul	Ev hanımı	Hacı Ali köyü
K.K.159	Behrem Demirci	E	1951	İlkokul	Çiftçi	Hacı Ali Köyü
K.K.160	Asim Şentürk	E	1940	İlkokul	Çiftçi	Hacı Ali Köyü
K.K.161	Osman	E	1951	İlkokul	Çiftçi	Hacı Ali

	Gökdemir					Köyü
K.K.162	Ayşe Kaya	K	1947	İlkokul	Ev hanımı	Hacı Ali Köyü
K.K.163	Yaşar Karateke	E	1960	Yok	Çiftçi	Hacı Ali Köyü
K.K.164	Melek Kanmaz	K	1976	Yok	Ev hanımı	Hacı Ali Köyü
K.K.165	Balahanım Dark	K	1948	İlkokul	Ev hanımı	Meşedibi Köyü
K.K.166	Ali Çelik	E	1924	Yok	Çiftçi	Meşedibi Köyü
K.K.167	Ayşe Aksu	K	1949	Yok	Ev hanımı	Yaylacık Köyü
K.K.168	Sevinç Yılmaz	K	1960	İlkokul	Ev Hanımı	Yaylacık Köyü
K.K. 169	Mustafa Demirbaş	E	1946	İlkokul	Çiftçi	Yaylacık Köyü
K.K.170	Şerafettin Aydın	E	1964	İlkokul	Eski Muhtar	Yaylacık köyü
K.K. 171	Çiçek Kılıç	K	1947	İlkokul terk	Ev hanımı	Nebiöglü Köyü
K.K. 172	Hayrat Karabıçak	K	1954	İlkokul	Ev hanımı	Nebiöglü Köyü
K.K. 173	Altun Özgür	K	1950	İlkokul	Ev Hanımı	Akyaka Köyü
K.K. 174	Helim Ayran	E	1936	İlkokul	Çiftçi	Akyaka Köyü
K.K.175	Duriye Orak	K	1951	Yok	Ev hanımı	Akyaka Köyü
K.K. 176	Gülbeden Kenan	K	1952	İlkokul	Ev hanımı	Çetinsu köyü

K.K. 177	Erdal koç	E	1974	İlkokul	Serbest	Çetinsu köyü
K.K. 178	Kırmıser Tüter	K	1955	Yok	Ev hanımı	Çetinsu Köyü
K.K. 179	Kızhanımı Bulut	K	1959	Yok	Ev hanımı	Çetinsu köyü
K.K. 180	Mahşeker Gemici	K	1941	Yok	Ev hanımı	Kartalpınar Köyü
K.K. 181	Gülsınam Kaya	K	1928	Yok	Ev hanımı	Çetinsu köyü
K.K.182	İlyas Güler	E	1940	Yok	Çiftçi	Çetinsu köyü
K.K.183	Müderis Kaya	E	1954	İlkokul	Çiftçi	Kıraç köyü
K.K.184	Pantuş Çoban	K	1960	İlkokul terk	Ev hanımı	Edegül köyü
K.K. 185	Selahattin Çoban	E	1950	İlkokul	Çiftçi	Kıraç köyü
K.K. 186	Nezaket Yıldırım	K	1950	Yok	Ev hanımı	Kıraç Köyü
K.K.187	Zülfinaz Koç	K	1955	Yok	Ev hanımı	Edegül köyü
K.K.188	Ahmet Küçük	E	1940	İlkokul	Çiftçi	Çimenkaya Köyü
K.K.189	Sultan Gürbudak	K	1960	İlkokul	Ev hanımı	Çimenkaya Köyü
K.K. 190	Nazım Küçük	E	1954	Yok	Çiftçi	Çimenkaya Köyü
K.K.191	Saltanat Küçük	K	1945	Yok	Çiftçi	Çimenkaya Köyü
K.K. 192	Şainaz Öztürk	K	1951	Yok	Ev hanımı	Çimenkaya Köyü

K.K.193	Sezai Öztürk	E	1966	Lise	Serbest	Çimenkaya Köyü
K.K. 194	Şehriye Aras	K	1960	İlkokul	Ev hanımı	Çimenkaya Köyü
K.K.195	Müdessim Şentürk	E	1952	Yok	Çiftçi	Çimenkaya Köyü
K.K.196	Mikail Aras	E	1963	İlkokul	Çiftçi	Çimenkaya Köyü
K.K. 197	Pamuk Çakıcı	K	1960	İlkokul	Ev hanımı	Çamlıçatak Köyü
K.K. 198	Nazhanım Akay	K	1954	Yok	Ev hanımı	Yokuşdibi Köyü
K.K.199	Emine Türkgöz	K	1980	Lise	Ev hanımı	Edegül köyü
K.K 200	Fatma Akdeniz	K	1943	Yok	Ev hanımı	Kazlı köy
K.K. 201	Kadriye Temir	K	1942	Yok	Ev hanımı	Kazlı Köy
K.K. 202	Yosma Kılıç	K	1970	İlkokul	Ev hanımı	Kuşçmaz köyü
K.K.203	Kemal kılıç	E	1967	İlkokul	Çiftçi	Kuşçmaz Köyü
K.K.204	Elvan Kayabaşı	K	1982	İlkokul	Ev hanımı	Kuş uçmaz köyü
K.K. 205	Fereset Koç	K	1947	İlkokul	Ev hanımı	Bağdeşen Köyü
K.K. 206	Hürye Akçam	K	1949	Yok	Ev hanımı	Bağdeşen Köyü
K.K.207	İsminaz Koçak	K	1940	Yok	Ev hanımı	Bağdeşen Köyü
K.K. 208	Memet	E	1931	Yok	Çiftçi	Bağdeşen

	Bekar					Köyü
K.K. 209	Halis Akpınar	E	1049	İlkokul	Çiftçi	Bağdeşen Köyü
K.K. 210	Miyeser Şenel	K	1951	İlkokul	Ev hanımı	Bağdeşen Köyü
K.K. 211	Nuriye Şenel	K	1947	İlkokul	Ev hanımı	Bağdeşen Köyü
K.K. 212	Yaşar Soyma	E	1936	Yok	Çiftçi	Bağdeşen Köyü
K.K.213	Asker Demirbaş	E	1941	Yok	Çiftçi	Binbaşar Köyü
K.K.215	Fehinaz Aktürk	K	1934	Yok	Ebe	Binbaşar Köyü
K.K.216	Cevdet Aktürk	E	1938	Yok	Çiftçi	Binbaşar Köyü
K.K.217	Milki Aydın	K	1949	Yok	Ev hanımı	Binbaşar Köyü
K.K.218	Birsen Atak	K	1974	İlkokul	Ev hanımı	Binbaşar Köyü
K.K.219	Bedriye Boğatepe	K	1954	İlkokul	Ev hanımı	Büyük Sütlüce Köyü
K.K.220	Binnaz Avcı	K	1950	Yok	Ev hanımı	Büyük sütlüce Köyü
K.K. 221	Cemile Boğatepe	K	1938	Yok	Ev hanımı	Büyük sütlüce Köyü
K.K.222	Hanım Akar	K	1949	Yok	Ev hanımı	Büyük sütlüce Köyü
K.K.223	Gülali Işık	E	1936	İlkokul	Çiftçi	Büyük sütlüce Köyü
K.K.224	Güllü Işık	K	1951	Yok	Ev hanımı	Büyük sütlüce Köyü

K.K.225	Zuhre Kazan	K	1930	Yok	Ev hanımı	Yalnızçam
K.K.226	Gülhanım Ünal	K	1924	Yok	Ev hanımı	Yalnızçam
K.K.227	Gülgez Çoskun	K	1956	Yok	Ev hanımı	Yalnızçam
K.K.228	Elif Sarıkamış	K	1985	Lise	Hemşire	Yalnızçam
K.K.229	Hayrettin Karakoç	E	1950	Yok	Çiftçi	Ağaçlı Köyü

Ekler:

Tazeköy

Bohça

Köy düğünü
190

Cenaze defnedildikten sonra mezarlıktan bir kare

Kaynak kişilerimizden Lelizar Aktaş ve eşi

Söz Tepsisi

Şerbet ve Bardakları